మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారిచే విద్వాన్ పరీక్షకు పఠనీయ గ్రంథముగ
నిర్ణయింపబడినది.

Fort St. George Gazette Part I B. dated 5-4-1938 page 232

అంపశయ్య

గ్రంథకర్త

అచ్యుతుని వేంకటాచలపతిరావు.

ఇయ్యది

గుంటూరులోని సుప్రసిద్ధ న్యాయవాదులగు

శ్రీయుతులు పిశా దండయ్య పంతులుగారి

సంపూర్ణ ద్రవ్యసాహాయ్యమున

గుంటూరు

ప్రభాకర ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1939

సర్వస్వామ్య సం [illegible]

వెల రు. 1-8-0

ద్వితీయముద్రణము—1000 ప్రతులు.

వలయువారు:—

అచ్యుతుని వేంకటాచలపతిరావు,

మేనేజరు
పవరు హౌసు
ఆదోని
(బళ్ళారి జిల్లా)

౬౮ జీరా
సికింద్రాబాదు
దక్కన్

(ప్రథమ ముద్రణకు)

సంపాదకీయము

"అంపశయ్య" యను నీ యపూర్వ నాటకమును బ్రహ్మశ్రీ అచ్యుతుని వేంకటాచలపతిరావు పంతులుగారు రచించిరి. దీనిని మా గ్రంథమండలియందు ద్వితీయ గ్రంథముగాఁ బ్రకటించితిమి.

ఇందలి యితివృత్తము శ్రీ మహాభారతాంతర్గత భీష్మ, శాంత్యనుశాసనిక పర్వములనుండి గ్రహింపఁబడినది. శ్రీకృష్ణ లీలాభివర్ణనాపూర్వక భీష్మకృత గోపాల స్తవమును, పశ్చాత్తాప పూర్వక ప్రయుక్త రాధేయ హృదయ నైర్మల్య విధానమును, నిందలి ఘాతనాంశములును, ముఖ్య విశేషములును. గ్రంథకర్తగా నొనరించిన యీ చిన్ని క్రొత్త మార్పులు మూలమునకు భిన్నములయ్యు, నాయా పాత్రలకు సందర్భానుసారముగ వన్నెఁగూర్చుచు, రసవత్తరములై కథావస్తువున కభినవ శోభఁ గలిగించుచున్నవి. కావున నిందలి భీష్మ - కర్ణ పాత్రములు రెండును జాల విలక్షణ మార్గమునఁ జిత్రింపఁబడుటయందు గ్రంథకర్తగారు దమ కల్పనాపాటవమును విశదీకరించియున్నారు. మఱియు శ్రీ రుక్మిణీ కృష్ణుల చతురంగ సంబంధ మొకటి యిందుఁ గల్పింపఁబడినది. ఇదియు నౌచిత్యమునకు దూరముగాక, భీష్మ మహిమావిశేషమును, శ్రీకృష్ణుని భక్తావన దీక్షయును బ్రకటించుచుఁ గథామూలమును బోదిసేయుచున్నది.

పాత్రోచిత రసానుగుణమగు పద్ధతితో నిందలి భాషాశైలి లలితమై, ధారాశుద్ధి గలదియై, చదువరుల నాకర్షించుచున్నది.

ఆంధ్రులకుఁ గృతపరిచయులును, బండితులును, ఆస్తికవర్యులును, బహుగ్రంథకర్తలునగు వేంకటాచలపతిరావు పంతులుగారి గ్రంథ రచనమును గురించి యింతకంటె మించి తెలుపుట యనగత్యము.

ఈనాటకరాజమును వివేకవర్ధనీ గ్రంథమండలియందుఁ బ్రకటింప దయచేసినందులకు గ్రంథకర్తగారికి మాధన్యవాదములర్పించుచున్నాము.

బాపట్ల,
20—12—30.

కోణిదెన బాలకృష్ణయ్య,
సంపాదకుఁడు.

శ్రీమాత్రేనమః

అంకితము

సమర్పణము.

ఓంకారాకారిణీ వాణీ ఆత్మా వై పుత్రరూపిణీ
విద్యాన్వీ సరసాంబాయై 'అంపశయ్యం' సమర్పయే.

నమస్కృతి.

సల్లలితానురాగమును జల్లుచుఁ గన్నులనద్ది పెంచి నా
యుల్లము పల్లవింప రుచు లూరెడి కమ్మని ముద్దుపద్దెముల్
కొల్లఁగ నేర్పినన్ గయిత కున్ బురికొల్పిన పుణ్యశీల యే
తల్లికిఁ బుట్టకున్న కవి తాలవమున్ గనలేనొ యట్టి మా
చల్లనియమ్మ లక్ష్మినర సమ్మ పదమ్ముల కంకితమ్ముగా
నల్లిన "యంపశయ్య" కృతి నర్పణసేసి నమస్కరించెదన్.

ఆశ్వాసము.

భవదవ్యాజకటాక్షవీక్షణసుధాం భస్నాత చిత్తుండనై
కవితాకౌశలముఁ గాంచినట్టి తమసం కల్ప ప్రభావంబుచే
నవలీలన్ సకలార్థసిద్ధిఁగనలే నా? తల్లి! నీ కేళపు
త్రవిశేషంబని కుందకమ్మ! జగదం తర్యామి భక్తావనై
కవిలాసుండిఁకఁ బూర్వపుణ్య ఫలసత్ప్రాప్తిమూ లియ్యఁడే?

శ్రీః

కవికృతజ్ఞత

శ్లో॥ శ్రీరామే! ధరణీసుతే! కథమిదంభోః శ్రీమాతే స్త్రీజనా
శ్రీరామాత్మకతా మయిత్వయి సమా నిత్యాపహాసన్ రాఘవః
ఏకా దంపతియుగ్మదానగురవే సౌభాగ్యభాగోదయం
దీర్ఘాయుష్య మగణ్య పుణ్యఫలితం దద్యాత్సముద్యన్ముదా॥

శా॥ రా చిల్కా! శ్రుతిపాఠముల్ చదువుకో రా చిల్కవే మాకు నీ
వాచాలత్వము నెంచి మెచ్చినగుచున్ పాఠాల వల్లింపఁ దా
నే చేతన్ గొని పెట్టి పెంచి తనయుం డేదానిఁ గావించి యెం
తో చిత్తానకు హాయిఁ దెచ్చుకొని సంతోషించు మా వాణి స్వ
యాచారస్థితు దండ్రియార్యమణి దీర్ఘాయుష్కునిన్ జేయుతన్॥

శా॥ కష్టాలందినవారు వచ్చి మనసెక్కన్ బల్క నవ్వారి సం
తుష్టిన్ గూర్చ తలంపుతో మరియు చేతోజాలినై యింటిలో
హృష్టాన్నంబిడి కోర్కెఁ దీర్చు ఋజుగామిన్ దండయన్ మాధవుం
డష్టైశ్వర్యములిచ్చి ప్రోచుత దయాయత్తైక చిత్తంబుతోన్॥

చ॥ నిలుకడలేక పారి నడినెత్తికిఁ జేరి సవారిసేయు న
చ్చాలువ తుదక్కఁ బక్కటిలి చిక్కినగంబయి వారటంచు మా
టలనడు గట్టుకట్టిని దటాలునఁ గౌఁగిటఁ దార్చి బేల! నిన్
గలసెద నింపు మేనిదిగొ కల్లల నెన్నడి మానుమంచు న
వ్వాలఁ గొని బుజ్జగించు శివపాదిమ దండయు దండిఁ బెంచుతన్॥

తే॥ దీనరక్షయే దీక్షగాఁబూను మీకు
త్యాగమును బాడి నేఁ గృతార్థతగడింతు
సత్య వాక్యపరత్వముఁ సన్నుతింప
నా హరిశ్చంద్రుఁ గొనియాడునట్లు కాదె॥

మ॥ విదితప్రజ్ఞ మెయిఁ స్వహ స్తగతభావిశ్రేను సంపాదియై
చదువే దీనులఁబ్రోచు తేగమనుచుఁ జాటించి వర్తించు మీ
సదభిప్రాయ విశేషసంపదలు భాస్వత్త్యాగ దీక్షా మహా
భ్యుదయంబుల్ గుఱిసేసి మీ హృదయ సాగోదారతఁ బాసెదఁ॥

ఉ॥ బీదలయందు దైవ మతిప్రీతి మెయిఁ నివసించునన్న స
ద్వాదము చెల్లు; దీనజనపాలనయే విధిగాఁ, దరిద్ర దా
మోదరులంద భేదమనునూహ భవన్మతమే "దరిద్ర దా
మోదరుఁడ"న్న మాట కడునొప్పదె శిష్టజన ప్రయుక్తమై॥

మ॥ నరులం దెల్లెడ నిండి మెండుకొను శ్రీ నారాయణాంశంబు వి
ద్ధరపై మానవకోటిసేవయ యథార్థంబై స్థిరంబైన యీ
శ్వరసేవా పథమంచు హృత్కమల భావప్రేరితంబైన మీ
కరుణాసారపువాన కాళ్ళవిగొ యోగా దండమూర్త్యగ్రణీ!

మ॥ హరిసత్యాకృతియే చిదంబర రహస్యంబంచుఁ భక్తులా
నరరూప ప్రతిమఁ హరిఁ గొలుచు పుణ్యాచార సానస్యమా
నరనారాయణు లొక్కటేయనుటకీ జ్ఞానంబు మీజీవితా
భరణంబై నిజమానసోత్సవ కరంబై నిత్యసత్కృత్యమై
స్థిర కైళీదినచర్యమై నిలుచు మీచిత్తానకుఁ మ్రొక్కెదఁ॥

మ॥ తుది కాలమ్మునఁ జిత్తమచ్యుతుని యందుం జేర్ప నా మోక్షసం
పదయుం గాదె శ్రుతివల్కు నిత్యము జపాభ్యాసంబు తత్సిద్ధికే
గద, యింక త్రుటి నీమణత్రయికిఁ జిక్కేమేల ? దద్వైనచో
నది యేమానను యుష్మదాశయము నేనర్చింతు ధీమన్మణీ !

మ॥ నరనారాయణు లొక్కటే, యవయవానన్యత్వమే దానికిన్
గురుతౌ, దేవుభజింప నారికడమున్ గొంపోదు, రందర్థమి
త్తుగ పూజారికి, నొక్కముక్కయడుగన్ దూషింతురా పేదలౌ
నరులన్, వారెవరు ? ఒక్కముక్క కిటులైనన్ రేపు సర్వస్వము
క్కరణిన్ వీడుచు, రన్నమానుదులకున్ గై వారమార్యాగ్రణీ !

మ॥ క్రమదీక్షన్ శ్రుతిభాష్యముల్ స్మృతులు వ్యాఖ్యానాలు యోగాదిశా
స్త్రములున్ వృత్తులు వార్తిక ప్రభృతులున్ సాంతంబు వల్లించి త్యా
గము మోక్షైక నిదానమంచెఱుఁగకే గాసిల్లుచోఁ బచ్చిక్ష
సనము బాధాకరమౌ; నిజాచరణ శూన్యంబైన ప్రజ్ఞావిశే
షము సర్వత్ర నిరర్థకంబనడి మీ సద్భావమున్ గొల్చెదన్॥

మ॥ స్థగితావస్థను న్యాయవాది ఘనవృత్తిన్ గొంతులోఁ బ్రాణముల్
"షాది" యున్ దాఁక ధనార్జన వ్యసన కీలాభీల చేతస్కులై
తిరుగన్ జూతురె కాని కొంత ధన తృప్తిన్ వృత్తి సాలించి త్యా
గరతిన్ స్వార్జితమిచ్చు "పుణ్యపురుషుల్ గన్పట్టిరే" యెవ్వరి
కరణిన్ సల్పిరె దీనలోక పరిరక్షాదక్ష దీక్షార్థులై॥

సీ॥ చెప్పులు బోగులోసంగి చెడిత్రుంగి పోవని
కర్ణనిదాన విఖ్యాతి వినము
తే॥ పచ్చిమంచినీళ్ళ నోసగి పాలుపోలఁ
బారుమనుజుని యూపితీరుఁ గనము

తూఁచినట్లిచ్చినన్ దుదిఁ బిట్టమేఁతకే
చాలని శిబిత్యాగసరణి వినమె
అప్పులంబడి చెలియల్గట్టు సిరిగోకు
రత్నాకరుని చేగరవళిఁ గనమె

తే॥ గీ॥ విన్న వెన్ని కన్నారఁగఁ గన్న వెన్ని
కాని యేతద్విధానము దానదాన
పండితుండిప్పటికి మన దండయార్య
ధీరుఁడొక్కఁడనుట కింటిపేరుసాక్షి॥

సీ॥ కూడుగుడ్డలొసంగి కూర్మిమై విద్యార్థి
కోటికిఁ జహావు చేకూర్చె నెవఁడు
యాత్రికసౌకర్య మలవరించెడి ధర్మ
శాల లెన్నియొ కట్టఁజాలె నెవఁడు
'దేహి' యంచవరేని దేవురించిన లేద
నక కోర్కెఁదీర్చి సంతసిలు నెవఁడు
నే నచ్చువేయింతు నీ కావ్యమిమ్మంచుఁ
గవులకుఁ దోడ్పడంగలిగె నెవఁడు
చెరువులన్ గుళ్ళు గోపురములెన్నెన్నొ క
ట్టించి యెల్లరమేలు నించు నెవఁడు
సకలార్థిలోక కల్పకమహీజంబన్న
పేరుఁబ్రతిష్ఠయుఁ బెంచె నెవఁడు
ధర్మార్థము మఱింత ధనముండుటకు స్వీయ
భోగముల్ తగ్గించు త్యాగి యెవఁడు

తే॥ గీ॥ తృప్తియొసఁగని ధనముతోఁ దృప్తిసెంది
స్వీయకష్టార్జితము దాన మీఁదుఁగలిగి
త్యాగమే జ్ఞానలక్షణ మనుచుఁజాటి
దండయార్యుఁడు కృతకృత్యతన్ గడించె॥

శా॥ ఈ దృక్పావన భావనాభరితమోక్షేచ్ఛాపథంబందు ఋ
ష్యాదుల్ మున్నుతరించినట్లె తమరున్ ద్యాగానురాగంబుతో
వేదప్రోక్తము శోకశూన్యము రసాన్వితంబు నిశ్రేయసా
మోదంబైన విముక్తి కర్హులని నేర్పుల్ చూపి చాటించు మ
ర్యాదన్ మీజయభేరి మ్రోసెనదె పర్జన్యాభ్రగర్జార్భటిన్॥

మ॥ సరసాన్నంబు భుజింపఁగల్గియుఁ దదాసక్తిన్ విసర్జించి స
త్వరయానంబులపై విహారములు వ్యర్థంబంచుఁ దద్ద్రవ్యమున్
నిరతంబుచిత ధర్మకార్యములకున్ వెచ్చించు పుణ్యాత్ములు
ర్వరపై మీవలెఁ గోటికొక్కరని గర్వస్ఫూర్తిమైఁ జాటెదన్॥

శా॥ ఆ చిత్రాన్నవిశేషమొల్లక యపక్వాహారముల్ దించు దం
భాచారంబుల ద్రవ్యనాశమని భోగాపేక్షఁ బోనట్టి జి
హ్వాచాపల్యము గెంటఁగల్గుట భవత్ప్రాగ్జన్మ సంస్కారమై
మీ చారిత్రము సర్వ సజ్జనులకున్ మేల్బంతియై వెల్గెడిన్॥

మ॥ కలిలో యజ్ఞమె దీనరక్షణము సాక్షాద్బ్రహ్మ విజ్ఞానమే
విలసత్త్యాగమటన్న సత్పథము నిల్పన్ దండయార్యుందు కుం
డలముల్ దాల్చని సోమయాజులు తనంతన్ దండకాషాయముల్
తొలఁగన్ బెట్టిన తీర్థపాదులు మహాత్ముల్ దానధర్మైక ని
శ్చల దీక్షాపరులంచుఁ దావకయశస్సంపత్తిఁ గీర్తించెదన్.

ఇట్లు
బుధజనవిధేయ పరమాణువు,
అచ్యుతుని వేంకటాచలపతిరావు.

ఓం నమశ్శివాయ.

కవిమనవి.

1. కావ్యనిర్మాణము.

శ్రీ గోవింద పదారవింద కథాసుధా మాధురీధురీణం బైనట్టి యీ చిన్ననాటకమును వ్రాయ నన్నుఁ బురికొల్పిన దెవరో నాకును దెలియకున్నది. కాని,

"శ్లో॥ ధియో యోనః ప్రచోదయాత్॥"
(గీ॥ మనల బుద్ధులనడిపించు ఘనుఁడె వాఁడు)

యనుచు ననుదినంబు జనంబులు ముప్పొద్దుల సంస్మరించునట్టి మా బాలకృష్ణ తేజోమహిమతే నన్నుఁ బ్రచోదించి యుండునోపును. పాఠకమహాశయులకుఁ జిత్తరంజకముగా నుండఁగల రూపకము నేదేని రచింపవలెనన్నచో రచయితయం దనేక సాధనసామగ్రి గలవడియుండవలెను. అందులో నాదియందుఁ గవితామాధురియుఁ బిమ్మటఁ గథాసారస్యసంపాదనము నటుపైఁ గల్పనాచాతుర్యము మున్నుగాఁగల పరికరము లత్యావశ్యకములు. ఇందులఁ బ్రథమసాధనము పురాకృతసుకృతలభ్యము.

"శ్లో॥ ఆంధ్ర సంస్కృత భాషాభ్యాం కవిత్వం బుషితాప్రదం"
(తే॥ గీ॥ ఆంధ్ర సంస్కృత భాషలయందుఁ గైత
లార్ష సంపత్ప్రదంబులై యలరుచుండు)

దానం జేసి కవనమధురిమ యాదరణీయమ్మె కానఁగదా యనియు దానికై పెనఁగుట వెఱ్ఱితనమనుకొనియుఁ గథాసారస్యమును మును మున్న వెదకికొనఁ బూని నే నాలోచనకుం దిగి "వింటే భారతమే తింటే గారెలే" యను నుడి నామెత తలఁపునకుఁ దెచ్చుకొని దీని నారంభించితిని. భారతమే కమ్మగ నుండునని యు సందులోఁ గూడ

హిం॥ (ఏక్ తాతహై ఏక్ లడకాహై)

(తే॥గీ॥ కలఁడొకఁడు తాత బుడతఁడుంగలఁ డొకఁడు)

అనుచు భీష్మాభిమన్యుల చరిత్రమే యస్ఖతాస్ఖత మనియుఁ దలంచి తక్కిన భారతముకంటె నెంతో మిగుల తియ్యఁగా నుండు భీష్మకథావర్ణనములం దమిత కుతూహలుండనై యున్నగత నొక్క పుణ్యదినంబున దీని కంకురార్పణముం గావించితిని. మఱియుఁ బండితజనైకాదరణీయంబులగు శ్రవ్యకావ్యములకంటెఁ బండితపామర జనానందకరములగు దృశ్యప్రబంధములు వేయిమడుంగులు ప్రయోజన కరములనియే నాటకరచనకుఁ గడంగవలసివచ్చెను. కాని యట్టి నాటకముల నాంధ్రకవులు నీరసభావముతోఁ జూచియుండిరి. అయిన నేమి కాళిదాస భవభూత్యాది మహాకవులు మాత్రము నాటకనిర్మాణ మున కీయవలసిన గౌరవస్థానమిప్పించియేయున్నారు. ఇపుడు నాస్వల్ప మేధాశక్తితో నంతటి మహాత్ముని చరితముం బాడుట కుపక్రమించు టయే బాలకుఁడు కొండఁ బెకలింపఁబోయినట్లు కన్పట్టక తప్పదు కాని యిందొక్క చిన్నిరహస్యము కలదు. అది నాతప్పు తప్పించును. 'అపశబ్దంబులఁ గూడియున్నను రమేశాలాపమొండేని మోక్షపద ప్రాప్తికిఁ గారణం' బని లోఁదలంచి యిందెక్కడ నానాకష్టములు కొఱఁతపడినను గూడ భయము దగులదను నమ్మకముతో నున్నట్టి నేనందఱకును క్షంతవ్యుండనే. అందంద నా యవిద్యం బ్రకటించునట్టి హాస్యాస్పదములగు పదములుగలవు. అయ్యవి తద్జ్ఞులు మన్నింతురని ప్రార్థించుచు నింతటితో స్వవిషయమును విడిచి నాటకకవిత్వనిరూపణ మున కుపక్రమించెదను.

2. నాటక కవిత్వము.

కవిత్వ మొకానొక యపూర్వ కళాపరిణామము. అందనేక పదములు గలవు. పురాణసరళి, ప్రబంధధోరణి, నాటకఫక్కి, గేయ పద్ధతి, గీతిఫణితి, యింకనెన్నియో రకములున్నవి. అందొక్క ఫణితి లోని కింకొక్కఫక్కి సారరానిదై యుండును. పురాణసరళిలోఁ

గవిత్వము ధారాసారప్రవాహప్రాయముగఁ గథకుఁ డుపన్యసించుకొని పోవునట్లుండి బంగారము కరఁగించి యచ్చులువోసినట్లుండును. ప్రబంధ ధోరణి యట్లుగాక నాజూకు పూజలు మెఱుఁగులు గల్గి జిలుగు నగిషీ పనితన మలవడియుంటచే బంగారు కరఁగించి చెంబులు, పళ్ళెరములు, గిన్నెలు వోసినట్లుండును. గేయ గీతవిధాన ఫణుతులు భావరాగ తాళాదులతోఁ గూడియుంటచే బంగారు కరఁగించి గిలుకుటందెలు, మువ్వల మొలనూళ్లు సేయించినట్లుండును. ఇంక నాటకఫక్కి యన్ననో పరస్పర సరససల్లాప శోభితంబై ప్రత్యక్ష దర్శనీయంబై బంగారు కరఁగించి బొమ్మలఁ జేయించి యూపిరివోసి మాటాడించినట్లుండును. ఇత్యాది నాస్వల్పబుద్ధికి గోచరంబైన తారతమ్యము. దానంజేసి నాటక కవిత్వమందెచ్చటనేని "అనవుఁడు రాముఁడిట్లనియె నాతనితో జను లబ్బురంపడ" నను పురాణఫక్కిగాని, "యిక్కడి గాంగసైకతము లిక్కడి యాలవాలీ నికుంజము" లనెడి ప్రబంధసరళిగాని రుచింపవు. ఎపాటనేయున్న మనుష్యునితో ముఖాముఖి సంభాషించినప్పుడు "జీవితేచ్ఛ కలదేని బయల్పడవయ్య తమ్ముఁడా!" "తప్పులు క్షమింపవె తాత నమస్కరించెదర్" అనుచుఁ బల్కరించినట్లున్నచో సారస్య మించుటచే రంగ రంజక మగునేగాని యేదో విశ్రుతసమాప్తి నవలం బించి పద్యాంతమున గోడలతోనో తెరలతోనో మాటాడినట్లున్నచో నేమిలాభము? ఇటుపహాసుఁడు "వత్తువా యింటికి నెంచిచూడఁగ" నని పడికట్టుతాళ్ళ నంటగట్టియుఁ "జూచితిఁ గూతు మఱింత ప్రీతిగ" నని కంపతోడుఁగు లీడ్పించియు, 'తే రెవరుఱ మన చింతఁదీర్పఁగ' నని కర్త్రక్రియల నెడఁబాపియు "అభ్రంగ లిహాదభ్ర విభ్రమణం" బని మంత్ర బీజాక్షరములఁబోలు భయంకర సమాసాడంబరముఁ బ్రకటించియు వ్రాసినకైతలు రంగరంజకములు కానేకానేరవని నా నమ్మకము.

3. శబ్దనిర్మాణము.

ఇంకొక విశేషము కలదు. భాషానిర్మాణమునందొక్క సారస్య మున్నది. పదనిర్మాణమేనాఁ డెవ్వరొనరించిరోగాని పదధ్వను లాయా

పదనిరూపిత భావమునే వెల్లడించుచున్నవి. క్రోధశబ్దము కోపముతోఁ గొట్టుకొట్టులాడుచున్నది. శాంతపదము చల్లగ చల్లారినట్లు జాలువాఱు చున్నది. మృదంగము వాయించినట్లు "ధంగ్" మనుచున్నది. ఢక్కా డమరు లిట్టివే. 'వీణ'లో "ఈణ్" ధ్వని తంత్రీనాద మనుకరించుచున్నది. దానం జేసి యనేకవిధములగు పదములయందు ధ్వన్యనుకరణముతోఁ పాటు భావానుసరణము మేళవింపఁబడి శబ్దసంతతులు చాలవఱకు కేర్పఱుపఁ బడినవి. అట్టిచో భావానుకూలముగాని శబ్దాడంబర మేమి సుఖా వహము ? వేయేల; చిత్రనళీయములో "భళిరే కంటినికంటి" నని సుదేవుఁడు చదివిన పద్య మింకొకతూరి స్మరింపుఁడు. అదెంత గంగ రంజకమో మీరే యెఱుంగఁగలరు. పండిత వామగు లిద్దఱుగలసి సదస్యులై కూర్చుండుచో నిట్టి పిడుగులవానను గురిపించుచుట్టి గల గల గలభాలోపల ఫలమేమో నాకుఁ దెలియరాదు. ఇంతయేల ? భారతములో భీముడు పండ్లు గొఱికినప్పుడు 'రటదాస్యరంగ వికట భ్రుకుటీ చటుల ప్రవృత్తన ర్తనము'లోఁ బండ్ల పటపటలు వినవచ్చుట లేదా ? "దుర్వారోద్యమ.........గర్వాంధ ప్రతివీరనిర్మథన...... గంధర్వులు"న్నారని చెప్పి కీచకుని ద్రౌపది భయపెట్టుచో రేఫోల్కా పాతములతో దుమ్ములురేపెడి కఱుకులుదేరిన ఘీంకారధణధణలు చెవిసోఁకుటలేదా ? చదువరులారా ! ఈపద్యము లెంత భావాను కూలంబులో మీరే యెఱుంగఁగలరు. ఇట్లే భావములు విశదములై వెదకికొనకుండ లభించునవియై, శబ్దపుష్టి భావానుకూలమై, రచన యందు సరస సల్లాపధోరణి కలిగినదై యున్న కవిత్వశక్తియే నాటక కవిత్వములోని తత్త్వముఁ జాటును. నేను గొంత వఱకీ తత్త్వము ననుస రించియే వ్రాసినాఁడను.

4. ర చ నా సౌ ల భ్య ము.

కాని యీరోజులలో నాటకము లతిసులభముగాఁ దెన్నుగట్టు చున్నవి. హేతువేమనఁ బ్రాయికముగ నాటకము సంతయు నీడో వచనముతోనింపి పూర్తిగావించి యచ్చటచ్చటఁ దిరుగఁజొత్తు మసాలో

గింజలు చల్లినట్లుగ నాల్గుసీసాలో, గీతాలో, కందాలో భోరునం గ్రుమ్మరించి పద్యసంపద లరుంధతీ దర్శనప్రాయములై తనరార ఛందో భీరుత్వముం బ్రకటించుకొనువారికిట్టి కవిత్వతత్త్వములు రుచింపవు. కాని యేదో విధముగ "సీతారామయుద్ధము, విభీషణవధ, ద్రౌపదీ సంగ్రామము, నలచంద్రమతీయము" మొదలగు మున్నూఱు నన్నూఱు నాటకముల రచించితి మనుకొనుటయే వారి స్వాత్మానంద సంపన్నత వెల్లడించును గాదా !

5. కథా విధానము.

ఈ నాటకకథ కురుక్షేత్ర సంగ్రామమందలి తొమ్మిదవ నాంటి రాత్రి ప్రారంభించుచున్నదై భీష్మైకాదశినఱకు వ్యాపించుచున్నది. పాండవులు తొమ్మిదవ రాత్రివేళం దాము భీష్మబాణముల ధాటి కోహటించి నిలువంజాలక సదుపాయము (I (I)) వెదకికొనుచున్నప్పుడు

"భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా"
(భగవద్గీత.)

తే॥ గీ॥ మాయం బూని అంకుల రాట్నమందు వలెను
సర్వభూతములన్ ద్రిప్పుచున్నావు"

శ్రీకృష్ణపరమాత్మ భీష్మమానసమునందుం బశ్చాత్తాపము (I-2) ను రగుల్కొల్పినట్టున్నచో సామరస్యసంపాదకమగునని యట్లు గావించితిని. ఆవిధముగ రచించి భీష్మునియందారోపింపంబడు పక్షపాతవంచనాదిదోషములం దొలంగించితి. ఇట్లు కర్మము పరిపక్వమంది భీష్మునిచే రహస్యము (I-3) ను బయటం బెట్టించినది. పదియవనాంటి శిఖండియుద్ధమున భీష్మునిచేం గావింపంబడిన యస్త్రసంన్యాసము (II-1) గర్ణునినోట వెల్లడించితిని. అటుతరువాతం గురుపాండవ బలాబల తారతమ్యము (II-2) నిరూపింపనట్టి యంపశయ్యనుం బెట్టించినాండ. పిమ్మటం గర్ణునిరావించి భీష్మునిచే రాధేయజన్మగాథను వెల్లడిపఱపించి కర్ణనీతి (III-1) ని బ్రకటించితి. అంతట భీష్మస్తవము నారంభించి

కౌంతవఱకుఁ గృష్ణలీలాధ్యానము (III-2) సేయించితిని. ఈధ్యానము వ్రాయ నాకు సాయపడిన దా పోతనామాత్యునిచే వర్ణింపఁబడిన పార్థసారథిలీల యొక్కటియే. అదియే నాకు మేలుబంతి యైనది. దాని నూఁతఁ గొని శ్రీకృష్ణలీలలన్నియు యథాశక్తి వ్రాసితిని. ఇట్టి ధ్యానధోరణి పండితుల రుచికిఁ దఱుఁగువడునో మిఱుఁగువడునో గుణగ్రహణపారీణులే నిర్ణయించి నాయపరాధముల క్షమింతురు గాక.

ధర్మజ శ్రీకృష్ణులు సంభాషించుచుండు నెడ భీష్మస్తవము మాధవుం దాఁకినట్లు వ్రాయంబడిన కథాసరళినిఁ గొంచెము మార్చి రుక్మిణి యంతఃపురమునందున్నట్టి గోపాలదేవునిఁ బిలిచినట్లున్నచో మిక్కిలి రసవత్తరముగనుండునని యెంచి తొలుదొల్త రుక్మిణీ కోపశాంతిఁ (IV-(1)) గావించి పిదపఁ జతురంగమా (IV-(2)) డించి భీష్మధ్యానమచ్చటికిఁ జేర్చితిని. అంతట భక్తాగ్రేసరుండగు విదురుఁడు శ్రీకృష్ణాహ్వానము (V-1) నకై పయనమయి శివ మధ్య మార్గమునఁ బ్రయాణమాఁపించి పాండవసహిత శ్రీకృష్ణుని భీష్మసన్నిధి కిం జేర్చి జయవార్తను జెప్పించి శాంతిపర్వాంతర్గతములగు ధర్మసందేహములఁ గొన్నింటి నడిగించి పాండవులకు సంశయ నివృత్తి (V-2) గావించునట్లు నెలకొల్పితి. తరువాత భీష్ముఁడు తల్లింబాడఁ గోర నారదునివల్ల మాతృసందేశము (VI-1) నంపించి, యతని నిర్యాణ గాథనుఁ దల్లికిఁ జెప్పించి భీష్మునికిఁ దల్లిదీవన (VI-2) లిప్పించితిని. ఇచ్చటనే నిర్యాణకాల మారంభించుచున్నది. ప్రాణప్రయాణ కాల ధ్యానము (VII) మొదలిడు నప్పుడు తిరిగి తక్కుంగల కృష్ణలీలల నన్నింటిని నా భీష్మునిచేఁ బాడించితిని. అటుపిమ్మట నిర్యాణసమయము నకు బంధుగుల నందఱ నచటికిఁ జేర్చి భీష్మునిచే నెల్లరకు మనశ్శాంతిని గావించి సాయుజ్యసమాధానముల (VIII) నిరూపించి భీష్మతేజమును వసువులలోఁ బ్రవేశపెట్టించితిని ఇవ్విధముగ నచ్చటచ్చట రంగగంజ కములుగ నుండఁగలవను తలంపుతోఁ గొన్ని మార్పులు గావించితిని.

తుదకు రంగభంజకములయ్యెనేమో యని భీతిలి చదువరులు నా యజ్ఞానము సహింపవలయునని నేను సప్రశ్రయముగ విజ్ఞాపనఁ గావించుచున్నాఁడను.

౯. కవి మనవి.

ఈ నా చిఱుతకబ్బమును శ్రద్ధతోఁ జదివి సరలసూచనలొసంగి నాకెంతో తోడ్పడిన విద్వద్వరేణ్యులకు నమస్కారములర్పించుచున్నాఁడ. నాయందపారదయతో నీస్వల్పప్రయత్నము నెంతో సంతోషముతో నంగీకరించి, దీనినచ్చొత్తించి నామనోరథ సారథులైనట్టి వివేకవర్ధనీ సంపాదకులగు శ్రీయుత కొణిదెన బాలకృష్ణార్య ప్రముఖ పండిత బృందమునకు వేనవేలు సాగిలింత లర్పించుచున్నాఁడను. 'వివేకవర్ధనీ' గ్రంథమాలిక సార్థకనామ శోభితంబై పెంపొందుఁ గాకయని దీవించి మీసెలవుఁ గొని మరలివచ్చెదను.

ఉ॥ అందమె చందమే? కవనమందఱుసెప్పరె? ప్రాఁచిదోట నం
దంపునఁ దస్కరించిన పదంబుల నాల్గిటిఁగూర్పఁ గైతగాఁ
దందురె పొమ్మటంచుఁ బరిహాసముచేసెడి తుచ్ఛపెంజరల్
కొందలమంద నిందు; రసకోవిదులార! కృతింబఠించి మీ
రిందునఁ దప్పులుండిన క్షమింపుఁడి చాఁగి నమస్కరించెదన్.

ఇట్లు
బుధజనవిధేయుఁడు,
అచ్యుతుని వేంకటాచలపతిరావు,
బాపట్ల.

గుంటూరు,
ప్రమోదూత.

విషయసూచి

అంపశయ్య

అంపశయ్య

ఇందలి పాత్రలు

పురుషులు.

1 శ్రీకృష్ణుఁడు
2 భీష్ముఁడు
3 పంచపాండవులు
4 దుర్యోధనుఁడు
5 కర్ణుఁడు
6 ధృతరాష్ట్రుఁడు
7 నారదుఁడు
8 విదురుఁడు
9 తుంబురుఁడు
10 ద్వారికుఁడు
11 సూత్రధారుఁడు
12 మారిషుఁడు

స్త్రీలు

1 ద్రౌపది
2 గాంధారి
3 గంగాదేవి
4 రుక్మిణి

శ్రీ

అంపశయ్య

నాంది

(పుష్పాంజలిఁ జల్లి చేతులు మోడ్చి)

శ్రీమంతంబఖిలార్థ సాధకము సం | సేవ్యస్వరూపంబు చే
తోమాలిన్యనివారకంబు బుధసం | స్తుత్యంబు క్షేమంకర
ప్రేమాసారము భక్తపావన మనో | భీష్టంబు సంపూర్ణని
ష్కామధ్యానఫలంబు శ్రీహరి పదా | బ్జాతంబు మమ్మేలుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుని ప్రవేశము).

సూత్ర—(ప్రవేశించి) ఓయీ! మారిషా! నీవెక్కడనున్నావు.

మారిష—బావ! వచ్చితినిదిగో (అని ప్రవేశించి) ఇదేమి చిత్రము! నీముఖారవిందము చింతాసంతాపంబుచే హిమానీసిక్తంబగు సరోజంబుభంగిఁ దనరారుచున్నది. కారణ మేమైయుండ నోపు?

సూ—సమస్తశాస్త్రకళలం దపరచతురాస్యులగు నీసదస్యుల నెట్లు నిరతిశయ సమ్మోదప్రాపకంబగు రూపకంబుచేఁ దృప్తిఁబొందింతునా యని చింతించుచున్నాఁడ.

మా—దీనికింత యాలోచన కావలయునా! మింటిచుక్కలన్ని నాటకములుండ మనకేమి. ఏదోయొకటి ప్రదర్శించినఁ జాలదా.

సూ—మారిషా! రచింపఁబడిన నాటకములన్నియుఁ బండిత రంజకములయ్యెనా! కోట్లకొలంది నాటకములున్న నేమాయె.

ఉ॥ పావనవాక్య పద్ధతులఁ | బాసి స్వయంకృత నీరసప్రకా
రావిల పద్యసంతతుల | నంపుచుఁ గాసుకు వేయి కావ్యముల్
వానిరిఁ గ్రుమ్మరించు ప్రతి | వాఁడు కవీశ్వరుఁడయ్యె నేఁటి కా
కోవిదులియ్యఁ గుక్కగొడు | గుల్ వలెఁ బుట్టెను గబ్బుకబ్బముల్.

మా—అట్లయిన నాటక మెట్లుండవలెనందువు?

సూ—సల్లాపసరణిం బ్రకటించు పద్యాంతములతోడను, విరివిగాకుండ రసవంతములగు తేటగీతలతోడను, సరసప్రస్తావనధోరణిం గ్రుమ్మరించు లలిత వృత్తావళితోడను బడికట్టు రాళ్ళనెఱుంగని కవితా మాధురితోడం దనరార వలయును. మఱియు,

చ॥ ఎడపెడ మోము వెట్టుకొని యెవ్వరి కెవ్వరొ చెప్పినట్లుగా
బుడిబుడి తేటగీతముల భోరునగుప్పుట రంజకంబె బ
ల్విడి రసవృత్తముల్ మధుర లీలఁబరస్పర భాషణార్హమై
పొడమినచో సదస్యపరి పూర్ణముదావహ నాటకంబదే.

మా—ఆర్యా! నీవు చెప్పినంతవట్టు నిజమే. అట్టినాటకము లెచట లభించును? శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరకవీశ్వరుల నాటకములు మాత్రమట్లుండును. సత్యము.

సూ—అవును నిస్సందేహమే. ఆనాటకములుంబలె రంగరంజకములగు రూపకములరిది. పూర్వకథాసుధామాధురిం బ్రకటింపఁగల్గిన నూతనరచన యందీసదస్యులత్యంత కుతూహలులై యున్నారు.

మా—బావా! అట్లయినం గ్రొత్తపద్ధతులమీఁద రచింపఁబడిన "యంపశయ్య" యను నాటక మిటీవలనే ప్రకటింపఁబడినదిగదా.

సూ—ఓయీ! అట్టికథ నిజముగా నీ దోషదస్యులగు సదస్యుల నాకర్షించునేమో! ఈ నాటకము ద్వితీయప్రకారము ననుకరించునది కాఁబోలు.

మ॥ కవితామాధురి సర్వతోముఖము గాఁ గన్పట్టినంజాలు నూ
త్న విశేషంబుల సత్కథారచనఁ బూనన్ గల్గినంజాలు నే
కవియుఁ వ్రాయని పూర్వగాథలను సంకల్పించినం జాలు నీ
త్రివిధగ్రంథము లార్యమానసపయోధిన్ మింటఁ బాటించెడిన్.

సరే కానిమ్మీదియుం గొంతమేలే కాని తన్నాటక కర్త యెవండు?

మా—అయ్యా! వేదభూమి, పాండవాంకురము, శంకరవిజయము, మధుమురళి, సతీశచి, గోలకొండ తానీషా, శ్రుతికీర్తి మొదలగు ననేక కావ్యనాటక నవలావిమర్శ గ్రంథముల రచించిన వీరి నెఱుంగవు కాఁబోలు.

సీ॥ శ్రీవిష్ణువంశమం దావిర్భవం బయ్యె
తాన్వయంబున జన్మ మందినాఁడు
విద్యావినోద లా శ్వేల వారలంగోనఁ
గౌండిన్యగోత్రముం గాంచినాఁడు
శ్రీకృష్ణ లక్ష్మీశ నృ సింహాంబికా తనూ
జాతుఁడై పెంపొంద సాగినాఁడు
ఆంధ్ర గీర్వాణ హూణా ణాది వాఙ్మయముల
యందునఁ బరిచయ మందినాఁడు
తే॥ గీ॥ సోదరప్రేమ పరిపూర్ణ శుద్ధహృదయ
రంగమాంబ తోడంబుట్టి రాగరాశి
యైన లక్ష్మినిఁ బడసి శా లాంబ పుత్రిఁ
గన్న వేంకటాచలపతి కవి నెఱుఁగవె.

సూ—ఓహో! వేదభూమి యను పేరువినఁబడుటతోడనే కవిగారి ప్రతిభ స్మృతికివచ్చె. ఇంక నాలస్యమేల? రాగశారికం బిలిచి గాన మారంభింపుమనుము.

మా—(తెరవంక జూచి) రాగశారికా! ఇఁక సంగీతము నారంభించి కాలానురూపముగ నొక్క పాటపాడుము.

(తెర లో)

నర్కుటము॥ సరసిజ గంధబంధుర వి శాల దిశాలహరుల్
పరభృత గీతికానికర భాసుర వాసరముల్
సరసపరాగ ధూసర ని శాంత నిశాంతవనుల్
పరమసుఖ ప్రదాయకము లామని లేమసిరుల్.

సూ—మారిషా! ఈశారికాగీత మెంతశ్రావ్యముగానున్నది. (దిశలరసి) అదిగో! చూచితివా.

తే॥ గీ॥ భీష్మ మన్మథబాణాగ్ని కే భీతిఁగుంది
శాత్రవునిఁ గూల్పఁగా నిరాశలు జనింప
నరుగో! విజయముఖుల్ పాంథుకే లట్ల బెగడుఁ
జెంది చెలికాని మాధవుఁ కేఁ జేరఁ జనిరి.

మా—బావా! నీవు సత్యసంకల్పుఁడవు. తథ్యము వచించితివి. అదుగో! చూచితివే! విజయోన్ముఖులైన పాండవులు భీష్మబాణాగ్ని ధాటి కోహటింపఁజాలక నిరాశఁజెంది మాధవుని సన్నిధి కేగు చున్నారు. మనముగూడఁ బోదమురమ్ము.

సూ—సరే! నీవు ముందేగుము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రస్తావన.

శ్రీ

అంపశయ్య

ప్రథమాంకము.

(ప్రథమ రంగము)

సదుపాయము.

—* పాండవ శిబిరము *—

(పంచపాండవుల నడుమ శ్రీకృష్ణుఁడు గూర్చుండును)

ధర్మ—శ్రీకృష్ణా! యుద్ధమారంభించి తొమ్మిది దినములగుచున్నం గూడ భీష్మ దోర్బల సురక్షితంబులై శాత్రవసైన్యము లేకాదశాక్షౌహిణు లెంతో చెక్కుచెదరక యుండ నౌరా! మన సైన్యము లీ యోధాగ్రేసరుండగు పితామహుని చేతఁజిక్కి యెంతలోఁ దఱుగుపడినవి.

శా॥ ఈభీష్ముండు శరంబుఁబట్టి కదనా ఽ కృష్టైగన్ మముఱ మన్మూలక్
క్షోభాహీనులఁజేసెఁ, దప్పక జయిం ఽ చున్ రాజు, మాకెట్లొ యా
శాభంగంబగు, భగ్గుభగ్గుమను భీ ఽ ష్మ గ్రీష్మదావాగ్నికి
లాభీలంబయి నేలఁగూలె మన స ఽ ప్తాక్షౌహిణీ సైన్యముల్.

భీము—మాధవా! ఒకదినమా రెండుదినములా తొమ్మిదినాళ్ళనుండియుఁ బట్టిన పట్టు విడువక యిట్లసాధ్యంబుగ యుద్ధమొనర్చుటకుఁ దమ యీడులో మా తాతగారి కెట్లు శక్యంబయ్యెనా యని తలంచుకొన్నకొలందియు నాలో భయాశ్చర్యములు పెనఁగొని హృదయమును గలఁచుచున్నవి. ఔరా! అదెక్కడి యుద్ధము! అతఁడెక్కడి తాత!!

శా॥ ప్రారంభించినదాది నొక్కమొగి కుంభద్రోణ వర్షాగ్రభటిన్
నారాచంబుల గుప్పిగుప్పి మన సైన్యం బాతయున్ గూల్చె నీ
పారావారగభీరవిక్రము జయింపన్ స్వప్నసంకల్ప మహా
రౌరా! యెక్కడితాత! యీముసలికే ప్రాయంబు ప్రాప్తించెనో!

అర్జు—అవును, నిజమున నాయన తాత గానేకాఁడు. ధనుర్ధరులలో మేటిమగండు కావలయు. భీష్ముఁడను నామధేయ మేనాఁ డెవ్వరొసంగిరో కాని నేఁటికిని దానిని సార్థకము గావించుకొను చున్నాఁడు! ఔరా! ఆపేరు దలంచుకొన్న నా ప్రేవు లదరు చున్నవి.

శా॥ నాఁడేమందఱమేగి మ్రొక్కుతటి నన్నా! ధర్మమే గెల్చు నం
చాడెన్ శాంతనవుండు నేఁటి కిటు లన్యాయంబుగావించె మా
యేడక్షౌహిణు లిట్లు పల్చఁబడిపోయెన్ గుండెలో ధైర్య మ
ల్లాడెన్ భీష్మపదంబు నేఁటికొక సింహ స్వప్న మయ్యెంగదా.

నకు—ప్రళయకాలరుద్రునింబోలి . యెక్కిడిన చాపంబు ఠంకృత టంకార ధ్వనులతో రోదసీ కుహరంబున మారుమ్రోఁతలఁ బెట్టించి చెవులఁ జెవుడుపఱచు చుండఁ బదిదినములు గావచ్చినను యుద్ధము పూర్తికానే లేదు కాని మనసైన్యములకుఁ బదియవ దినమగుచున్నది.

మ॥ సకలంబౌ కురుసేనలన్ నిజభుజా చక్రంబుపై నిల్పి మా
మకసైన్యంబుల ముద్దసేసి కబళింపన్ నాలుకల్ సాఁచు సా
యకపంక్తిన్ రయదీప్తి నొక్కగతి వర్షాకారతన్ గుప్పి నేఁ
డకటా! పాండవ సర్వసైనికదశా నాసూన్యస్ఫూర్తిఁ గావించెన్.

సహ—నిర్వక్రపరాక్రమములకుఁ బెన్నిధానంబగు మన తాత వేదో సామాన్యులగు ముదుసళ్ళక్రింద లెక్కఁగట్టి తూలనాడిన రాధాసూనుం డింతటనుండియైన బుద్ధిఁదెచ్చుకొని సంచరించుఁ గాక! గురువునే గెల్చిన శిష్యుం డెంతవాఁడై యుండవలయును.

కృష్ణ—రాధేయు గాధ నటుండనిచ్చినను నేనుమాత్రము చక్కఁగ బుద్ధిఁదెచ్చుకొంటిని. చిన్నతనంబున సాందీపనివారియొద్ద విద్దెల నేర్చునాఁడు సైతము రవంత చెంపపెట్టు నెఱుఁగని నాకీ తాతగారు వేసిన రక్షలు మఱపురాఁజాలవు. ఔరా ! ఎంతపోటు !! ఎంతతీపు !!!

మ॥ తలిదండ్రుల్ నను వెన్నదొంగపనికై దండింపలేరైరి మా
బలభద్రుండును నవ్వులాటలకని చెంపల్ గొట్టలేఁడయ్యె ని
ట్టులఁ బెంపొందిన నాశరీరమునఁ గాటుల్ పెట్టి మాంసంబు తే
దులిచెన్ మేనఁ జురుక్కునం బాడము పోటుల్ మానిపోవక్కటా!

(అందఱుఁ గలసి "జాలిజాలి" యనుచున్నారు.)

ధర్మ—ఎంత యక్రమము
భీము—ఎంత క్రూరము
అర్జు—ఎంత యపచారము
నకు—ఎంత ద్రోహము
సహ—ఎంత దురాగతము

(అందఱుఁ గలసి)

గేయము

ఔరా ! ఈ రణమే యిట్లగుటకుఁ గారణము,
కనుపట్టె విజయనిరాకరణమై-హరి! గతి-యెవరిఁక ॥ఔ॥
ఈ భీష్ముఁడు దయమాలి
అలగ్రీష్మ కిరణమాలి
వలెనె యూష్మలప్రభల్ విదల్చెఁగా హరి! గతి యెవరిఁక ॥ఔ॥
కనులఁ గనలేము: ఇది
చెవులఁ వినలేదు: కటా
ముసలి యసలు పసల విసరెఁగా ।
హరి ! గతియెవరిఁక ॥ఔ॥

అర్జు—బావా! కర్తవ్యమేదో తెలియరాకున్నది. భీష్మునింక గెల్వఁజాలుదుమా లేదా యని శంకపొడముచున్నది. అట్టిపుణ్యాదిన మింక ముందేనాఁటికైనను రావలసిన ప్రాప్తమున్నదో లేదో యని నిరాశ జనించుచున్నది. ఔరా! భార్గవసంతతివాఁడే భీష్మునిధాటి కోహటించి నిలువలేక సొమ్మసిలెనుగదా! మనమెంత పాటివారము.

ధర్మ—(తనలో) అర్జునుఁడే నిరాశఁజెంద మనకేల? (కృష్ణునిజూచి) శ్రీహరీ! యుద్ధమింకమీఁద సాఁగించి చేసేతులనోడి వారి చేతులలోఁ జచ్చుటకంటె నే నింతటనుండి సంసారము త్యజించి వనములకేగి జపము గావించుకొన్న మఱింత బాగుండునేమో!

కృష్ణ—ధర్మజా! ఇంతలోనే పాండవు లోడినట్లు తలంచుట కేమిపుట్టి మునిఁగినది. కృష్ణార్జును లింకను సజీవులయి యున్నారుగదా!

శా॥ నాకుఁ మేనమఱంది ఫల్గునుఁడు ప్రాణస్నేహితుండాతఁడున్ నాకై దేహము దాపకుండఁ దన కండల్ కోసి యర్పింపఁడే నాకండల్ తెగఁగోసియిచ్చి విజయున్ రక్షింప కెట్లుండెదన్ మాకంఠంబుల జీవముండువఱకున్ బ్రాప్తించునే యోటముల్.

అర్జు—బావా! నీవెంత ధైర్యముఁ జెప్పుచున్నను నాకు నమ్మకము చిక్కకున్నది. "భీష్మునిం గెల్చిరి పాండవుల"న్నమాట యేనాఁటికైనం బుట్టునా!

ఉ॥ సార శళాకలాప బల సంపదలే నిజశౌర్య దీప్తికిన్ గారణమౌను దేశికుఁడు కాఁడని చాఁటి గుణప్రకర్షలా ధారవశంబులంచు నను ధర్మ ప్రకటించిన ధైర్యశాలి గం భీరపరాక్రమాంబునిధి భీష్ముని గెల్చు దినంబు వచ్చునే?

కృష్ణ—ఇంకేమిరాఁగలదు. అదిన మేనాఁడో గతించినది. వ్యవహారములఁ జెడఁగొట్టుటకు నీవే కారణభూతుండవు. నీ యవివేకము వలనఁగాదే యింతలింతలు సంప్రాప్తములయ్యె.

అర్జు — బావా ! నాయపరాధ మిందేస్నునంగలదే. బాంధవుల వధింపఁ జేతులురాక భీతిచేఁ దల్లడిల్లుచు వడవడవడంకుచుండ నాహృదయమునం దేవో పదిగీతల నూటిపోసి నీరూపంబు నిరూపించిన, దానిసేఁ గన్నులారఁ గాంచి విన్నుటింగి నాకేమి నీయంత వాఁడండ నుండెను గదా యను మొండిధైర్యముతో మనసు రాయిచేసికొన్న నాచే బలవంతముగ ముక్కుఁబట్టించినంగదా రణంబొనరింప నేను ప్రొుగ్గతిలంబడితిని; లేకున్న మాతాతగారి పసలు సేనెఱుంగ కున్నాఁడనా ?

కృష్ణు — విజయా ! అంతయు మాటగట్టి నా యొడిలోపల నే వేయఁ దలంచితివా ! నే నన్న మాట కర్థము గ్రహింపఁజాలవైతివి.

చ॥ చులుకు చులుక్కుమంచు మెయిసోఁకెడు బాణము లోర్వలేక చె
చ్చెర నొగవీడి చక్రమును జేతధరించుచు భీష్ముఁగూల్పఁగా
నరిగెడినన్ను వద్దనుచు నాఁపితి వింతలుపుట్టి లేనిచోఁ
బొరిగొని యుండు తాతశిర ముట్ట బొరపాటొనరించితర్జునా.

అర్జు — (తలవంచి) బావా! నిజము నిజము. కాని నిరాయుధదీక్ష వహించిన నీచేతఁ జక్రముఁ బట్టించుట తప్పిదంబనియు విజయుండని సార్థకనామమందిన యీ నీమఱఁదిలావు వల్లురిలో నగుఁబాటగు ననియు నిన్ను వద్దని వాదింపవలసి వచ్చెనుగాని వేఱేమైనఁ గారణముండు నే. ఇంతకును వ్యవహారములిట్లు భీష్మపాకమునకుం దిగునని స్వప్నమునందైన నేనాఁడైన గుఱుతింపఁ గలిగితిమే.

కృష్ణు — కానిమ్ము. ఇప్పుడేమి చెయ్యను. కార్యభారము ముసురం బాటి నదో యన్నట్లు వ్యవహారములు చిక్కుపడినవి. ఇంకొక్కగడియ కాలమైని భీష్మునింద్యాకి నిలువ వెగవు దొరకొనకున్నది. ఇంక నాతఁడు మనలఁ బూర్ణాహుతిఁ గావింపక మానఁడు. ఇంకుల కీదీని సదుపాయ మాలోచింపవలసి యున్నది.

ధర్మ—శ్రీహరీ! యుద్ధముఁజాలించిన బాగుండు నేమో.

భీమ—పదినాళ్ళుగుచున్న యుద్ధ మిప్పుడు చాలించు టెట్లు?

అర్జు—పోనిమ్ము. సంధినడుపుదమా!

సహ—అన్నయ్యా! జయము సందిగ్ధముగానున్న దినములలోనే సంధి కొడంబడక వాఁడిసూదిమొనయంత నేలఁగూడఁ బంచియియ్య నని తిరుగఁబడుటయే కాక ప్రత్యక్షదైవంబగు మన శ్రీహరింబట్టి కట్టివేయ నుంకించిన దురాత్ముండు నేఁటికిం దన విజయము రూఢిపడి కరతలామలకమై కన్పట్టుచుండఁ జూచి చూచి సంధికెట్లు ప్రొగ్గఁబడు ననుకొంటివి. ఏవిధముగనైనను భీష్మునిచేత యుద్ధమును మాన్పించుటయే మఱింత మెఱుఁగని తోఁచుచున్నది.

కృష్ణ—ఔరా! సహదేవా! రాజకార్యములయందు నీ మేధాశక్తి కడుంగడు సునిశితముసుమీ. రాయబారము నాఁడు సైతము నీవాడినమాటలఁ దలంచుకొన్న నవి నాకిఁకను విస్మయముగొల్పుచున్నవి. ధర్మజుఁడు రాజ్యము సేయునప్పుడు నీవు చక్కని మంత్రి పదవి కర్హుఁడవగుదువుసుమీ.

ధర్మ—అది కుదిరినంగదా యికమీఁదట. రెండును వాళ్ళకే.

కృష్ణ—సహదేవా! నీయుపాయమెంతో శ్లాఘనీయముగ నున్నంగూడ నాచరణదశలో దుస్సాధమేమో యనిపించుచున్నది. మనకై భీష్ముఁడు యుద్ధము మానుకొనునా?

సహ—దుస్సాధముకాదేమో యని నా తలంపు. తాతగారు తాత్కాలికముగఁ గౌరవసైన్యము నంటియున్నను మనయందెంతో పక్షమువహించి యున్నట్లు కింవదంతి గలదుగదా.

ధర్మ—శ్రీకృష్ణా! ఏదియెట్లున్నంగూడ మమ్ములం గట్టెక్కించు బాధ్యత నీయందే కలదు. నీసంకల్పము లెట్లో యట్లే కావించినం జాలును. నీయానతి ననువర్తించి కీర్తిమై నెగడంగలవారము. మాధవా! మాకు కర్ణధారుండవు నీవేగదా.

శా॥ ప్రాణంబుల్ మన చేతఁబట్టుకొని భీ కై ష్మాంభోనిధిన్ దాఁటఁగాఁ
ద్రాణల్ పాసితిమింక వ్యర్థమని యు కై ద్ధప్రక్రియన్ మాన్పెదో
క్షోణిన్ గోరక యూరకొమ్మనెదొ భీ కై ష్మం గెల్వ మానావచు
కాఁణిన్ ద్రిప్పుచు నెట్లు ప్రోచెదొ జగ కై త్కళ్యాణ సంధాయకా.

కృష్ణ—ధర్మజా! సహదేవుని వాక్యసరణి నాకు నచ్చినది.

అర్జు—అట్లయినచోఁ గార్యక్రమ ప్రారంభవిధానము సెలవియ్యఁగోరెద.

కృష్ణ—వినుండు.

మ॥ మనమాభీష్ముని డాయనేగి పద ప కై ద్మంబర్థిమై మ్రొక్కి శం
తనుపుత్రా! తగునయ్య మమ్మలను గా కై ధా శేషులన్ జేయఁగా
నని ప్రశ్నించిన జాలిఁజెంది శరసం కై న్యాసంబుఁ గావించుఁ గా
వున వెన్వెంటనెపోయి రావలయు సం కై పూర్ణంబులౌఁ గోరికల్.

అర్జు—చాల బాగున్నది. కానిండు.

ధర్మ—అట్లే కావింతము. బయలుదేరుదమా.

కృష్ణ—(మాద్రేయులవంక) చిన్న బావలారా! రహస్యముగాఁ బోవు నప్పుడు బాహుళ్యము కూడదు గాన మీరిరువురు శిబిరమునఁ జక్కఁగఁ గాపువెట్టియుండుఁడు. మేము రెండుగడియలలో మగిడి తెల్లవారకయమున్న తిరిగివత్తుము.

[అని నిష్క్రమింతురు.]

(తెరపడును)

(ద్వితీయరంగము)

పశ్చాత్తాపము.

భీష్ముని శిబిరము

(భీష్ముఁ డొక్కఁడే సెజ్జపైఁ గూర్చుండును)

భీష్ముఁడు——

గేయము

మోహనమురళీధారీ! శౌరీ!
ద్రోహిలోక సంహారీ! మురారీ! ॥మోహ॥
మునిజన మానస వనజవిహారీ!
దనుజసంఘ మదహారీ! మురారీ ॥మోహ॥

ఔరా! ఇదెక్కడి యుద్ధము. మదీయ ధనుష్టంకారఘోషములు తొమ్మిదినాళ్ళనుండియు నెడతెఱపి లేకుండ నిర్ఘోషించుచున్న విగదా. మామక బాహువలయ ప్రాకారసురక్షితంబులై కౌరవచమూసమూహములు గుండెలపయిఁ జేతులిడుకొని గుఱువెట్టి నిద్రించుచుండ నకటా! మా పాండవసేనలు నేఁటికే పలుచంబాఱినవిగదా! ఇన్నినాళ్ళనుండి పోరాడుచున్నను నాకింతటనుండియుఁ గర్తవ్యమెఱుఁగ రాకున్నది. మానసంబు తట తట కొట్టుకొనుచున్నది.

ఔరా! దైవమెప్పుడును దోసకారులకె తోడై వచ్చునన్నట్లు నాప్రతాపవిజృంభణ మాదుర్యోధన పాతకునికే జయము సంపాదించి పెట్టుచున్నది. సకల ధర్మస్వరూపులగు మాపాండవులకు - మాపాండవులకే - కీడు నిచ్చుచున్నది. "పాపీ చిరాయు" వన్నట్లు దుర్మార్గుఁడే బాగువడుచుండుట తటస్థించుచున్నది. ఔరా! హతవిధీ! నీవెంత దుండగీఁడవు.

చ॥ పదియవనాఁడు డాసి నల పాండవసేన మదీయభాటికిన్
చెదరఁదొడంగె ధార్మికుల చేటున కేగతి నోర్వవచ్చు న
మ్మది కొకదారి కన్పడదు మన్నలు వీరలు రెండు కక్షలై
నడచుత వీరిలో నొకరికై జయమిచ్చుట న్యాయమార్గమే.

(తలపంకించి) కానిమ్ము! పాము చావక బడితవిఱుగక యు యుద్ధముఁ గావింతమన్న నక్కటా! యెన్నాళ్ళిట్లు గావింపవలయునో తెలియదుగదా! ఏనాటికైనను నన్నోడించుపుచ్చు యోధుండెవఁడైన నవతరించెనో లేదో! అట్టి వీరుఁడే లేకున్నచో నింక నే నీ కురుక్షేత్రంబున నేండ్లతరబడి మ్రోడుగట్టి నిలువం బడవలసినదేనా!

నన్నా! నన్నా! నన్నోడించువాఁడు లేఁడు. లేఁడు. లేనే లేఁడు భూనభోంతరాళసంచారులం దొక్కఁడును లేఁడు. మాయామానుషవిగ్రహుండగు నా ప్రత్యక్షదైవతమా శ్రీకృష్ణుఁడు - మా శ్రీకృష్ణుఁడు - సైతము నా బాణాగ్నిధాటకుఁ గందిపోలేదా! నన్నింకెవఁడు దాఁకఁగలఁడు.

మ॥ గుహలోనుండి నిరంతరార్భటులతోఁ గుప్పించి గర్జల్ భయా
వహమై దిక్కులు చెక్కలై పగిలిపో వన్ సింహమున్ జూలుఁబ
ట్టి హతంబొనటు మోదవచ్చు నను నో డింపంగ నీరోదసీ
కుహరంబందొక వీరశేఖరుఁడు లే కుండఁగదే చిత్రమై.

అవును. మాగురువులు సెలవిచ్చినట్లు ప్రతివీరుండు లేకుండనే జన్మించితినిగాఁబోలు. అంతే కావలయును.

(ఆలోచించి) ఇంకమార్గమేది. ఎట్లున్ననేమి మనసుపడి చేసేతుల నీచులనాశ్రయించి దుర్దశలఁ గొనితెచ్చుకొంటినిగదా! ఇది నాస్వయంకృతాపరాధము. ఇంతియేకాక కోరికోరి యీముదిమేబపు సేనాధిపత్యము మెడఁదగిలించుకొని నేనే చేసికొన్న పనికిఁ జింతించుట వెఱ్ఱి

తనముగాదా. ఛీ! ఛీ! ఇంకనేదో యొక యుపాయముం బన్ని యుద్ధముఁ జాలించుకొనుటయే మేలని తోఁచుచున్నది.

(మింటఁజూచి) అవును. అవును. అదియేమార్గము. లేకున్న నీ చాపము ధరించి రణభూమిపైనే నిలఁబడి యున్నంతకాలము సంగ్రామము ముగియుటయే దుర్లభము. కాని యీకొలువింతటితోఁ జాలును. ఇంకొక్కనిమేషమైన నిచట నిల్చి బంధుద్రోహముఁ గావించి పొట్టపోసికొనుటకు నాకు మనసొగ్గకున్నది.

చ॥ శరములదాఁటులన్ దెలిపి ♪ చాలక యోడ్డకొలంది నేను సం
గర మొనరింపఁజాలుదును ♪ గాని యదేమొకొ బుద్ధిపుట్టదె
త్తెఱఁగున మానుకొందు నిఁకఁ ♪ దీవ్రపురాకృతపాపకర్మచే
దొరకెను బొట్టకూటికయి ♪ తుచ్ఛులఁగొల్చెడి ఘోరదుర్గతుల్.

కట్టా! ఈపొట్టలాడితేఁడైనంగూడ నిది చేయించు పాతకములు కొండలఁ దాఁటిపోవునుగదా! ఎన్నియో కుడువరాని కూళ్ళు కుడిపించును. నడువరాని దారుల నడిపించును. పడరాని యిడుములఁ బడఁద్రోయించును. ఛీ! ఈ నీచసేవ—మనుములే కానిమ్ము—మనుష్యునకేమి—నీచములేకదా. ఈనీచసేవ—ఈపాదుకొల్వు మూఁడుబంతుల నానొసట వ్రాయఁబడియున్నది కాఁబోలు. హా! పరమేశ్వరా! నన్నింతకుఁ దెచ్చితివి. దయాసముద్రుండవయ్యు నన్నిక్కట్టుల గొంపిపోదింపితివి. అవును. నీ దయారసప్రవాహ మీ భీష్మ గ్రీష్మ పాపతాపముచే నింకిపోయెనేమో. ఎట్టియధోగతికిఁ దెచ్చితివి.

ఉ॥ కట్టడిసైని వివేకమును ♪ గాల్చితి నెన్నఁడు నింపనట్టి యీ
పొట్ట బుజానఁగట్టుకొని ♪ పోకిరిమూఁకలఁ గొల్వఁబూదిన
న్నిట్టుల రట్టుఁబెట్టఁ బని ♪ యేమి జగంబుల నెల్లఁబ్రోచి నీ
పట్టైని నన్నుఁబ్రోవ బరు ♪ వా! పరువా! యిది దీనబాంధవా.

చాలు! చాలు నింతటితోఁ జాలు. రేపటినుండియు నాయుద్యోగమునుండి విరమింతునుగాక.

(ఆలోచించి) ఇంతియగాక వేఱొండుకలదు. ఛీ! కర్ణా! దురాత్మా! మోసముచేసితివా! నీదొంగవేసము లే నెఱింగితిని. ఓహో! నేనిచట నున్నంతకాలము రణరంగము నందుండి తొలంగి యుండునను నీ దీక్ష లోకులు పౌరుష చిహ్నమనుకొన్నను నేను దాని తత్త్వమెఱింగితిని. సరిసరి. నే నున్నంతకాలము యుద్ధమునకు నీవు రానేరావుగదా. నేను రణరంగమునందు లేకుండునట్టికాలముగూడ రానేరాదు. ఇంక నీ వెప్పుడు రణభూమికిం దిగెదవు. ఇట్లే నేను రణంబున భీష్మించి పీటఁబెట్టుకొని కూర్చున్నంతకాల మెచటనో తలదాఁచుకొని బ్రతుకందలంతువే? నీ యాటలింక సాఁగనిత్తునా! ఇఁక నింతటితో విరమించినంగాని కర్ణుఁ డర్జునుని బారికిం జిక్కఁడు. కర్ణుఁడు చచ్చినంగాని రారాజు బాగుపడఁడు. కావున నీచాపము సడలించినఁగాని కర్ణుని చావునకుం దగినంత యవకాశ మిచ్చినవాఁడను గాను.

ఇంకను వేఱొండు లాభముకలదు. ఈ యుత్తరాయణ పుణ్యకాలపర్యంతము శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించుచుఁ బరమేశ్వర సాయుజ్యముం గడింపఁగల్గుదును. కావున నెటుచూచినంగూడ నీయుద్ధమునుండి విరమించుటయు సర్వక్షేమకరమై మోక్షదాయకమై తనరాఁగలదు.

బాహుబలప్రతిభావిశేషములం బదినాళ్ళుచూపితి. కర్ణునికిఁ జక్కఁగ బుద్ధి వచ్చియుండును.

చ॥ అలిగెను రాధికా తనయుఁ డంచు శ్రమంపడి వేఁడి సూపినన్
నలిఁగిరి పాండవుల్ మనసునన్ మునుగోయియు వెన్కనూయిమై
కలఁచెను జాపమున్ నిడిచి కంజదళాక్షునిఁ జింత సేసినన్
గలుగు నిహాంబునున్ బరము గాసిల నేటికి రక్తవార్ధిలో.

రేపటినుండియు నేదో మిషఁబన్ని యుద్ధమునుండి తొలఁగిపోవలయు. మిషయన నేల? నాకా శిఖండియే యేనాఁటికైనఁ దరణోపాయము. ఆపాపి దర్శనము చాలును. దాని నూఁతఁగొని యీనా మనోరథము నీడేర్చుకొందునుగాక.

ఈ యుపాయ మా పాండవు లెఱుఁగుటెట్లు? (ఆలోచించి) సరే. రేపు కృష్ణరథంబు గదియునెడ శ్రీహరి చెవిలో నారహస్యమూఁది విడిచెదఁగాక.

(ఆలోచించి) అంతయేల! మున్ముందు నా మనోరథముల శ్రీకృష్ణభగవానుల హృదయంబునఁ జొప్పింతుఁగాక,

(కనులుమూసి)

శ్రీకృష్ణా! ద్వారకావాసా! రమ్ము,

గేయము.

మోహన మురళీధారీ! శౌరీ!
ద్రోహిలోక సంహారీ! మురారీ! ॥మోహ॥

కింకర్తవ్యతాపంకిల సుమన
స్సంకట పరిహార శాలీ! వనమాలీ ॥మోహ॥

అదిగో! రాత్రి కడుదూర మేగినది. ఇఁక నిద్రింతుఁగాక.

శ్రీమన్నారాయణా! సర్వజగన్నివాసా! ఇంతటినుండియు నాకీ నీచసేవ వదలించి రేపటినుండియు నాకు నీపాదసేవ దయసేయుము.

ఓం! నమో భగవతే వాసుదేవాయ.

(అని పరుండును.)

(తెరపడును)

(తృతీయరంగము)

రంగము—భీష్మ శిబిరము.

రహస్యము

కౌంతేయులు—కృష్ణుఁడు.

(అందఱిట్లు పాడుచుఁ బ్రవేశింతురు)

గేయము.

వందామహే పితామహం
దయారసావహం
దురితహం । కలుషహం ॥
పరాజయాపహం ॥
వందామహే ! పితామహం
దయారసావహం ॥
పితామహా ! నమస్తే నమస్తే నమః.

భీష్మ—(మేల్కాంచి) నాయనలారా ! మీరే వచ్చితిరా ! (శ్రీకృష్ణుఁ జూచి యెదఁజేయిడుకొనుచు) కృష్ణా ! ధన్యోస్మి ! ధన్యోస్మి ! నీవుఁగూడ వచ్చితివా నాయనా ! కూర్చుండుఁడు.

(కౌంతేయులు భీష్ముని కాళ్ళపయింబడి)

తాతా ! శరణు శరణు రక్షింపుము. రక్షింపుము.

భీష్మ—రక్షించితిని. అభయమస్తు. నాయనలారా ! ఈ నడురేయి నా శిబిరంబున కేగుదెంచి మీకుటుంబగు దీనతదోఁప నన్ను శరణుచొచ్చునంతటి యాపద యేమివచ్చినది. ఆ దుర్యోధన హతకుఁ డేదేని దుర్మార్గమొనరించి యుండఁడుగదా ! ప్రబల కారణమేదో యున్నంగాని మీరీ రాచఱికపు గరువతనంబునకు భంగ మాపాదించునంతటి యీపనికిఁ జొరరని నానమ్మకము.

కృష్ణు—యథార్థమున గంటిరేమో.

ధర్మ—పితామహా! మీరెటులుగని చేదుకలను. మాకాళను [illegible] కారణము. మీ ప్రతాపాగ్నిజ్వాలల కోపాటింపలేని [illegible] రేపో మాపో చావనున్న మేము [illegible] కడసారి మీ పాదకమలములఁ గన్నులార దర్శింపఁగోరి [illegible] వచ్చితిమి. మీచే నీతులనభ్యసించిన మన్నలమగదా మేమందరము. కురుపాండవు లిరువురుంగూడ బాంధవ్యమందొక్కరూపమునకారే. అట్లయ్యుంగూడ మమ్మిటుల నన్యాయముంబు సేయుట ధర్మమా!

శా॥ చిచ్చుల్ గ్రక్కెడి పెచ్చుకన్నొగిచి డా చేశూలముల్ ద్రోసి పై
హెచ్చన్ నిండుమగంటిమిన్ బడసి తా నేపారఁగా భూమికిన్
వచ్చెన్ భీకరకాల రుద్రుఁడన మా పై నెత్తి యీమన్నలన్
మచ్చన్ మాపుట కిచ్చగించితివి ధర్మంబౌన యోచింపుమా.

భీము—తాతగారు (అని చెంపలు వేసికొని) పొరపాటు. తాతగారు. మా పడుచుందనములు మీముందట నెందుకుఁ బనికిరావు ? మిమ్ములందలంచుకొన్న మా మొగములు సిగ్గుతోఁ దెల్లఁబోవు చున్నవి. మీ జవసత్త్వము లేమునలివారలనుఁ గలవు?— కాదు కాదు—మీ జవసత్త్వము లేపడుచువారలను గలవు ?

కృష్ణు—భీమసేనా ! ఇదియంతయు బ్రహ్మచర్యప్రభావము.

తే॥ గీ॥ అఖలకార్య సాధకమహి మాస్పదంబు
కాయకష్ట నివారణ కారణంబు
చిత్కళానంద సంధాన సిద్ధిదంబు
బ్రహ్మచర్యం బొసంగని ప్రతిభ కలదె.

భీష్మ—బ్రహ్మచర్యమేగాక గురుకటాక్షముగూడఁ గలదు.

అర్జు — పితామహా! దాని నటుండనిచ్చినను మా పైనింత దయమాలి యుంటకు హేతువేమియని యడిగి తెలిసికొనుటకిచటికేగు దెంచితిమి. మనుమలపై దయతప్పినదేమో యని తిరిగి జ్ఞప్తి పఱచి మాస్థితిగతు లెఱుకసేయఁ దలంచితిమి.

ఉ॥ పాండువిభుండు మున్ను త్రిదివంబున కేగిన నాఁటనుండియున్
మెండుగ మీదయన్ బఱపి మీరలె మమ్ముల నెత్తిపెంచి యీ
భండన మాచరించు తఱి బాణపరంపరలన్ గలంచుచున్
జెండెద రేమి నిర్దయత చేమము మమ్ములఁ గూల్ప నెంచితో.

కృష్ణ — పితామహా! వీరుంగూడ మీకు మనుమలే కారా! ఉభయకక్షుల వారును వాత్సల్యంబునందు మీ కేకరూపులైనంగూడ నిచటఁ దారతమ్య మొందుకలదు.

తే॥ గీ॥ సకల ధర్మస్వరూపుల సత్పురుషులఁ
దండ్రి చచ్చిన బిడ్డలఁ దనుపుమంచుఁ
బాండుపతి మిమ్ముఁ జూపి దివంబుఁ జేర
నట్టి వీరిఁ గీడ్పఱుప న్యాయ మందె మీకు.

భీష్మ — అన్నా! నేనంత పాపముఁ గావించితినా? మీయందు నేను గ్రౌర్యముఁ జూపించితినే. నా చాపమ్మునందు శరంబులఁ దొడుగునపు డెల్ల "నయ్యో! పాండవులు పాపము నలిఁగి పోదురే" యను వగపుచేఁ జేతులు వడఁకుచుండఁగనే బాణము లంపితిని.

ఉ॥ లేశముగాని మీయెడఁ జలింపదు చిత్తము పూర్ణవత్సలా
వేశముతోడ మిమ్ముఁ గడుఁ బ్రేముడిఁ గన్నుల నద్దిపెంచి నే
నాశనముం బొనర్పఁగల నా మెలకొల్లగఁ దొడ్డి ప్రోసినన్
నాశరపంక్తి లోఁతుగాని నాటిన కాయము గాయమయ్యెనే.

అర్జు — (నవ్వి) తాతగారు! మెల్ల మెల్లఁగానే వేసితిరా! కట్టా! గట్టిగా వైచిన మామాట వట్టిదే కాఁబోలు.

తే॥ గీ॥ గడుసుఁ బడుచుఁడనఁపుఁడుం గ నుడుకుఁ జూపు
శరము లెన్నెన్నొ చవిచూడఁ గ జాలినాఁడఁ
గాని మీముది ముల్కుల గ కలికుపసలు
నేఁటిదాఁక నే రుచిచూడ గ నేరనైతి.

ఇంకను నేను వచించు మాట లసత్యంబులందు రేని మా శ్రీకృష్ణు నడిగి తెలిసికొనుండు.

భీష్మ—శ్రీహరీ! నేనంత క్రూర మొనర్చితినే?

కృష్ణ—పాండవులు మన్మలని మెల్లమెల్లఁగ నేసితి గేమో కాని నన్ను మాత్రము మఱచిపోకుండ రక్షవేసితిరి. స్వానుభవమిది. వినుఁడు

ఉ॥ తలిదండ్రుల్ నను వెన్నదొంగ పనికిన్ గ దండింప లేరైరి మా
బలభద్రుండును నవ్వు టాలకని చెం గ పన్గొట్ట లేఁ డయ్యె ని
ట్టులఁ బెంపొందిన నా శరీరమునఁ గా గ టుల్ పెట్టి మాంసంబు లే
దులిచెన్ మేనఁజురుక్కునన్ బాడము పో గ టుల్ మానిపో వక్కటా.

భీష్మ—(చివాలున లేచి కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ! ఎటుఁగిక చేసితిని. నా శరములు నీకింత యపచార మొనర్చు ననుకొంటినా. గొగ్గర్వ మూఢుండనై నీయెడ ద్రోహంబు సేయఁ దలంచిన నాతప్పు మన్నింపుము. యుద్ధధర్మమనుకొంటిని. అజ్ఞానము సైరింపుము.

చ॥ హయములఁ దాఁక బాణముల గ నంపుచుఁ జొక్కము భూమిపుల్కఁగా
రయమునఁ జేవగల్గిన శ గ రంబుల గుప్పుచు నంతమా ధనం
జయుపయిఁ బోకమున్నె రథ గ సారథి నేయుట యుద్ధశాస్త్ర ని
ర్ణయమని నిన్ను గ్రుచ్చి యప గ రాధ మొనర్చితి నన్ క్షమింపవే

(అని కాళ్లపైఁ బడఁ బోవును)

కృష్ణ—(అడ్డుపడి). పితామహా! మీకంటె నేనెంతో చిన్నవాఁడను గదా! ఇదేమి విపరీతము.

భీష్మ—నాయనా! అట్లుకాదు. నీవు చిన్నవారికిఁ జిన్నవాఁడవు. పెద్దవారికిఁ బెద్దవాఁడవు. "అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్" అనునదియే నీరూపముగదా. వేదములిట్లే కాదా నిన్ను వర్ణించుచున్నవి.

కృష్ణ—కానిండు. అది యటుండనిచ్చినను మీకాళ్లపైఁ బడవచ్చిన మాయందఱ యత్నములఁ దలక్రిందులఁ గావించి మాకాళ్లపై మీరుపడుట ధర్మమగునె.

భీష్మ—అపరాధికదియే ధర్మము. అపరాధమొనర్చి కాళ్లపయింబడుట యపరాధమగునె.

కృష్ణ—పోనిమ్ము మేమువచ్చిన పనియేమి? చేయఁజొచ్చిన పనియేమి?

తే॥ గీ॥ తాత! మీబాణఘాటికిఁ దాళమనుచు
సిగ్గుచే బొగ్గుఁగఱచి వచింపవచ్చి
మీరి పై పెచ్చు మీయంత వారిచేతఁ
గాళ్లు పట్టించుకొన నరకంబు రాదె.

ధర్మ—పితామహా! రేపటినుండియుంగూడ మీరిట్లే యుద్ధంబుఁ గావింపనెంచితిరా! లేక మాకేమైన మార్గముంజూపి రక్షింపఁ దలంచితిరా. దయతో నానతీయ వేఁడెద.

భీష్మ—ధర్మజా! ఈ నీచాత్ములగు గాంధారేయుల దండ నిలువవలసి వచ్చినందుకు నాకెంతయో వెత కలుగుచున్నందున నింతవఱకు విచారముతోడనే కన్నుమూసితినో లేదో కనులఁదెఱచి చూచునప్పటికి వెదుకఁబోయినతీఁగ లే కాళ్లకుఁదగిలినవి. ఆడఁబోయిన తీర్థములే యెదురైనవి. ఈ పొట్టకోసము-ఛీ-యతని యుప్పు దింటచేత నేగదా దుర్మార్గులదండ నిలువవలసివచ్చెను. కాని నామానసము మీరు పడు కష్టంబులఁ జూడలేక కరఁగి నీరై మీమీఁద నెంతో కనికరమువహించియున్న విషయము మీరెఱింగియే యున్నారుగదా. ఆరాయబారము నాఁడు మీకై

నే నెట్లు పోరలాడఁగలిగినంత పోరలితినో మన యుద్ధవృత్తము మీ కెఱుకపఱచి యుండలేదే ?

భీమ—తాతగారు! దానినంతయు మేమెఱింగితిమి కాని మీ శౌర్యమాధురిఁ జవిచూడఁగలిగిన నాఁటనుండియు మా యాస లుడిగినవి.

భీష్మ—నాయనా! మీ కపకార మొనర్పవలయుననుకోర్కె నాకించుకంతయును లేదు సుమీ.

భీమ—కానిండు. తథాస్తు. శాస్త్రార్థ మొకటి రెండుదినములు పోరాడి పిదప మీరు వెనుకకుఁ దగ్గి రారాజును నా బారికి విడిపించినఁ బునః కీచకవధ గావింపనే. ఇన్నాళ్లు పదినాళ్లు మీరు భీష్మింపఁ గారణంబేమి ?

భీష్మ—భీమసేనా! నేనట్లు కావించుటకుఁ గారణముగలదు. మీయందు కోపముచేత భీష్మించితి ననుకొనకుము. నేను రారాజు కొఱకునుఁ గర్ణుని కొఱకు నట్లు చేయవలసి వచ్చెను.

చ॥ మదమున రాధికాసుతుఁడు – మాపయిఁ గోపముఁ బూని యుద్ధమున్
వదలిన రాజరాజుకడు – వంగురుచుండుట చూచిచూచి నేఁ
బదిదినముల్ రణంబు సలు – పన్ దలపెట్టితి నన్ను గర్వియై
ముదుసలివైతి వీవు మతి – పోయెనటంచును దిట్టెఁ గర్ణుఁడీ
ముదిమియు పూని యీ గరువ – మున్ దెగటార్పఁగ నింతచేసితిన్.

అయిపోయినది యుద్ధము సగముపై దాఁటినది. ముసలినయ్యుఁగూడఁ బదిరోజులు నిలువరించితినేగాని కర్ణుఁడు తన పడుచుఁదనంపు దుడుకుచే నొకటి రెండు దినములు నిలిచి సమరం బొనర్పఁగలిగెనా వానిబ్రతుకునకదిచాలును. చావఁబోవునప్పుడైనను మనకంటె ముదుకఁడే నయమని దుఃఖించుఁగాక!

ధర్మ—పితామహా! కర్ణుని గర్వోద్రేక మెఱుంగనిదెవరు? మాకేదేని సదుపాయ మొసంగి మముఁ బంపవలయు. రాత్రి పరుగులెత్తు

చున్నది. తూరుపురేకలు తెల్లవాఱుచున్నవి. చారులెఱింగిన రహస్యము బాహిరమగును.

భీష్మ—నాయనలారా! రేపటినుండియు నీ సేనాధిపత్యము నుండి విరమించి వెనుకకుఁ దగ్గెదను.

కృష్ణు—అదెట్లుసంభవము. వారు శంకింపరా!

భీష్మ—దానికొక మార్గముకలదు. వినుఁడు.

తే॥ గీ॥ మొండిబండ శిఖండిని ౼ ముందునిల్పి
కొనుచు నర్జునఁడు వచ్చినఁ ౼ గోర్కి తీరఁ
గోపమునఁ జారవిడుతు నా ౼ చాపమంత
పైని హరిఁగొల్చి ముక్తినిఁ ౼ బడయువాఁడ.

స్వాధీన మరణుండ నగుటంజేసి యుత్తరాయణమువఱకు ధ్యాన సమాధిలోనుండి తపంబొనరించి మన చుట్టము దయచే ముక్తినిఁగందుఁ గాక.

ఇంక మీరుగు మీమీశిబిరములకుఁ బొండు. భయము వలదు. ఈయర్జునుండు నంతకంటె నీకృష్ణదేవుండు మీకండయైనిలువ భయంపడుట వెఱ్ఱితనముగాదా. అదియునుంగాక యొకచిన్నిరహస్యముఁ జెప్పెదను.

ఉ॥ ఎచ్చటనుండు యోగివరుఁ ౼ డీశుఁడు కృష్ణుఁడు దేహధారియై
ఎచ్చట విల్లుదాల్చి చరి ౼ యించు మహాబలుఁడర్జునుండు ము
న్నచ్చటనే వెలుంగును జ ౼ యంబు విభూతియు సర్వసంపదల్
అచ్చపు నీతిసారమిది ౼ యంతయు సత్యము నమ్ము ధర్మజా.

అర్జు—తాతా! మమ్మాశీర్వదించిపంపుము. మేము పోవలయు.

భీష్మ—(అందఱుంగూడఁదీసి)

తే॥ గీ॥ అయ్యలార! మీకండఱ ౼ కభయమిత్తుఁ
జరిగినన్ని దినాలాజి ౼ జరుగఁబోదు

యుద్ధమందు మీ రేజయంబుఁ బొందఁగలరు
శ్రీహరి కటాక్ష విజయసంసిద్ధిరస్తు.

ఇంక మీరుపోయిరండు.

(కౌంతేయులు భీష్ముని పాదములంటి సాఁగిపోవుచున్నారు)

కృష్ణు—(నమస్కరించి) పితామహా! సెలవు.

భీష్ము—(గుండెలమీఁదఁ జేతులుంచుకొని)

ధన్యోస్మి ధన్యోస్మి (యనుచుఁ గృష్ణునిఁ గన్నార్పక చూచుచు) పునర్దర్శనమగుఁగాక.

కృష్ణు—తథాస్తు. (అని బయలుదేరును)

(తెరపడును)

అంపశయ్య

ద్వితీయాంకము

(ప్రథమరంగము)

రంగము—కర్ణుని గృహము.

సన్యాసము.

కర్ణుఁడు—(ప్రవేశించి)

ఔరా! ఎక్కడి భీష్ముఁడు! ఎక్కడియుద్ధము! పదిదినములేకచ్ఛత్రముగ రణభూమిఁ బాలించిన వీరసింహుఁడక్కటా కుంటికారణ మొకటి నంటగట్టుకొని శరసన్యాసంబుఁ గావించెనఁట. ఈతఁడు పాండవపక్షపాతి. కుచ్ఛితములపుట్ట. శ్రీకృష్ణుఁడొనర్చిన పన్నాగములకు లొంగియుండెనేమో కాని కారణముమాత్ర మతిపేలవముగాఁ గన్పట్టక తప్పదు. కాకేమి? వేషధారుల మొగముచూడనను దీక్షలోనేమైన నర్థమున్నదే? వేషధారికానివాఁడెవఁడు? తాను వేషధారికాఁడా? నేను వేషధారినిగానా? నరులందఱు సంసార నాటకపాత్రలుగారా ?

ఉ॥ దాఁటఁగరాని ప్రాకృత విధానము మానవదేహమిచ్చుచో
వాటముమై నవిద్యకెరఁ బట్టిన సంతతశోకరాగముల్
పాటలరీతిఁదీర్చి బహు భంగుల బూటకమాడు నీజగ
న్నాటక వేషధారులని నన్ మనకందఱ కన్వయింపదే.

పోనిమ్ము మనతోపాటుగా నా శ్రీవిష్ణువుమాత్ర మవతారములను పేర్వెట్టుకొని యెన్ని వేషములు వేయకుండుట [illegible] భువ

ననాట్య రంగరచనఁగావించి జీవులనందఱ నాడించిపాడించుచుండ నాడ కపాడక తప్పించుకొన నెవ్వరి వశము. నరుఁడు కర్మ పరాధీనుఁడేకదా.

తే॥ గీ॥ కోటిబ్రహ్మాండములఁదన ✽ గోటిమీఁద
నాట లాడించు నాజగ ✽ న్నాట సూత్ర
ధారికిన్ జిక్కి కర్మతం ✽ త్రములఁజొక్కి
మాయవేషమేయని నర ✽ మాత్రుఁడేఁడి.

దుర్యోధనుఁడు—కర్ణా! కర్ణా ! (యనుచుఁ బ్రవేశించి కర్ణుఁగౌఁగిలించి) కర్ణా ! తుదకేమయ్యెనో తెలిసినదే.

ఉ॥ సారవివేక విశ్రుతుఁడు ✽ సజ్జనపోషకుఁడా ర్తలోక ర
క్షారతుఁ డన్య దుర్లభ వి ✽ శాల యశో మహిమాన్వితుండు వి
స్తార పరాక్రమాంబుధి పి ✽ తామహుఁ డీ పదినాళులొంటిమైఁ
బోరిన మేటి పాండవుల ✽ మోసముచేఁబడెఁ బ్రాణమిత్రమా ! !

అంగరాజా ! మాతాత నన్యాయముగ నేలఁ ద్రోసిరి. భీష్మ భానుఁ డస్తమించె నింక దిక్కెవరు ? నాకన్నులఁ జీకటులు గ్రమ్ము కొని వచ్చుచున్నవి. ఇంక రణంబునకు దిగెదవా. రమ్ము. తాతనుజూచి వత్తమురమ్ము.

కర్ణు—(రాజును లేవనెత్తి) నాప్రాణమా ! నీ వమాయకుఁడవు. కల్ల కపటము లెఱుంగని నిన్ని ద్రోహు లల్లరిపాల్సేయు చున్నారు. ఇయ్యది కృష్ణుని కుట్రగానోపును.

చ॥ గురువులు బొజ్జలన్ నిమురు ✽ కొంచు దివాణము క్రుంగునట్లుగా
నిరతము ముక్కుబంటిఁ దిన ✽ నేర్చి విరోధులయందుఁ దూఱఁబో
దురౌ యిటు లింటిదొంగలయి ✽ ద్రోహులొనర్చెడి కుత్సితంబు గు
ర్తెఱుఁగని గంగిగోవవుసు ✽ మీ యుల నల్లని గొల్లఁబోయఁ డీ
క్కరణి రచించెఁ జింతిలకు ✽ కర్ణుఁడు కండలొసంగు గెల్పుమీ.

దుర్యో—ప్రాణమిత్రమా! నీశౌర్యమే నాకిప్పుడు మిగిలియున్నయాశ. పోవుదమురమ్ము. (అని వెళ్లుదురు)

(కృష్ణుఁడు సరభసముగఁ దెరలో) అర్జునా! ఎక్కడనుంటివి ?

కృష్ణు—రమ్ము అర్జునా! రమ్ము. రథంబునుండి నేలకొఱగిన భీష్మునిఁ జూడ నేగుదము. రమ్ము. అదిగో! కర్ణదుర్యోధనులు పరుగెత్తుచున్నారు. త్వరగా రమ్ము.

అర్జు—(తెరలోనుండి) ఇదిగో వచ్చితిని. గాండీవము దాఁచి వత్తును.

కృష్ణు—వెఱ్ఱిబావా! గాండీవముతో గాండీవమంత పనివచ్చును. వెంటఁదెమ్ము.

అర్జు—బావా! పోదము రమ్ము.

(ద్వితీయరంగము)

రంగము—యుద్ధభూమి

భీష్ముఁడు పడినచోటు

తా ర త మ్యా ము.

(భీష్ముఁడు కర్ణదుర్యోధనులు)

దుర్యో—పితామహా! పదిదినంబు లనన్యసాధారణంబగు పరాక్రమముచే విజృంభించి తుదకా శిఖండికారణంబున మీరిట్లు మానుకొనవలసి వచ్చెంగదా. ఇఁక నా కేదిదారిఁ జూపింపఁదలంచితిరి.

భీష్మ—దుర్యోధనా! ఇఁక దారిఁజూపుట కేమున్నది. అవశ్యమా ద్రోణాచార్యునిఁ జమూపతిగా నభిషిక్తుం గావింపుము. (కర్ణుఁడు కోరచూపుతోఁ జూచును) వ్రతకారణముచే నేనిట్లు కావలసి వచ్చెనేగాని లేకున్న నన్నోడించువాఁడెవఁడు.

కర్ణ—(తనలో) ఇతఁడు నాపైఁ గసిఁదీర్చుకొనఁగాఁబోలుఁ దనపిమ్మట నన్ను సేనానిఁ గావింపక రెండవ పాండవపక్షపాతిని నియమింపు మనుచున్నాఁడు. ఈ రాజు చూచుచుండఁగ నీతనిమాటలఁ ద్రూలింతుఁగాక (ప్రకాశముగా) పితామహా! ఎందులకీ బీరములు? పాండవులింకఁ బుఱుసులేఁపెదరని జంకుచే నీవు యుద్ధంబు చాలించుకొన్న సంగతి నెవ్వరెఱుఁగరు. నీప్రవర్తనము పాండవ పక్షపాతమునే చాటుచున్నది. వ్రతమా గితమా, శిఖండి మీఁకాలి కడ్డుపడెనా? మీచేతికడ్డుపడెనా? ఏటిమాటలివి. నవ్వఁబోలు.

భీష్మ—కర్ణా! నీలోని విసమింకను జావలేదు. నాపుఱుసు పాండవులు లేపిరో పాండవుల పుఱుసు నేనే లేపితినో యొకటికాదు రెండు కాదు పదిదినముల యుద్ధము సాక్ష్యమియ్యఁగలదు. నీవంటి క్షత్రి తులువల ముందఱ నాత్మస్తుతి కూడదు. విష్ణుచక్రము నడిగి రమ్ము. మాధవునడిగిరమ్ము. మూలఁగూర్చుండి యిప్పుడిప్పుడె ముసుఁగుఁ దీసిన నీకేమి తెలియఁగలదు?

కర్ణ—తాతగారు! ఎందులకీ యకాల తాండవము? నిజమైన వీరులు కంఠంబులఁ బ్రాణంబులుండువఱకు యుద్ధమునఁ జొచ్చెదరేగాని మీవలె యుద్ధమధ్యమునఁ దోఁకముడుతురు.

భీష్మ—ఓరీ! అసంబద్ధప్రలాపీ! పరహస్తమరణప్రాప్తి మూఁడుబంతులువెట్టి నొసట వ్రాయఁబడిన నీవంటి చవటలకే యట్టిదాపు చెల్లునుగాని స్వాధీనమరణవరప్రసాద సంపన్నులమగు మేమొకరిచేతిలోఁ జచ్చువారము గాము సుమీ.

ఓరీ ! సురాత్మా ! నేను ద్రోహమొనరించితినా ? నీవు నామాత్ర మక్కఱలేదంచులో వీసము పాలొనరించినఁ జాలును. ఇంతట సగము పలుచఁబడిన పాండవసైన్యఘాటి కొకటిరెండునాళ్ళు నీవోపాటించి నిలు వరింపఁగలిగిన నీవు బ్రతికిన బ్రతుకునకది చాలును. చాలును. చావఁ బోవునప్పుడైనం బశ్చాత్తాపముసెంది నేనే మెఱుఁగో నీవేమెఱుఁగో యెఱింగెదవులే. తినఁబోవుచు రుచులేందుకు.

ఉ॥ మించిన యీడుగల్గి ముది కై మఱి మతిపోయిన తాతనయ్యు నే
నించుక పాండవార్భటి స కై హించితి నీపదినాళ్ళు, నీవు భీ
ష్మించియు నొక్కనాఁడయిన కై మేకొనఁజాలవు యుద్ధఘాటి గ
ర్వించితి వీసడించితివి కై వీరకుమారుఁడ వెంతసేతువో.

బ్రతికియుండి చూతుఁగాక.

(దౌవారికుఁడు ప్రవేశించి)

దౌ—వీరశేఖరా ! నరనారాయణులిద్దఱుం బ్రవేశముఁగోరి ద్వారము కడ నున్నారు.

భీష్మ—త్వరగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

కర్ణు—(దౌవారికుని చేయిపట్టిలాగి) ఛీ ! తులువా ! నీకీమాట లెవరు నేర్పిరి. నరనారాయణులేమిటి ? కృష్ణార్జునులనరాదా ?

దౌ—తప్పు తప్పు (అని చెంపలువేసికొని నిష్క్రమించును.)

(కృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

ఇద్దఱు (నమస్కరించి) పితామహా ! నమస్తే నమః.

భీష్మ—నరనారాయణులమైత్రి కడుంగడు నపారముసుమీ. మీ రిరు వురు నన్నుఁ జూచిపోవచ్చితిరా.

దుర్యో—చూచెడిదేమున్నది. వారొనరించిన బంధుద్రోహమునకు క్ష మాపణముఁ గోరవచ్చిరి కాఁబోలు.

కర్ణు—(నవ్వి) మొండిబండ శిఖండిని వెంటఁదెచ్చిన బాగుండునుగదా.

అర్జు—పాతకీ! సుయోధనా! బంధుద్రోహఫలము నేఁడో రేపో నీకుఁ దప్పక లభింపఁగలదులే. తొందరపడకుము. సమీపించుచున్నది.

కృష్ణ—కర్ణా! రెండుతలల మొండిబండల మాకంటె ముందే యిచ్చటి కంపితిమిగదా!

భీష్మ—కృష్ణార్జునులారా! మీరు శాంతింపుఁడు. వీరింకను గయ్యాంబు నకుఁ గాలుఁ ద్రువ్వుచున్నారు.

అర్జు—పితామహా! కడసారి నేను మీకొనర్పఁగల పరిచర్యయొనర్చి తాతగారి ఋణముఁ దీర్పందలంచి వచ్చితిని. అనతీయుఁడు.

కృష్ణ— మీ తపఃసన్నాహములకుం గావలసిన సాధనసామగ్రి నీతఁడు సంతరింపఁదలంచి పోదము రమ్మన్న వచ్చితిని.

దుర్యో—పాపము! నాఁడునాఁడు మీయర్జును మోచేతి నీరు ద్రావిగనే కాఁబోలీతాతగారింతకాలము బ్రతుకఁగల్గినారు. రాజ్యముసేయు నేను సంతరింపఁజాలని వసతు లిప్పుడడవులనుండి పట్టితెచ్చిన మీరేమి సేయఁగలరు. పుష్కల మగు ధన మక్కఱలేదా.

కర్ణు—ఏమోలే! దిగ్విజయమునాఁడు రాజులఁ గొల్లఁగొట్టి దోఁచు కొన్న ధనమింక నేమైన మిగిలియున్నదేమో. మనచేతఁగాదని వచ్చిరికాఁబోలు.

భీష్మ—(తనలో) కురుపాండవ బలాబల తారతమ్యముల నిరూపించి వీరికి గర్వమడంచి విజయ నిరాశఁ గల్గించెదఁగాక (ప్రకాశముగా) మనుమలారా! నాకేమి తపఃసామగ్రి కావలయును. ధనరాసు

లక్కఱలేదు. తినుటకుఁ ద్రావుటకుఁ బండుటకు వసతులున్నఁ
జాలు. వానితోడనే శ్రీహరి ధ్యానంబు గావించి తరించెదఁ
గాక. జపయోగ్యములగు నాహారపానశయ్యా విధానము లా
లోచింపుఁడు.

ఉ॥ పాయనిభక్తి విష్ణుపదిఁ ఽ బట్టి నిరంతర యోగధర్మ ని
ష్ఠాయతదీప్తి ముక్తిఁబడ ఽ యన్ ప్రయతించెదఁగాన మిమ్ములన్
సాయముఁగోరెదన్ ప్రబల ఽ సారులు మన్మలు మీరు నేరుపున్
బాయక యన్నపాన శయ ఽ నంబుల నేగతి నేర్పరింతురో.

దుర్యో—తాతా! నవరసభరితంబగు నన్నంబుఁ దెప్పింతునా?

తే॥ గీ॥ నవరసంబులఁ దోలుకాడు ఽ నట్టి మధుర
రాజభోగ శాల్యన్నము ఽ లాజ్య పక్వ
మాంస సూపముల్ కూరలు ఽ మంచి పచ్చ
డులునుఁదెప్పింతుఁదాత! కు ఽ డువఁదలంతె.

భీష్మ—రాజా! అయ్యవి తపోనిష్ఠాగరిష్ఠులు తినుతిండ్లు కావనియే నా
నమ్మకము.

అర్జు—పితామహా! "ఆహార శుద్ధే సత్వశుద్ధి" యన్నట్లు మాంసపాచి
తములు యోగుల కపథ్యములేకదా.

ఉ॥ ఆతతయోగ కాలసము ఽ దంచితభోజన దీక్షఁదీర్చుచోఁ
బాతక నీరసాన్నము త ఽ పఃప్రతి బంధకమౌను గాన నీ
భూతలమందు నాకు లల ఽ ముల్ దినుచుందురు తాపసోత్తముల్
తాతకుఁ గల్పభూరుహా ద ఽ లంబులు యోగబలంబొసంగెడిన్.

కృష్ణ—అర్జునా! మంచియాలోచనఁ గావించితివి.

భీష్మ—మాతండ్రీ! ఏదీ కానిమ్ము.

(అర్జునుఁడు మింటికి బాణమేసి యాకులు రాల్చుచున్నాఁడు.)

అర్జు—తాతగారూ! మీరు సంకల్పించినపుడెల్లను గల్పతరు పత్రం బులు మీపై రాలుచుండును.

భీష్మ—నాయనా! కృతార్థోస్మి! ఇంకఁ బానీయములు సంతరింపుఁడు.

దుర్యో—పితామహా!

తే॥ గీ॥ లలితకస్తూరికాగంధ ✽ మిళితమగుచు
సర్వసుమసౌరభము వెదఁ ✽ జల్లఁగలిగి
విమలరుచికర ద్రాక్షాస ✽ వములఁదేలు
పరిమళజలంబుఁ గొనితేరఁ ✽ బంపుమనదా!

కర్ణ—రాజరాజా! వృథాప్రయాసము. నీజలములు మడిసీళ్ళు కావని త్రోసిపుచ్చును.

భీష్మ—అవునోయికర్ణా! నాకుఁజేతితోఁదాఁకని జలములే కావలయును.

కృష్ణ—అర్జునా! పర్జన్యాస్త్రమభిమంత్రించి పాతాళనదినుండి మంత్ర పవిత్రములగు జలంబుల లేవనెత్తుము.

అర్జు—నీదయయున్న నట్లే కానింతు. పితామహా!

ఉ॥ పాలఁగలట్టి తీపుల నె ✽ పంబిడి హేళనసేయఁజాలుచుం
ఛాలరసాలమాధురినిఁ ✽ బాలనఁజేయఁగఁజాలి మంచి ము
త్యాల వెలుంగుతేటల క ✽ హంకృతి మాన్పఁగఁ జాలినట్టి పా
తాలనదీజలంబులను ✽ ద్రావనొసంగెద మీకభీష్టమే.

భీష్మ—ఆహా! ధన్యోస్మి! ఇంకేమికావలెనురా. తండ్రీ! కానిమ్ము.
(అర్జునుండు బాణమేయును. పైనుండి నీరు భీష్మునిపైఁబడును)

దుర్యో—పితామహా! మాసామ్ము మీకపథ్యం బయ్యెంగాఁబోలు. పోనీ, నేనేర్పరించు శయనంబులనైన స్వీకరింపుఁడు.

తే॥ గీ॥ ఈఁగ వ్రాలిన నడఁగుచు ✽ నింపులీను
హంసతూలికా సౌష్ఠవం ✽ బవలఁద్రోసి

నాగతల్ప మృదుత్వంబు ♦ నూఁగఁబెట్టు
పాన్పు లిడెదఁ బితామహా ! ♦ పవ్వళింపు.

కర్ణ— రారాజా ! వృథాప్రయాసము. ఈ భీష్ముఁడీనాటకమును గొప్ప
యాలోచనతో నాడించుచున్నాఁడు. దీనిలోని యంతరార్థము
నీకింకను బోధపడలేదా. నిన్ను మాయకునిఁజేసి వీరాడించుచు
న్నారు. నీశయ్యమాత్ర మీతఁడంగీకరించునా ! స్తన్యములఁ
ద్రావి రొమ్ములఁ దన్నినట్లు తాతకల్మషముఁ గ్రక్కుచున్నాఁడు.
నీవూరకుండుము.

అర్జు— తాత ! నీకిప్పుడు లౌకికంబులగునట్టియుఁ బామరజనభోగ్యంబు
లగునట్టియు శయనాసనము లెంతయు ననర్హము లేసుమీ. తాపస
వృత్తిఁబూను వారికీమెత్తలు పిప్పిచెత్తలు. రాజర్షి యోగ్యంబులు
వీరశయ్యలే.

ఉ॥ పోల్పగ యోధులందు శర ♦ ముల్ నిజజీవనతుల్య వస్తు సం
కల్పితముల్ గదా కమల ♦ గర్భుఁడొనర్చిన ధర్మపద్ధతిన్
గల్పనసేతు బాణశయ ♦ నంబులనయ్యవె హంసతూలికా
తల్పములౌను వీరరస ♦ ధాముల కేటికి దూదిపానుపుల్.

కృష్ణ— అర్జునసంకల్పములు ధర్మశాస్త్రబద్ధంబులే. ఎట్లనిన

తే॥ గీ॥ జ్ఞాననిష్ఠులౌ విప్రులు ♦ ధ్యానవేళ
దర్భశయనాసనంబులఁ ♦ దాల్చుచుండఁ
గర్మపరులు రాజులు వారి ♦ ఘనతకొప్పు
బాణశయనాసనము లున్ని ♦ పరువులేల.

కర్ణ— మంచి తందానపాట కాఁడీ గొల్లబోయఁడు. రారాజా! చూచితివా
ఇదేవిధముగా నొకరి నొకరు పొగడునట్లొడంబడికఁ గావించు
కొని లోకులకింతటి మగవారులేరన్నట్లు తోఁపింపఁ బరస్పర

శ్లాఘాలోలురై జనులందఱు మాయలోఁ ద్రోయుటయే నీబిడ్డలకు జీవనోపాధి; చూచితివా! రారాజా! ఇట్టికి తొట్టితోడు.

కృష్ణు—అవును రాజునకు నీవుతోడు. అర్జునా! వింటివా! ఈతనికిఁ జేటు కాలము దాపరించినది.

ఉ॥ సాఁగినయంతమట్టుకు వి * సంబులగుప్పెడి కుంటికూఁతలన్
వాఁగును సూతసూనుఁడిటు * వంటి దురాత్ములనంటియాడు మన్
బాగుపడంగఁగోరఁడు నృ * పాలకుఁడూపిరితోడ నీతఁడున్
బాగుపడంగనీయఁడిటు * వంటిగరాసులజోలి యేటికిన్.

కర్ణు—పాపము! నీవందఱను బాగుసేయువాఁడవేకదా. నీమాయలవలనఁగాదా యీనాటక మాడింపఁబడుచున్నది. నేనెఱుఁగని వాఁడఁగాను.

భీష్మ—కృష్ణా! నీవు కినియకుము. కచ్చె కీతఁడే మూలకందము.

దుర్యో—తాతా! ఇంకను మమ్ము దూఱెదవేమి.

భీష్మ—అర్జునా! వీరశయ్యఁగూర్పుము. నాసంకల్పము లీనాఁటికింగదా ఫలించినవి.

దుర్యో—ఔరా! మంచి మన్మఁడే దొరకెను. తాతను ముండ్లకంపలపైఁ బరుండఁ బెట్టును గాఁబోలు.

కర్ణు—కురురాజా! నేఁటినుండియు భీష్ముఁడు నీకుఁ దాతకాఁడు పాండవులకే తాతయయ్యెను.

దుర్యో—అంగరాజా! అట్లేతోఁచుచున్నది కాని పూవులలోఁ బెట్టిపూజించిన తాతనక్కటా వీరింత క్రూరములాచరింప నేనెట్లుచూచి చూచి సహింపఁగలను.

కర్ణ—రాజా! నీవు మనసు మెత్తనివాఁడవు. అక్రూరులు తాతను నేలఁ గూల్చిరిగదా వారికేమి జాలియుండఁగలదు. మనకెందుకీగొడవలు. వారు ముండ్లపైఁ బరుండఁబెట్టెదరు. వీరు పరుండెదరు. నడుమ మనకేల.

కృష్ణ—అర్జునా! ఏమి? తడవుకొనుచున్నావా! నీవుంగూడ దూది పరుపులు పెట్టఁదలంచితివా.

అర్జు—తాత కపచారము లేదుగదా.

కృష్ణ—వెఱ్ఱివాఁడా! అపచారమా అపచారమని తివాసీలమీఁద జపము సేయింతువా.

ఉ॥ సారవివేకవిశ్రుత వి । చారబలంబుల వెచ్చఁబెట్టి యీ
తీరున ముందు వెన్కలకుఁ । ద్రిప్పెడువేటికి నిర్ణయంబులన్
గూరిమిమీర మిమ్ములఁగఁ । గోరెను ధ్యానసమార్హశయ్యలీ
వేఱు తలంపులేటికిఁక । వీరరసోచిత మంపసెజ్జయే.

అర్జు—తాతగారికి నిదురపట్టునా లేదాయని సందియ మక్కఱలేదు గదా!

కృష్ణ—వెఱ్ఱితనము: నిశ్చల ధ్యానసుప్తి కమ్మగాఁబట్టును. లీనమనోవృత్తులకు దేహబాధ లెక్కడివి. దానంజేసి యంపసెజ్జలు సైతము హంసతూలికలే యగును. దీనినే యమనస్కరాజయోగమందురు.

చ॥ పరమతపోనిరూఢి నన । పాయితమౌ నమనస్కయోగమున్
గుఱుతుగఁదాల్చి కోరికలఁ । గూల్చి పరేశుఁ దదేకదీక్షతో
నరయుచు జ్ఞాననేత్రముల । ధ్యానసమాధినిబద్ధచిత్తుఁడై
పరఁగినవేళలందుఁ గను । పట్టునె యోగికి దేహభానముల్.

ఇఁక నాలసింపకుము.

దుర్యో—ఔరా! ముందువెన్కలాడు నీపార్థుని మెడలువిఱిచి లోఁగఁ దీసెనుగదా. ఈ కృష్ణుఁడెంతలో నితని మాయఁ బడఁద్రోసెను.

కర్ణు—రాజా! అంతదూరమేల! కొంతకాలమిచట నీవుంటివేని నీమెడ లుగూడ విఱిచి సంధిసేయింతురు. కాచుకొమ్ము.

కృష్ణు—అర్జునా! బాణశయనంబుఁగూర్పుము.

(అర్జునుండు తద్విధముసేయును.)

భీష్ము—ఆహా! ఏమిభాగ్యము! ఎంతపుణ్యము!!

గేయము.

ప్రాక్తనపుణ్యావి, పాకమువలనన్, బ్రాప్తించెఁగదా, బాణశయనము, దీప్తివిశాలసు, ధీనుతమహిమన్ దేవదేవుమది, ధ్యానముసేతున్ పావననిరతిన్, బరమతపమునన్ శ్రీవిష్ణుమదిన్ భావింతునిఁకన్, ఘోరదురిత సంసారము। పారావార మపారము।
క్రూరాచార మసారము। పారఁదోలఁగాఁ దొరకెన్ ॥ప్రాక్తన॥

దుర్యో—కర్ణా! చావుతుదకుంగూడ నీ ముదుసలి కాపాండవ పక్ష పాత రోగము కుదిరినదికాదు.

కర్ణు—ఆరోగమేకుదిరినఁ జావుతుదకే రాఁడుగదా! ఇంతటినుండియైనను స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనుము. ఇతనికి సేనాధిపత్య మొసంగకుండిన మిక్కిలి బాగుండునని నేనెన్నిమాఱులో మందలించిన వింటివా. ఈతాతపై గంపెఁడాసతో నుంటివేమిచేసెనో తెలిసెనే. ఇఁక ముందైనను బాండవపక్షపాతుల కధికార మొసంగకు. అట్టివారిం కను గలరు.

దుర్యో—అంగరాజా! వీరితోపాటు నీవుగూడ రణరంగమునందు విక్ర మించినయెడల నాహా! యగ్గికిఁ గరువలి తోడైనట్లు పాండవ సైన్యములఁ బూర్ణాహుతి చేసియుండవా!

కర్ణు—రాజా! అట్లుకాదట్లుకాదు. నేనెందులకు మానితినో తెలియునా!

శా॥ న్యాయాన్యాయ విచక్షణ స్ఫురణ వి ద్యాబుద్ధులన్ మాని తాఁ
గూయిన్ గూర్పఁదలంచువాని పగిదిన్ గుచ్ఛేళ్ళలోఁ ద్రాచుపా
మై యుద్ధంబొనరించె నీతఁడు మహాహంకారపంకంబునన్
నాయుద్రేకము సాగనీయఁడను శంకన్ వీనిఁబోనట్టితిన్.

దుర్యో—కర్ణా! భీష్ముం డర్జునునిచేఁ జేయించిన యీ దొమ్మరిగారడీ విద్యలఫల మేమికానోపును.

కర్ణు—రాజా! ఫలమా! ఎంతపిచ్చివాఁడవోయి. నిన్ను బుట్టఁబెట్టుటకు నన్ను భయపెట్టుటకు నీగారడీ జరిగింపఁబడినది. ఇంక నిచట నుండఁగూడదు.

ఉ॥ చచ్చెదనంచుఁ జాపమును జాఱిచి పాండవ పక్షపాత మ
ట్లచ్చుపడంగఁ జేసె నక టా నిమిషంబిటనున్న మోసమే
వచ్చును తాతనీమొదలు వంచకమానఁడు సంధిసేఁతకై
ముచ్చటలేటికిన్ వెడలి పోదమురమ్మ! కురుక్షితీశ్వరా!

(అని యిద్దఱుంగలసి)

పితామహా! పోయివత్తుమా!

భీష్మ—సరే! మీకు మేలగుఁగాక.

(ఇద్దఱుంగలసి జనాంతికముగా.)

దుర్యో—కర్ణా! నీవిచ్చటనేయుండి యీవీరులొనర్చు పన్నాగముల నరసి నే నేగినవెనుక వత్తువుగాక! నేను మున్ముందె చని ద్రోణు నిం గలసికొని రేపటి కర్తవ్య మాలోచించుచుండెద.

(అని దుర్యోధనుం డేగెను).

(కర్ణుఁడు పొంచియుండును).

కృష్ణు—పితామహా! వీరిపన్నాగములఁ జూచితిరిగదా! వారి కావరము లంత నొంద లేదు.

భీష్మ—కృష్ణా! వారివారి బుద్ధులు వారివారి కర్మములననుసరించి నడచును. "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" యనుచున్నారుగదా. వీరికిఁ జేటు కాల మాసన్నమైనది. "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః" యనునట్లు వీరికి బుద్ధిఁగఱపఁగలమా.

అర్జు—తాతగారు! మాకుంగూడ సెలవిచ్చిపంపుఁడు.

కృష్ణ—పితామహా! మేము గూడఁ బోయివత్తుమా.

భీష్మ—మాధవా! అన్నిపనుల మా యర్జునుచేతనే చేయించితివే. వానివెంటవచ్చినందులకు నీవేమైన సహాయముచేసి నాతపంబునకుఁ దోడ్పడనక్కఱలేదే.

కృష్ణ—పితామహా! అట్లే కానిండు. అనతీయవేఁడెద. మీకేమి కావలయునో సెలవిండు.

భీష్మ—(లేచి చేతులుజోడించి) ధన్యోస్మి.

ఉ॥ మేలొనరించి భక్తుల న శ్రమేయ దయామతితోడ నెప్పుడుం
బాలనసేయు చుట్టమవు శ్రీ మాధవ! నేనిటులంపసెజ్జపై
వ్రాలినవేళఁ దావక కృ శ్రీ పారసముల్ వెదచల్లుచుం భవ
ల్లీలలఁ గోరినప్పు డవ శ్రీ లీలగఁ గన్నులఁగట్టిచూపవే.

కృష్ణ—పితామహా! తథాస్తు. తథాస్తు. తథాస్తు.

(కృష్ణార్జునులు నమస్కరింతురు.)

భీష్మ—విజయోస్తు. పోయిరండు.

(కృష్ణార్జునులు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరపడును)

అంపశయ్య

తృతీయాంకము

(ప్రథమరంగము)

భీష్ముని బాణశయ్యాగృహము

(భీష్ముఁడంపశయ్యపైఁ గూర్చుండును.)

కర్ణనీతి.

భీష్మ—(నల్దిక్కులరసి) కర్ణుఁడిచటనో పొంచి నేనీ కృష్ణార్జునుల కేమి త్రవ్వి తలకెత్తెదనోయని కనిపెట్టుచున్నాఁడు గాఁబోలు. ఈతని రాఁ దీసి దువ్వి బుజ్జగించి తన జన్మ చరిత్రము బోధగావించి యెట్లయినను యుద్ధము మానుప యత్నించెదఁగాక (అరసి చూచి) అదుగో! కర్ణుఁడిచటికే వచ్చుచున్నాఁడు వేచియుండెద.

కర్ణ—(ప్రవేశించి చేతులుజోడించి మోకాళ్ళపై నిల్చి భీష్మపాద సమీపమున)

ఉ. భీమ మదాంధకారమునఁ బెద్దలఁదిట్టుచు వారలిచ్చు పో
రామినిఁ గోలుపోయిన దురాత్ముఁడ నీచుఁడఁ బాపకర్ముఁడన్
గోమలసత్కృపారసము గుప్పుచు మన్మలపైనిఁ జూపు మీ
ప్రేముడిఁజూపి తప్పు సయిరింపవె తాత! నమస్కరించెదన్.

(పాదములంటి లేచి) పితామహా! నాయందుఁ గరుణార్ద్రదృష్టిఁ బఱపి నన్ను క్షమింపవేఁడెద.

భీష్మ—కర్ణా! ఎంతవెఱ్ఱివాఁడవోయి. నిన్ను నేను క్షమింపనిదేనాఁడైనం గలదే. మొదలింటినుండియు నిను నాపౌత్రులతో సమానముగాఁ జూచుకొనుచుంటినేగాని వేఱుగాఁ దలంచియుండ

లేదు. ఇరుతెగలనున్న నామనుమలందఱకంటెను నిన్నే పెద్దగా
భావించుచున్నాననువిషయము నీకు నేటికిఁ గ్రొత్తగాఁ గన్పిం
చుచుండెనే! ఒకవేళ నిన్నుఁ గినిసియుంటినని నీవన్యథాం దలం
చితివి కాఁబోలు.

ఉ. పావనతావకీన విభ । వంబులు సత్పథ మనుసారపం
కావిలవాఁటంచు భయ । మంది నినున్ బలుమాఱుఁ దిట్టితిన్
గావున దానికిన్ దగిన । కారణ మంచితధర్మమార్గ శి
క్షావిధిగాని నీయెడలఁ । గ్రౌర్యముఁ జూపుట కాదు నమ్ముమీ.

కర్ణా! ఇంతటనైన నెఱింగితివే నిన్నుఁగూడ నామనుమనిగా
భావించి వారలకు బుద్ధిసెప్పిన తెఱంగుననే నిన్నుఁగూడఁ గోపించి బుద్ధి
సెప్పక తప్పదయ్యెను.

కర్ణు—పితామహా! పెద్దమన్నండగు ధర్మరాజుపైఁగల మీకూర్మి మీ
వాత్సల్యము తక్కుంగల మన్మలయందు లేనేలేదని నా దృఢ
మైననమ్మకము. అట్లున్నను గూడ మీయెడచూపు ప్రేముడి యా
యజాతశత్రుని విషయమై చాలక తఱుఁగువడుచున్నదనియే నా
తలంపు. అట్టి మహాత్మునికి సాటిరాఁగలవారీ ధరిత్రి లేనేలేరని
నేను గడఁగట్టి చాటఁగలను.

ఉ॥ ఆమహితద్యుతిస్ఫురణ । లానయ సంపద లావివేక మా
ప్రేమ రసప్రవాహములుఁ । బెద్దలపైఁగల గౌరవంబులున్
భూమినపుట్ట వట్టి పరి । పూర్ణ మహామహిమప్రభామయుం
డా మహనీయుఁడేల వల । దా ధరణీస్థలి వేయికాలముల్.

భీష్మ—కర్ణా! ఏకారణముచేతనో నీకాధర్మసూతిపై గౌరవము మెం
డయ్యెనేగాని నిజమునకు నీపైనే యా యజాతశత్రునికి గౌరవ
మింక వేయిమడుంగు లుండవలసియున్నది. నీవు మాత్రమేమి
ధర్మజునకుఁ దీసిపోవువాఁడవే.

శా॥ నీధైర్యస్ఫురణంబు నీమహిమలున్ । నీదోర్బలం బన్యదు
స్సాధప్రక్రమవిక్రమంబుఁ బ్రబలో । త్సాహైక సారంబు నీ

మేధాశక్తియు బంధువత్సలతయున్ • మీఱఁగరాదంచు ని
న్నా ధర్మాత్మజుకంటెఁ బెద్దవని కా • దా లోకమగ్గించెడిన్.

కర్ణు—(తనలో) ఈపితామహుండు ధర్మరాజుకంటె నేనే పెద్దనని ధ్వనిఁ గన్పఱచి నాజన్మగాధనుఁ ద్రవ్వి పెల్లగింపఁదలఁచి యున్నాఁడు కాఁబోలు. వీరితోఁదర్కించి నా నీతిమార్గమునకే వీరి నొప్పించెదఁగాక (ప్రకాశముగా) తాతగారూ! లోకములో నావంటి ప్రకటనాపరులంజూచి తెల్లని వన్నియుఁ బాలే యను కొను వెఱ్ఱిలోకులు మోసపోయిన మోసపోవుదురేమో గాని నిజమున కాధర్మమూర్తిభరాజను ముందఱ మాదృశమశకంబు లెంతపాటివి.

భీష్మ—కానిమ్మట్లే యగుఁగాక. ధర్మగుణంబున నా పెదమనుమనితో నీవుగాకున్నను నీయందేమి కోపము నాకుండుట కవకాశము కలదా. మనకొక చుట్టఱికము లేకపోయెనా. నేనేమి నీకుఁ బెఱవాఁడనే.

చ॥ గురుఁడొక తండ్రియే యనుచుఁ • గోవిదులాడెడిమాట సత్యమం
చెఱుఁగుదు భార్గవుండు మన • కిద్దఱకుఁ గురుఁడౌటచేత నా
వరుసనె యన్నదమ్ములము • వచ్చినచుట్టఱికంబు నేఁటికి
ట్లరమరసేయ నీకుఁ దగ • వా? పగవాఁడనుగాను భానుజా.

మనకిద్దఱకును శత్రుత్వ మసంభవము.

కర్ణు—పితామహా! నేశూద్రుఁడనగుటచే క్షత్రియులగు మీతోనంత దగ్గఱిబాంధవుండఁగాకున్నను మీయందు నేనుంగూడఁ బితామహా యోగ్యంబగు గౌరవమును విడిచియుండలేదు. మీరిట్లంటిరేయని నాకేనాఁడును జింత కల్గియుండదు. నాశౌర్యసారము రారాజెఱుంగుట కొకానొకవేళ మిమ్ముఁ గొన్నికాఱులాడినను వెన్వెంటనే పశ్చాత్తాపముచే నాచేసిన పాపముఁ గాల్చి విడిచితిని.

భీష్మ — కర్ణా! పశ్చాత్తాపముచేఁ దాపముఁ గాల్పఁజాలియే యుం దువుగాని నీవు శూద్రుండవనుకొనుట పొరపాటు. నేనొకరహ స్యంబు నెఱింగింతునేని మన చుట్టఱికంబు దగ్గఱయో దూరమో నీవే యెఱుంగఁగలవు.

కుంతీదేవి కన్నెనాఁట దుర్వాసునివలన సంకల్పగర్భ వరప్రసాద ము గడించి చిన్నతనంబుచే మంచిచెడుగు లెఱుంగఁజాలక,

శా॥ శోధింపన్ దలపెట్టి మానివరముల్ సూర్యున్ మదింగోరి యా
రాధించెన్ నినుఁగాంచె సిగ్గుపడి పాత్రంబందోయ నిట్టటచే
రాధేయుండవు నీవుకావు విను కర్ణా! కుంతిపుత్రుండ వీ
గాథల్ నమ్ముము బాససేసెదను సంగ్రామంబు చాలింపుమా.

ఇంతటనైన నెవ్వండవో యెఱింగితివే. నాకుఁబెద్ద మన్మండవు కావా. ధర్మజుకంటెఁ బెద్దవాఁడవేకావా! దగ్గఱి చుట్టమవేకావా!

కర్ణ — తాతగారూ! ఈరహస్యంబు మున్నాయమ కుంతీదేవివలన నుండియు శ్రీకృష్ణునివలననుండియు విని యుంటిని. వారిద్దఱుం గూడ నన్నిట్లే మరల్పఁదలంచిరి కాని వృథాశ్రమయని మాని వేసిరి. ఏలయన నేను పరాధీనుండనుగాదా. ఈ నాణగీరమొకరి కమ్ముకొంటినిగదా.

చ॥ కుతుకముతోడ నాకిపుడు గొప్పరహస్యమె చెప్పినారు భూ
పతికని మీఁదుఁగట్టితిని ప్రాణములన్నియు వానిసొమ్ము నీ
గతి రణవహ్నిలో సగము కాలిన కర్ణుని లేవనెత్తినన్
బ్రతుకునె బట్టఁగట్టునె శుభంబు గడించునె యెంతకీశ్రమల్.

పితామహా! అదియటుండనిచ్చినను సగపడిన యుద్ధమిఁగ కట్టు మానుమంటిరో, నాకర్థముగాకున్నది.

భీష్మ — నాయనా! దానికి నేనుపాయమొకటి వచింతు. ఆరాజు నీతోడునీడయే లేకున్న సంగ్రామమే సంకల్పించి యుండఁడు సుమీ. "కర్ణునితోడిదేగదా భారతంబు"ను కింవదంతి దశదిశల

వ్యాపించియున్నది. కాన నీవింతట నజాతశత్రుని డాసినచో బా
గుండును.

శా॥ కర్ణుండే తనకన్న యంచెఱిఁగి సం * గ్రామంబు సాలించి సం
పూర్ణస్ఫూర్జిత భ్రాతృగౌరవముతోఁ * బూజించు నావార్థి వి
స్తీర్ణ ప్రాజ్యరమా ధురంధరుఁడవై * దేవేంద్రభోగంబుతోఁ
గర్ణా! రాజ్యములేలుమీ సిరికి మో * కాలొడ్డ నీకేటికిన్.

ధర్మరాజు నిన్నెఱింగిన యుద్ధంబు సాలించు. కురురాజు నినుఁ దొఱంగినఁ గయ్యంబు మాన్పించు. ఉభయవిధముల మనకోర్కులు నెఱవేఱంగలవు. సమరసంరంభంబు నేఁటితో సమాప్తినందఁగలదు. నీదే యాలస్యము. చక్కఁగ నాలోచించుకొనుము.

కర్ణు—అయ్యా! మీరు నాకు హితోపదేశమే కావించితిరి. కాని నాహృదయమే నాకుఁ దిరుగంబడుచున్నదేమో యన్నట్లు స్వామిద్రోహ పాతకంబొండు నాకండ్లముందఱ దయ్యమువలె నిల్చి చూపులకుం జీఁకటులం బెంచుచున్నది.

తే॥ గీ॥ అన్న కర్ణుండనెడిమాట * విన్నఁజాలు
నాపదంబుల ధర్మజుం * డొప్పి కొల్చు
చిన్నపుచ్చు నేయని నాకుఁ * జింతలేదు
కాని నేను స్వామిద్రోహ * కలుషమోర్వ.

భీష్మ—కర్ణా! ఇందు స్వామిహితమేకాని స్వామిద్రోహ మావంతయు లేదు. "చేసేతఁజావఁగోరు సుయోధను రక్షించెను గర్ణుండ"ను కీర్తి యాచంద్రతారార్కము నిన్నుఁ జెందఁగలదు.

కం॥ మతిలోన లాభనష్టము
లతివివరణతోడఁజూడు * మనుజులఁగలయన్
బ్రతికెదవు నీవు రాజున్
బ్రతికించెద వింతకంటెఁ * బ్రాభవమేదీ.

కర్ణ—అట్లు కలయవలె ననుకొన్నను నిన్నటివఱకుంగూడ రాధేయుం
డని చెప్పుకొని నేటినుండియుఁ గాంగేయుండఁగా మాఱితి నను
మాట లోకులకు నేనేమి మొగము పెట్టుకొని చాటుకొనఁగలను.

శా॥ స్వాంతంబందున వైరము౯ బెనిచి క్రోధాగ్ని౯ రగుల్కొల్పి నా౯
గాంతారంబులఁ ద్రోయఁబోదితిని సంగ్రామంబుఁ ఘట్టించితి౯
ఇంతల్ సేసియు వారిలోఁగలయఁగా నెట్లొగుదు౯ నేఁటితోఁ
గుంతీపుత్రుఁడనైతినంచ నెడి పల్కుల్ నోటరా వక్కటా.

భీష్మ—కర్ణా! ధర్మబద్ధంబగు స్వాత్మకై వెఱపుండనలయుఁ గాని
లోకులకు వెఱచు వెట్టులుందురా. పాండవులే నిన్నంగీకరించిన
లోకులేమి సేయఁగలరు.

కర్ణ—వారు ధర్మపరులగుటం జేసి నన్ను మన్నించినను మన్నింతురుగాక
లజ్జాపరవశత్వముచే నేనేరీతి వారిలోఁ జేరఁగలనో నాకే తెలి
యకున్నది. వారల కేనెంత లెంతలు సేయలేదు.

ఉ॥ భూపతిచాటున౯ నిలిచి పుణ్యచరిత్రులఁదమ్ములఁ గుట్టల౯
రూపడఁగింపనెంచి సమరోత్సుకత౯ బురిపెట్టి పెట్టి సేఁ
డీపగిది౯ రణంబునకు నీడ్చితి నింతట సిగ్గుమాలి యె
ట్లోపుదుఁ గుంతిబిడ్డ నిదియని పాండవులంగూడఁగ౯.

భీష్మ—కర్ణా! సర్వకాల సర్వావస్థలయందు ధర్మంబు నెడఁబాయం
జాలని నీచిత్తమిన్ని విధంబుల ముందు వెనుకలంబడి యుల్లంఘించుట
తటస్థించుచున్నదే. కాని ధైర్యముఁ జిక్కఁబట్టి కార్యాకార్య
తారతమ్యము లెఱుంగుము.

కర్ణ—తాతగారూ! చూచితిఁ జూచితిని. కాని నమ్మినవానిఁ జెఱచు
టకు మనసొగ్గకున్నది.

ఉ॥ తమ్ములకంటె నెక్కుడుగ దగ్గఱఁదీసెను స్వీయరాజ్య భా
గమ్ము నొసంగి నన్నొక యఖండునిఁ జేసెను గంపెఁడాసతో
నమ్మిన రాజరాజు దిగనాడఁగఁ జేతులు రావు క్రొత్తగాఁ
దమ్ములఁ జేరఁబోదునె కృతఘ్నుని పీన్గను గుక్కలంటునే.

రారాజు నా కొనర్చిన మహోపకారమునకు నేటివఱకుంగూడ నేమియు రవంతయైనఁ బ్రత్యుపకార మొనరింపలేకపోయినను బై పెచ్చు శత్రువులలోఁదూఱి యపకార మొనర్చిన నావంటి కృతఘ్నులకు రౌరవ మం దినుపముక్కుల కాకులచేఁ బొడిపించి అంపకోఁతలు పెట్టించు భయంకర నరకయాతనలేగదా మూఁడుబంతులఁదీర్చి నోసట వ్రాయఁబడవలసినవి. తాతా ! వలదువలదు.

భీష్మ—(తనలో) ఔరా ! ఇంతనీతిశాలి భూమిమీఁదనే జనం బుట్టనే. ద్వాపర మహార్ణవమునందీ కర్ణుండే కడపటి నీతి తరంగము. ఇంకఁ గలికాలమందీ నీతిసారమింకి పోవలసినదే కాఁబోలు.

(ప్రకాశముగా) కర్ణా ! మీయమ్మ నిన్నేమి పెట్టి పెంచెనోయి.

శా॥ భావింపందగు దోర్బలక్రమము శౌర్యభాస్వద్విద్యావివే
కావిష్కృతనయంబు నీయెడలఁ గర్ణా ! లోకవిఖ్యాతముల్
కావా నిన్ను నచించు చోట నొరుఁ బల్కన్ శక్యమే? స్వచ్ఛ సం
సేవాధర్మము వెన్నఁబెట్టి తినిపించె రాధ తానెట్టిదో.

ఔను ! ఇయ్యది కొంతవఱకు రాధయొక్క నైపుణిఁ జాటుచున్నను గుంతీదేవి కడుపుపంట యింకొక విధముగా నెట్లుండఁ గల్గును.

కర్ణ—తాతగారు ! ఈస్వల్ప యశంబు నిట్లేల విభాగింపఁ జూచెదరు. మాయమ్మ నేర్పిన విద్యలే కదా నాకువచ్చినవి.

భీష్మ—నాయనా ! కాదు. కాదు. బంగారు మంచిది కానిచో కమసాలి యేమిసేయంగలఁడు. మేలిమి పసిండియైననేకదా నగలు రాణించును. ఇయ్యది చాలవఱకుఁ గుంతీదేవి గర్భసారస్యమే కానోపు.

క॥ అట్టిమహాత్ములతోడం
బుట్టితివిది కుంతికడుపుఁ బున్నెముసుమ్మీ
యెట్టులగా కెట్లగునువు
పుట్టునె చలిచీమ పెద్ద పులిగర్భమునన్.

కర్ణు—తాతగారు! రాధాహస్తపటుత్వమో, కుంతీగర్భమహత్త్వమో కాని నా కధర్మభయమెంతయో హెచ్చుచున్నది. మీమాటలు నాహృదయంబునఁ గృతఘ్నతను నాటఁజాలక చవుటఁబట్టిన విత్తనంబులభాతిఁ జెడిపోవుచున్నవి.

భీష్మ—అయ్యో! నేనేమి నీకు దుర్బోధంబాడఁగూర్పఁ దలఁచితి ననుకొంటివే. నీమేలుకోసమే నేనింతదూరము చెప్పక తప్పదయ్యెను.

చ॥ కుడిభుజమైన నిన్నుఁ బతి । కోల్పడి యుద్ధము మాననేర్చినన్
జెడకలభింతు రిద్దఱును । సిగ్గరి కయ్యము సాగనిచ్చినన్
మడియుఁగలండు రాజొకఁడె । మాకెటొ దక్కెదవంచు నింతగాఁ
దడవివచించినాఁడను కృ । తఘ్నత నేర్పుటకంత నెట్టిసే.

కర్ణు—పోనిమ్ము. అట్లు గాకున్నంగూడ నేను ఫల్గుననోడింపఁ గలనను గంపెఁడాసతోనున్న రారాజును విడిచి నేఁడు పాండవులలోఁ గలసినచోఁ "బిఱికిపంద కర్ణుం డర్జునుచేతిలోఁ జావు తప్పించుకొన నిట్లు కావించె"నని లోకులు నన్నుఁ బ్రువ్వఁదిట్టి నాయశశ్శరీరమును నిందాగ్నిం గాల్చి బుగ్గిసేయరా! అట్లుగాక యొకవేళ నేనర్జునుఁ గెల్వఁజాలనే యనుకొనుము.

భీష్మ—(దివాలునలేచి కర్ణునాఁపి) కాను కాను నాయనా! అట్లనకుము. పొరపడకుము. నీవే బలవంతుఁడవు. దోర్బలంబునం దాక్రీడి నీగోటికాఁగఁడుసుమీ.

చ॥ అనితరబాహువీర్య మహి । మాతిశయాంబుధియైన కర్ణు న
ర్జునుఁడు జయింపఁ జాలఁడని । రూఢిగఁ జాటెద—

కర్ణు—ఏదేది! ఇంకొకతూరి సెలవిందు.

భీష్మ—(తిరిగి చదువును)

చ॥ అనితరబాహువీర్య మహి । మాతిశయాంబుధియైన కర్ణు న
ర్జునుఁడు జయింపఁజాలఁడని । రూఢిగఁజాటెద—

కర్ణు—(పకాపకనవ్వి) తాత! సత్యము. సత్యసారము.

భీష్మ — సత్యముకా కేమి.

చ॥ కానినీకు దై
వనియతి తోడులేదు భగవత్కృప తమ్మునియందు మెండుగా
వున నీకు నాతడే గెలువఁ బోలును దక్కినఁ గర్ణుఁ డోడునే.

పౌరుషమునకు నీయందేమియుఁ గొఱంత లేదు. కాని దైవనియతి యన్యథా చరింపుచున్నది.

కర్ణు — కట్టా! నేనెంతపాపినో గదా! దోర్బలసంపద లెంతయున్న నేమి. దైవసహాయమే లేకున్న సమస్తైశ్వర్యములుం గూడ బూడిదం బోసిన నేతిధారలే యగును. పరమేశ్వరా! నీవు దయాసముద్రుండవందురే. నీకు నాపై నింత నిర్దయత యెట్లు కలిగె.

(తాతవంకకుఁ దిరిగి) పితామహా! దైవనియతియన్న మీయభిప్రాయంబెద్దియో వివరింపుదురే.

భీష్మ — నాయనా! వలదు. వలదు. చెప్పుటకు నాకభ్యంతరము లేదు కాని నీవు నిరుత్సాహుండవగుదువేమోయని భయమగుచున్నది.

కర్ణు — భయమక్కఱలేదు. వచింపవచ్చును.

భీష్మ — నాయనా! వినుము (చింతతో)

క॥ సురదైవోపహతుండవు
నరగురు మహిశల్య కుంతి నాకేశ్వరు లా
గర్వగుఁగూడి నిన్నుఁ గూల్చిరి
యెఱిఁగి యెఱిఁగి తప్పు దారి నేగకు! తండ్రీ!

ఇంద్రునికిచ్చిన దానము, శల్యుండొనర్చు సారథ్యము, కుంతి నీవలనఁ బడసిన వరము, ధరణీదేవతకు నీపైఁగల కోపము, భార్గవుండొసంగిన శాపము, నరునికింగల్గు దైవసహాయము నీయాయుంగలసి నిన్నే నాఁడో కడతేర్చినవి.

కర్ణు— పితామహా! ఇంక నాకర్మఫల మనశ్యానుభోగ్యంబగు దాని దప్పింపకొనుటకై పోరలాడుట పిచ్చితనము. ప్రాయశ్చిత్తము చాలించగలవారెవ్వరైనఁగలరే.

భీష్మ—(తనలో) ఈతని పశ్చాత్తాపము నిశ్చయముగా నిష్కపటముగాన!

కర్ణు—ఔరా! ఎంత యదృష్టహీనుండను! ఎంత దైన్యాపహాతుండను! నాకింక దుఃఖపరిహారమేది!

ఉ॥ యోగ్యపథానువర్తన మశక్యము మానస్వతకీర్తి కళాకలాప సౌ
భాగ్యములయందె కర్మఫల పాక మనశ్యము తప్పరాని ప్రా
భోగ్యము కోటిదేవతలు పూనిన మాన్పఁగలేరు ప్రత్యయ ని
ర్భాగ్యుని బాగుసేయఁగల రా తలవ్రాల్ తుడిచి [illegible]రా.

(కొంచెము లేచి) కర్ణా! కర్ణా! నీ కొరకు గతి [illegible]. నిన్నింద [illegible] తెన్నెన్నిరకములుగఁ జెడఁగొట్టిరి. ఇట్టి చిక్కులే లేకున్న నీ [illegible] కదా! ఛీ! నీవు పాపివి. కర్ణా! నీవు ముమ్మాటికి ఘోరపాపివి. దేవతల దయకనర్హుండవు. మానవుల దయకుం దగవు. [illegible] నీవు పనికిరావు. కర్ణుఁడు నిర్భాగ్యుఁడు. ఔను కాకేమి!

చ॥ తొలినడిగంగలోనఁ బడఁ ద్రోసెను నిన్ గనినట్టి తల్లి, నీ
కులమును మంటఁగల్పి తుద కుర్విఁ బడి తప్పసి చేసె ధాత, త
మ్ముల నిను బ్రిమింగునట్లు రణ మున్ గలిగించితి వింక నెట్లు వ
ర్థిలఁగల వెందఱో కలసి త్రెంచిరి నీదగు జీవసూత్రముల్
నిలువకు పాపకర్ముని శరీరము భూమికి భారమయ్యెడిన్.

(అని మూర్ఛపోవుచు).

భీష్మ—కర్ణా! ఎక్కడి కిటునిలువకుండఁ బ్రయాణము. నీ శోకసముద్రము చెలియలికట్టను దాఁటి పోవుచున్నదిసుమా. మేలుకొని కర్తవ్య మాలోచించుకొనుము.

కర్ణు—(మోకాళ్ళపై నిల్చి) పితామహా! పశ్చాత్తాప దగ్ధుండనై యుంటిని అది తాతగారికి నమస్కరించి యనుజ్ఞ పొందకుండఁగ [illegible]

నుంకించిన యీ తొలిమనుమని — కానుకాదు వెలిమనుమని తప్పు మన్నింతురుగాక.

కర్తవ్యమా! కర్తవ్య మింకేమియున్నది. కచ్చెరుఁ గందముకర్ణుం డని లేకదా. కానిమ్ము. వచ్చిన యపనింద రానేవచ్చినది. కాన,

చ॥ చెడుగులొనర్చి యుద్ధమును సిద్ధముచేసిన రాజటుండఁగన్
గడకొకపాడుపేరు పడెఁ "గర్ణునితోడిదె భారతంబ"నన్
మడియక తప్పదింక నవమానమునోర్చెడి దానికంటెఁ జ
చ్చెడిపని మేలు సోదరుల చేతులమీఁదుగ దాఁటిపోయెదన్.

భీష్మ — సెహబాస్! నీవేగదా వీరశిరోమణివి. నీహృదయమునందు వెన్నెలలు చీఁకటులుంగలసి పోరాడుచున్నవి సుమీ! ఒకప్రక్క సహోదరాపేక్ష వేఱొకప్రక్క స్వామిహితైకదీక్ష.

ఉ॥ కోమల మానసాబ్జమునఁ గూరి వెలింగెడి సోదరోచిత
ప్రేమగసంగు వెన్నెలలు వెల్లువలై ప్రవహించెఁగాని నీ
స్వామిహితైక ధర్మగుణ సంపద ద్రోహభయంబుఁ బెంచఁగా
నీమది కారుమేఘముల నీడల చీఁకటదేవులాడెడిన్.

కర్ణ — పితామహా! నామానసోద్వేగముఁ జక్కగ వర్ణించితి. కాని నేనింకఁ బరితాపమున కెడమొసంగఁగూడదు. ఇంతట నే ననన్య పరాక్రమ సాగరంబునై రణసాగరమున విక్రమింపవలసియున్నది. కావున నో పితామహా!

ఉ॥ నప్పుడిపాఁడు కర్ణుఁ డిఁక నద్దిర రథంబుమరల్చు మాజికిన్
గోడ్పిన కొల్వఁబాలమును చూర్ణ మనకవ్వడి పారునట్లుగాఁ
జిప్పిలి మార్గణంబుల్ విసరి చిందఱ వందఱ చేసివచ్చెదన్
కప్పగ నాకనుజ్ఞ దయ సేయుము తాత! నమస్కరించెదన్.

(అని మ్రొక్కును).

భీష్మ — (కర్ణుని లేవనెత్తి [illegible]) తండ్రీ! నీవంతటివాఁడవేయని నేనెఱుఁగకపోతిని. క్షాత్రధర్మగర్వంబు గరుడుగట్టి ప్రతాపాగ్నిలో

మలచి, సూర్యపుటంబుఁ బెట్టి యీ నీచప్రజనాయకుము సిగ్గుపడఁ బడినదికాదా. నీవన్నట్లే ఫల్గునునకు నీధాటికాఁగిన పాటు వలసినదే సందేహములేదు.

కర్ణ—తాతగారు! పది దినములనుండియు నప్రతిహతముగ సమరదీక్ష వహించిన మీరు స్వానుభవముచే నెఱింగి మహాభారత క్షేత్రమున తెలియవలసిన ప్రయోజనకరములగు వృత్తాంతము తెల్పఁదలంచినఁ జెప్పి సెలవిచ్చి నన్నుఁ బంపవేఁడెద.

భీష్మ—నాయనా! అదెంత భాగ్యము. ముఖ్యముగు విషయమిది

ఉ॥ ఎత్తిన వేడ్కఁ జాపగుణ । మెక్కిడి నిక్కులు పిక్కటిల్ల నీ
చిత్తమునచ్చినట్లు రణ । సీమలఁ దాండవకేళి సల్పి నీ
గోత్తములన్ దెమల్చి మహి । మోన్నతి సద్యశముం బట్టఁగాఁ
జొత్తుననకాని మాధవుని । జోలికిఁ బోకు మనుజ్ఞ నిచ్చితిన్.

కర్ణ—తాతగారు! శ్రీకృష్ణదేవు నెఱింగి యెఱింగి నేనంతటి యపచారముఁ గావించుటకు సాహసింపఁగలనే. ఆమహాత్ముఁడు వైకుంఠనాథుని యవతారమని నేనెఱుఁగఁ జాలనంతటి మూఢుఁడను గాను.

శా॥ శ్రీలాలిత్యము బంధువత్సలతయుఁ । జెల్వొందమా యోల్లస
త్కేళీకల్పిత పద్మజాండములలోఁ । గ్రీడించు నా దేవకీ
బాలుం డెవ్వఁడో నే నెఱుంగనె కృపా । పారీణుఁడై విష్ణుఁడే
లీలామానుష విగ్రహుండయిన శౌ । రిన్ దాఁకఁ జేయూఁతునే.

భీష్మ—కర్ణా! అట్లనకుము. ఒకానొకప్పుడు నరులు కొంతయు వివేకమున మునింగి వానరులగుదురు. అట్టి మూఢులందే తాత యగ్రేసరుం డని నీవెఱుంగవు కాఁబోలు.

చ॥ ఎఱిఁగి యెఱింగియున్ మనుజుఁ । డెన్నియొ తప్పులొనర్చుఁ గృష్ణునే
నెఱిఁగియు వాఁడిబాణముల । నేసితి నం తని యేమనొచ్చినన్

గరమునఁ జక్రముఁ బడసి ? గంతిడి సింగపుఁబిల్లకై వడిన్
బిరబిరపైకివచ్చె నను ? బిట్టరిచంప మహాగ్రహంపుఁడై.

కర్ణు—ఆ. ఆ. అంతట నేమయ్యెను.

భీష్ము—ఏమయ్యెనా వినుము.

చ॥ నరుఁడప్పు డడ్డమైనిలచి ? నన్ చుదినాకెటో చావుతప్పె నీ
గరువపుఁగైపునన్ హరినిఁ ? గాఁజియపెట్టకు కీడుమూఁడెడిన్.

కర్ణు—తాతగారు! శిరసావహింతు, నిఁక సెలవు.

భీష్ము—పోయిరమ్ము. సంకల్పసిద్ధిరస్తు (కర్ణుఁడు వెళ్ళును.)

(తె ర ప డు ను).

(ద్వితీయరంగము.)

రంగము - బాణశయ్యాగృహము.

ధ్యా న ము.

(భీష్ముఁడు ధ్యాననిమీలిత నేత్రుఁడై కూర్చుండును. కన్నులఁ గట్టినట్లు కృష్ణలీలలు కనుపించుచుండును).

భీష్ముఁడు—(కనులు తెఱచి)

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మముయొక్క దివ్యతేజమదిగో! అల్లదిగో! ఎదురుగానే వెలుంగుచున్నది. కన్నులు చూడలేక మూఁతపడుచున్నవి. ఈ మిఱుమిట్లు చూడఁజాలకపోదునేమో శ్రీహరీ! నాకన్నులు మూఁతపడనీయకుము. నిన్నుఁగన్నుల కఱవుతీఱఁ జూడనిమ్ము. ఇప్పుడు నినుఁ జూడఁజాలకున్న నాజన్మ నిరర్థకము. పోనిమ్ము. దేవాదిదేవా! నాఁడు

నీ విశ్వరూపముఁ జూపునపుడు కరుణార్ద్రచిత్తుఁడవై [illegible] నా కొ
సంగిన దివ్యదృష్టి నాకుంగూడ దయచేయుము. లేకున్న నీలీలావిలాసంబుఁ
జాలక పోదును గదా! ఆఁ. భయము తీరెను. నా పుణ్య మిట్టులున్నది. [illegible]
లు. స్వామీ! నీలీలామానుషవిగ్రహము లన్నియు నొక్క సారి నాకుఁ గన్పించు
చున్నవా! నీరూపము లన్నింటి నొక్కసారి నిదర్శింపఁ జేయుము. [illegible]
ఐ నిస్నేమియు చెప్పఁగఁజాలను. కోరుకొన్నవాఁడ! నీవు నాకిచ్చిన
వరము జ్ఞాపకముంచుకొంటివా. ఒకలీలఁ జూపినవా!

గోపాలకిశోరలీల.

సీ॥ చనుఁబాలదూఁటుచుఁ దసలోన నగుచున్న
దేవకి యొడిలోని ౯ తేజమేది

అదిగో! బాలగోపాలమదిగో! గోపకిశోరమదిగో! ఔరా! క్రీడ
గనోన్మోహనవిగ్రహము. ఎంతసుందరము. ఎంతయానందము.

అదిగో! తల్లికల్లారుముద్దు లెట్లు కురిపించుచున్నాఁడో చూడుఁడి.

సీ॥ పాలబుగ్గలమీఁద ౯ వ్రేలిడ్డచో నవ్వ
వెన్నెలల్ వెసలఁగను ౯ విసగుకొనఁగ
చిఱుతలేబొజ్జపై ౯ 'బుఱు' మంచునూఁదుచోఁ
గిలకిల కేకిసల్ ౯ తొలకరింప
మోముమోమునఁ జేర్చి ౯ ముద్దాడ నెత్తుచో
నడుదారిఁ దలిపాల ౯ నోడిసిపట్ట
పండుకోఁబెట్టిన ౯ రెండుచేతులు సాఁచి
యెత్తుకొమ్మని నడు ౯ మొత్తనొడఁగ
తే॥ గీ॥ నన్నుఁగన్న పండేదంచుఁ ౯ దన్నుఁబిలువ
నూఁకిలించుచుఁ బాత్తిళ్ళ ౯ నాత్తిగిల్లి
తల్లిహారాలఁ బుఱుకుచు ౯ మిల్లకిల్లఁ
బాలుదూఁటు దేవకి యడ్డ ౯ బాలుఁడడుగో.

పాపఁడా! తల్లిపాలు త్రాగుచుంటివా. త్రాగుము త్రాగుము. నాకుమాత్ర మింకటనుండియుఁ దల్లిపాలఁ ద్రావుగీఁత దప్పింపుము.

అమ్మా! దేవకీదేవి! ఏది నీపాపనిటు దెమ్మా. దగ్గఱకుఁ దెచ్చి చూపుము. ఆఁ. ఆఁ. చూచితిని. తండ్రీ! ఈ నీరూపము నాకిప్పుడగుపఱచిన నీదయారస మేనెట్లుకొనియాడఁగలను. కన్నులకుఁ జల్లని విందొనర్చితివి. (తిరిగిచూచి) పాపఁడా లోలోన నవ్వెదవేల? అకారణముగా లోలోన నవ్వుకొనుచుంటివా తండ్రీ! అకారణమన నేల సకారణమే. ఈ మిథ్యాజగంబునునమ్మి గింజుకాడు నావంటి వెట్టిజీవులను జూచిన నీకు నవ్వువచ్చుచున్నదా? అవునవును. పాపఁడా! నీమొగమే నాకొక జగన్మై కనుపట్టుచున్నది.

చ॥ సకలచరాచరంబు వరు ॥ సన్ దనమోమున వ్రేలెనోయనన్
జకిలినిగారవుంజిలుఁగుఁ ॥ జెక్కిలి బింబము లీన లేఁతసొం
పు కలిమిఁబాలుగారు మొగ ॥ ముద్ జిఱునవ్వులవెల్లిగొల్ప దే
వకి యొడిలోని బాలుఁడు కృ ॥ పాలుఁడు పాలుడిపించి ప్రోచుతన్.

ఆహా! నాకనులు చల్లపడినవి.
తండ్రీ! వేఱొకలీలఁ జూపెదవే. కోరుకొమ్మనెదవా.

నవనీతచోరలీల.

సీ॥ వెన్నదొంగిలి తల్లి ॥ వెన్నంటికొట్టరాఁ
దప్పించుకొను నెఱ ॥ దంటమోఁడి

నాయనా వచ్చితివా! నవనీతచోరా! అవినీతదూరా! రమ్మా రమ్మా. ఎక్కడికట్లు తప్పటడుగులువెట్టి పరుగెత్తుకొని పోవుచున్నావు. ఓహో! తల్లి నిన్నుఁ దఱుముకొని వచ్చుచున్నదా. ఈ స్తంభము చాటున దాఁగుము. ఆగజ్జెలకాళ్ళతోఁ బరుగెత్తలేవు. తడఁబడి పడెదవు. తండ్రీ! నీ కేంమకోయి యింత శ్రమ—నీతల్లికి—కన్నతల్లికే చిక్కకున్న నింకెవ్వరికిఁ జిక్కెదవు.

సీ॥ కుదురని నడకతో ॥ గునగున పరుగెత్తి
పడిలేచి నలుపుక ॥ పాఱువాని
వెనుక వెన్కకుఁ జూచు ॥ కొను చమ్మగనకుండఁ
దలుపులచాటున ॥ దాఁగువాని
తలికాలి గిలుకుటం ॥ దెలమువ్వ రవళికే
యులికి కంబమునీడ ॥ నొదుగువాని
తనుదాఁటితల్లి ముం ॥ దున కేగ సకిలింత
నలుపుచుఁ దనజాడఁ ॥ దెలుపువాని

తే॥ గీ॥ పట్టరానట్టి పట్టినిఁ ॥ బట్టిరొప్పు
చేతఁగనరనోరాడక ॥ చిన్న పోవు
తల్లి మెడచుట్టు కేల్దోయి ॥ నల్లుపెట్టి
"అమ్మ! కొట్టాకె" యనెడి కృష్ణమ్మయను గో.

చిక్కితివి. చిక్కితివి. తల్లి చేతిలోఁ జిక్కితివి. అమ్మా ఆకసికూ నను సెలగోల వేయకుము. వేయకుము. తల్లీ! నేను నీకుఁ జెప్పనా తెనా! నీకు మాత్ర మెట్లు చేతులు వచ్చును. తల్లిహృదయము వెన్నపూసకంటె మెత్తన కాదా.

ఔరా! కృష్ణా! తప్పించుకొంటివా! ఎంతలో దెబ్బలు తప్పిం చుకొంటివోయి వెన్నదొంగా! ఏమినేర్పులు ఎన్ని జిత్తులు!! ఎంత మాయలు!!!.

మ॥ జలజాతాయతనేత్ర నిర్గళిత బా ॥ ష్పస్రోతులంజాఱి బు
గ్గలపై రేఁగిన కంటికాటుకలతో ॥ ఘల్లుఘల్లునన్ గాలి గ
జ్జెలు మ్రోయన్ దలిచుట్టు చిందులిడుచున్ ॥ శిక్షింపఁగానా కు చే
తులరానీయక యింకఁబోననుచు నెం ॥ తో వెక్కివెక్కిడ్చి దె
బ్బలఁ దప్పించుకలోన సంతసిలు గో ॥ పాలుండు సన్ బ్రోచుతన్.

తండ్రీ! బ్రహ్మానందమగు లీలఁ జూపితివి.

ఇంకొకటి గోరుకొనెద. దయసేయుము.

మురళీమోహనలీల.

సీ॥ మోహనమురళీ ప్రవాహంబులో దేసల్
దేలించు నీపాట తేటలేవి.

అదుగో! మా నృత్యద్వేణు గోపాలుఁడదుగో

మురళీధరా! ఎంతసొంపు గుల్కుచుంటివోయి! ఆ వ్యత్యస్త పాదారవిందము! ఆయాట! ఆపాట! గోపాలబాలా! నిన్నుఁజూచిన నాశరీరము మఱపునకు వచ్చుచున్నది. ముద్దులమూటగట్టు నీసోయగమెంత మనోహరమోయి! తండ్రీ!

శా॥ శ్రీరమ్యంబగు చిన్నిచెన్నొసలిపైఁ జెన్నారు రావ్రేకతోఁ
గారుణ్యం బెదఁజల్లునట్టి సొగసుం గందోయి వాల్చూపుతోఁ
బ్రారంభించిన యాలపాటమురళిన్ బల్కించుచున్ గోపకి
శోరం బల్లదె! నాదుకండ్లయెదుటం జూపట్టెనీపట్టునన్.

తండ్రీ! నాయందు దయయుంచి బ్రహ్మానందముగా నొక్క చిన్నపాటఁ బాడదవా? కానిమ్ము. అదిగో! ప్రారంభించుచున్నావా! ఎంత హొయలుగా నిల్చితివి? ఎంతయొయ్యారముగా నూఁదుచుంటివి. ఏమిటీపి.

సీ॥ డామూఁపు రత్నకుం డలమానునట్లుగాఁ
దలవంచి హొయలుతో నిలుచువాఁడు
కుడిదిక్కుపై కెత్తఁ బడిన కన్బొమలతో
విప్పారు నయనంబు లొప్పువాఁడు
పిల్లనగ్రోవి నిల్పెడి యొయ్యారమునకు
మించులేఁగెమ్మోవి వంచువాఁడు
తనచేతి మునివ్రేళ్ళ వెనువెంట నాట్యంబు
సలుపు కటాక్ష వీక్షణమువాఁడు

తే॥ గీ॥ మోరలెత్తి చెవుల్ నిక్క ౹ జూచెడి హయము
లాలకించెడి బిత్తరి ౹ చూపులమర
నడుమ గల్పవృక్షచ్ఛాయ ౹ నానుకొనుచు
మురళివాయించు మోహన ౹ ముగ్ధమూర్తి గాంచుగా

ఇంకేమి కావలెను. చూడవలసిన వస్తువును [illegible] చూచితిని. కన్నులకుఁ గడుపు నిండినది.

కృష్ణా! ఇంకఁగోరను. ఇది మాత్రమే యీనాఁటికిఁ జాలును. ఈ రోజున కింతటితోఁ జాలును. కోరుకొంటినా.

విజయసారథిలీల.

సీ॥ గుఱ్ఱాల సడలించి ౹ కొరడాల ఝళిపించి
రథముఁదోలిన దైవ ౹ రాయఁడేడి!

ఏఁడి? ఏఁడి? ఎచటనుంటివి. కృష్ణా! మా పార్థసారథీ! వచ్చితివా. నేనెదురుగానుండి పదిదినములు కన్నార్పకుండఁ జూచితిని గదా ప్రతిదినమీ మా పార్థసారథి నొగలపై నెంత చక్కఁగాఁ గూర్చుంటివో యీ. అదుగో! బావమఱంది కేదో చెవిలో రహస్యము చెప్పుచున్నావా. ఓహో! గీతలు బోధించుచుంటివా! తండ్రీ! పదిదినములు నిన్నిట్లు చూచినను నాకుఁ దనివి చనకున్నది. ఎల్లప్పుడు నా మనసులో నిట్లే నిల్చెదవే? పార్థసారథీ! నీ భక్తునిపై మఱందిపై సఖునిపై నెంత ప్రేమ. భక్తులు నీకు సేవసేయుటకు బదులు నీవే భక్తులకు సేవసేయుచుంటివా! (ఎందుకీ జీతము బత్తెములేని యుద్యోగ మొసఁగుకు తండ్రీ)!

చ॥ అలకలు పిల్లతెమ్మెరల ౹ నాడఁగ వాజులఁదోలు ధాటికిన్
జలజముపైఁ బరాగముల ౹ ఛాయ రథోద్ధతధూళికప్పఁ గం
పులజిగి ధిక్కరించు నగు ౹ మోమున! కన్నులఁగట్టనిల్చె ప్రా
త్ఫలకముఁ బాయకుండవె కృ ౹ పారస నీరధి పార్థసారథీ!!

ఔరా! ఇంత చల్లని నీయూపు నేను నా బాణపరంపరలచే రేఁ కీడ్చొనరించి నీయంతవానికే కోపముఁ దెప్పించితినిగదా. ఏఁడి కుపిత స రథ!

రమ్ము రమ్ము. చక్రమునకు శిరంబిత్తును. రమ్ము.

సీ॥ వాజుల పగ్గముల్ ॥ పట్టిలాగు తటి మ
స్తకమున నెమిలి పిం ॥ ఛంబు గులుక
పదుదారిఁ గున్కలై ॥ పుడమిరాలెడి శత్రు
నారాచములకు లే ॥ నవ్వులొలుక
నాబాణములు మేన ॥ నాటిచురుక్కనఁ
గెంపుకన్గనచూడ్కి ॥ సొంపులొలుక
మునలిబాణములకే ॥ కసుగందితివెయంచుఁ
గ్రీడి మేలములకుఁ ॥ గేరిపలుక

తే॥ గీ॥ నొగలపగ్గముల్ విడిపించి ॥ తెగువఁబూని
చక్రమును జేతఁద్రిప్పుచు ॥ సరభసమున
నద్రిగుహనుండి దుముకు సిం ॥ హంబు కరణి
నన్నుఁ జంపనచ్చెడి జగ ॥ న్నాథుఁడడుగొ.

రానిమ్ము. రానిమ్ము. అర్జునా! నీవడ్డగింపకుము. చక్రహతుండ నైన దేవలోకము లభించును. వారింపకుము. వారింపకుము.

కం॥ ఒడ్డినచక్రమునకు నెదు
రొడ్డను రానిమ్ము విడువు ॥ మో యర్జున! నే
దొడ్డగతి కేగెదను నీ
వడ్డుపడుచు నాదు పుణ్య ॥ మడఁపకు! తండ్రీ.

ఛీ! అర్జునా! ఎంత యపకారివి. నాభాగ్యమున కడ్డుపడినవా.
[illegible]

నా పౌత్రుండొనర్చిన మొండగముల కదిగో శౌరి తిరిగి నొగలపైఁ జేరుచున్నాఁడు.

తండ్రీ ! మఱొక్కలీల యనుగ్రహింపుము.

కృష్ణరాయబారలీల.

సీ॥ రాయబారమునాఁడు • రాజసంబున గ్రక్కఁ
బలిపిన నీకంటి • మెఱుపు లేవి ?

అదుగో ! పాండవ కార్యార్థియై బయలుదేరుచున్న మా రాయబారి. పంచపాండవులనడుమ నడేచుక్కలలో జాబిల్లిపొలుపునఁ గూరుచుండి భీముని క్రోధాగ్ని కింధనము లంటించుచు ముసిముసి నగవులతోఁ దిరుగ వాని కోపమును జల్లార్చుచున్నాఁడు. అదిగో ! మా పిచ్చితల్లి ! ద్రౌపది ! జడలుగట్టిన కురులతో నారా ! వేయేండ్లు తపంబొనరించిన ఋషీశ్వరునికైవడి నదే వాసుదేవుని డగ్గఱుచున్నది. తల్లీ ! నీకెన్ని యగచాట్లు వచ్చినవమ్మా.

మ॥ సరసీజాక్షుని డాయఁగానరిగి బా • ష్పాంబూరు నేత్రంబులన్
జరణాబ్జంబులుగడ్డి వీఁపుపయి నం • టల్లట్టి యల్లాడు పె
న్నెఱిఁ జూపించుచు గోటుగోటు మని క • న్నీరొడ్చు మా ద్రౌపదీ
తరుణిన్ లేవఁగ నెత్తి యేడ్పుడిపి "సం • తాపంబు మాన్పింతుఁ ద
త్కురు సందోహముఁగొట్టి నీకురుల సం • దోహంబు గట్టింతు సో
దరి ! నేనుండితి నూఱడిల్లుమ"ను మా • దైవంబదే వెళ్లెడిన్.

తండ్రీ ! నీసోదరి వేణిచూచి జాలిపడి కంటఁ దడిఁ దేకుము. అన్నను. ఆ కడగండ్లకు రాళ్ళయినంగఱఁగి నీరుగాకుండునే. కృష్ణుండదే సాత్యకితోఁ జెట్టపట్టులుగా నడిచి రథం బధిరోహించుచున్నాఁడు. పాండవుల రథంబులవే తోడు నడుచుచున్నవి.

దుర్యోధనుని నిండు పేరోలగంబున నదిగో గోపాలదేవుండదె పై నున్న పచ్చని వల్లెవాటును మూఁపుపై సవరించుకొనుచుఁ గాలిమీఁదఁ గాలువైచుకొని కనకాసనంబుమీఁద వలచేతిపై నోరసిల్లి యెడనెడ నెడమచాయ నొత్తిగిల్లి తనదు నవరసభరిత కటాక్షవీక్షణపంక్తులఁ గ్రోధానురాగభక్తిద్వేషజుగుప్సాదిభావానుకూలంబుగా మెఱపించుచు నదిగో కొలువుకూటమునంతయు వెలిఁగించుచున్నాఁడు.

సీ॥ నాతప్పు లేదంచు ॥ వాతప్పు లాడురా
రాజుపైఁ గోపాన ॥ రాఁజుచూపు
కర్ణుండు నామీఁదఁ ॥ గాఱులాడెడి వేళ
వాలుటంపరభంగి ॥ వాలుచూపు
పంచపాండవుల కై ॥ వ్వరు తండ్రి యనుమాట
కోరఁగాఁ బఱపిన ॥ కోరచూపు
నక్కకుట్రలొనర్చు ॥ నలుగురి పోకల
దొంగిలించెడి గజ ॥ దొంగచూపు

తే॥ గీ॥ తన్నుఁగట్టంగఁ బనిపూను ॥ కొన్నవారి
నన్ననడఁగనిపెట్టెడి ॥ సన్నచూపు
విశ్వరూపంబు గొల్వలో ॥ విప్పునపుడు
సూర్యచంద్రులై మెఱసిన ॥ చూపులవిగో.

శ్రీహరీ! నేను గోరఁదగినంత కోరితిని. నీవియ్యవలసిన కొసరు మిగిలియున్నది. నీనిజస్వరూపమే కొసరు—ఇంకఁగోరను-ఇంకఁగొసరను.

ఒక్కసారి—నిజరూపము-చాలును.

పరాత్పరబ్రహ్మలీల.

ఈ తేజమెక్కడిది బాలారుణ కాంతుల ధిక్కరించుచుఁ బ్రాచీదిక్తటంబునం బోలె నేదియో వెలుంగు కన్పట్టుచున్నది. చల్లఁదనంబుచే దిక్కులఁ బిండియారఁబోసినట్టి పండువెన్నెల తేటవలెనున్నది. కన్నులమృతంబులో నద్దినట్లు చల్లఁబడుచున్నవి. నా శరీరముతోపాటుగా నా

మనసు కరఁగి యీ వెన్నెలతేటలోఁ గలిసిపోవుచున్నది. ఆ వెలుగు లోనెవరు? మా బాలగోపాల మూర్తి! ఆనందామృతము నన్నుఁ జూచి నవ్వు మనుచున్నాఁడు. ఇదియే నిజస్వరూపము కాఁబోలు.

తే॥ గీ॥ నిర్గుణము నిరాకారము ॥ నిర్వికల్ప
మచ్యుతాచల మానంద ॥ మప్రమేయము
జననమరణవికార సం ॥ సారహరము
బాలగోపాల విశ్వరూ ॥ పంబిదేను.

ఇది విశ్వరూపమే. ముమ్మాటికిని యిది విశ్వరూపమే. సందియ మేమియుండేది కాదు.

శా॥ కన్నుల్ సూర్యశశాంక బింబములు, మేఘములున్ శిరోజములుల్,
మిన్నుల్ ఫాలతలంబు, తారకలు రా ॥ వీకలున్ బ్రకాశాల్, నిర్మలం
ఛన్నంబుల్ జగదండజాలములు, మీ ॥ రూపమున్ బ్రకాశించు నటు
పన్నంబైన విరాట్స్వరూపము పర ॥ బ్రహ్మంబదే వెల్గెనిక్.

ఇయ్యది యొక వర్ణనాతీతంబై యనిర్వచనీయంబై యఖండంబై యద్వితీయంబైన తేజము. వర్ణనాతీతమే—కాకేమి— "యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్యమనసాసహ" యని వేదములు ఘోషించుచున్నవి. జ్యోతియే. ఈ పరంజ్యోతియే. ఈ తేజమందెల్లెడల సకలచరాచరంబులు సద్దమునందువలెఁ గనుపట్టుచున్నవి. ఇదియొక యపూర్వవికాసము. నాకు సొంపుగ నాకు నేనే మఱపునకు వచ్చుచున్నారు. శ్రీకృష్ణా! నన్ను తేజములోఁ గలుపుకొనుము. జ్యోతిస్స్వరూపము, పరిపూర్ణము, సర్వపరిపూర్ణము "పూర్ణమదః పూర్ణమిదం" తేజమిది.

ఇందులో లేని వస్తువే లేదు. సర్వబ్రహ్మాండములిందు అణువులవలెఁ దిరుగుచున్నవి. సూర్యచంద్రులరుగో తమతమ యుద్యోగములఁ జక్కపెట్టుచున్నారు. సమస్త మూ బాలగోపాలమిందే నిండి యున్నది. సర్వగతుండు. సర్వాంతర్యామి. పరమాత్ముఁడు. పరంజ్యోతి—తండ్రీ! నీలో నెన్నిలోకములు నిండియున్నవోయి! నీలోలేని వస్తువే లేదుకదా

(షట్పదము)

సీ॥ లలితకస్తూరికా తిలకిత భ్రూమధ్య
ఫాలాగ్ని కీలాక రాళమదిగో
తొలియక్కరపుఁ జప్పు డులుగాలి వెదచల్లు
మొలనూలు మువ్వల మ్రోఁతలవిగో
నదనదీగిరికాన నాంభోధిసచరాచ
రంబు హిరణ్యగ ర్భాండ మదిగో
చిఱుతలేఁబొజ్జలోఁ జెన్నారు పదునాల్గు
భూములు గుమిఁగూడు పోకలవిగో
నిజవదనాంభోజ నిష్ఠితభువనత్ర
యానందరసదర హాసమదిగో
మిఁగిలి మక్కలసోఁకు మించుచాయలుగూర్చి
దాపినవిరజాజి దండలవిగో

తే॥ గీ॥ నవ్యచిత్కళా బృందావ నంబులవిగో
తోఁకలెత్తి చెంగున దాఁటు దూడలవిగో
పాలసోనల గురిసెడి పసువు లవిగో
సమరనిహత పాండవ కురు సైన్యమనుగో
యుగపదయ్యుఁ బరున్న నే నదిగో కృష్ణ
వాసుదేవపరాత్పర బ్రహ్మమదిగో.

ఈ తేజము విడువఁగూడదు. ఈచిద్వికాస విభవలేగదా ముముక్షుజనులకు గమ్యస్థానంబులు. కన్నార్పక దీనినే ధ్యానించుచుండెదఁగా!

(తెరపడును.)

అంపశయ్య

చతుర్థాంకము

(ప్రథమ రంగము.)

రంగము : రుక్మిణి యంతిపురము.

కోపశాంతి.

రుక్మిణి—(ధ్యాన నిమీలిత నేత్రయై)

ఉ॥ శ్రీరమణీయ గాత్ర! సరసీరుహనేత్ర! దయాపవిత్ర! వి
స్తార యశోనిధాన! విలసత్పరిధాన! రసప్రధాన! శౌ
రీరవ శౌర్యభాస! ధరణీసురవాస! కళావికాస! నన్
గేరుచుఁ గౌఁగిలించుకొని నీచిఱునవ్వులఁ జక్కి క్రొన్నగన్.

దేవాదిదేవా! కారుణ్యభావా! మీయందు మనసు లయించిన వారి భాగ్యమేమని వర్ణింతు. వారికి దుఃఖములుండవుగదా. వారలు శరీరమును మఱచి నీలోనే లీనమగుదురు గాన వారికి బాధలెట్లగుపడును. నాథా! మీరు చింతలేని వగచే నీహంసతూలికా తల్పముఁ దలగము కొన్నప్పుడొక యంపశయ్యవలెనున్నను నీపాదకమలముల నామానసమునందుఁ బాదుకొల్పి తదేకదీక్షతో ధ్యానించుటచేతఁ గాఁబోలు సర్వము మఱచుట కల్గుచున్నది. భక్తులకుఁ బరమభక్తులకుంగూడ నిట్లే యుండుంగాదా. భక్తిపారవశ్యమునకు నావంటి యబలలు చాలరని మముబోంట్లకు మోహపారవశ్యము కల్పించితిరా.

కాని నన్నా సత్యభామ చేసిన పరిభవముతోపాటుగా నీవిరహానలము ధైర్యముం భస్మంబు గావించుచున్నది. ఇంక నాప్రాణము—నా నోముపంట—నామానసహంస—నామోహాములపుట్ట—నాశ్రీహరి రానేలేదు. రానేలేదు. రానేలేదు.

జౌరా! ఈమన్మథుని మాయదండులు నాపైకి ముట్టడెత్తి వచ్చినవి. నేనింక భరింపఁజాల.

మదనా! ఛీ! నీవెంత దుండగీఁడవు. అనురాగసామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టంపురాజువే నీజవసత్వములఁ బాంథజనులపైఁ బ్రయోగించెద వేమి? నీకేమి చేటుకాలము. ఎచ్చటనైన దంపతు లల్లారుముద్దుగఁగూడి యున్నచోటులకేగి వారల పరస్పరానురాగముం బెంచుట ధర్మముగాని యొంటరిగానున్న యబలలపైఁ గఱకుఁదూపు లేయుటేమి మగతనము? మోహార్ణవమునకుఁ జెలియలి కట్టలనందగు నీదండులు పాంథుల నాక్రమించినచో దిక్కెవరు. కంచెయే చేనుమేసినట్లగును గదా.

సీ॥ కంతుఁడా! ఏనాఁటి ॥ కంతుడాయదుగదా
నారిఁబట్టుక లాగఁ ॥ బాణెదేమి
మారుతా! నీతాలు ॥ మాలుతాపులతోడ
నింతుల పైఁ బైకి ॥ నేగెదేమి
చందమామా! నీక ॥ చందమామానిని
పై నీదుకరముల ॥ వైచెదేమి
ఆమనీ! నీకే మ ॥ హామనీష? లతాంగిఁ
దూలింపనెంచు తుం ॥ దుడుకులేమి
పికమా! ఇదేమి రొమా ॥ పిక మానవతులను
దఱుముచుఁ గవ్వింపఁ ॥ దలఁచెదేమి
కమలమా! నీకేటి ॥ కమల మానసమబ్బఁ
జంద్రాస్య రుచికోర్వఁ ॥ జాలవేమి
తే॥ గీ॥ జనులకుఁ రాగమును వృద్ధి ॥ సలుపుకొఱకు
ధరణిఁబుట్టిన మీకింత ॥ దారుణములు
తగునె పాంథనారీవధ ॥ ధర్మమగునె
యాకసము భూమి మ్రింగిన ॥ ట్లయ్యె నకట!

చందమామా! ఔరా! నీవెంత కఠినుండవు. నీసరాగతములకు మేరయే లేదు సుమీ!

చ॥ మిసమిసలాడు పాల్కడలి ♦ నీఁగడలంగను జనించి తత్సుధా
రసనిబిడీకృతరుచి ♦ రాంగముఁదాల్చి తుషారమార్గవ
ల్లసిత కరంబులందు దెస ♦ లన్నియు నుసిచేసెడి మంచువెన్నెలల్
మసలఁగఁ గాఁగఁబెట్టి యిటు ♦ మాపయి బోసెదవేమి కర్మమో.

అవును. నీవివేకము నే నెఱుంగనా? నీవు దోషకారివి. ముమ్మాటికి దోసకారివి——

మలయమారుతమా! నీవెంతేగాఁ ప్రళయమారుతమైతివిరా! అగ్నిహోత్రునితో సహవాస మూరక పోలేదు.

ఉ॥ పావనమౌ పటీరగిరి ♦ పజ్జలఁ బ్రిమ్మరి మంచిగంధపుఁ
దావుల బొజ్జనిండఁ దెగఁ ♦ ద్రావి భరంపడి చల్లచల్లఁగా
కావలెఁగాని మంటలను ♦ గ్రాల్చుచు మాపయి దూఁకెదేమి నీ
పావక సాహచర్య గుణ ♦ పాకము నిప్పులఁ గ్రక్కనేర్పనే.

కానిమ్ము. కానిమ్ము. సమయము రాకపోదు. నాఁడునీకు శాస్తిఁ గావింపక విడుతునా! ఆదినమెంతో దూరములేదు. దగ్గఱకు వచ్చినది.

ఉ॥ ఓమలయానిలా! అబల ♦ నొంటరిదానను జిక్కఁబెట్టమే
లే? మొగమోటముంచవల ♦ దే పని కల్గినా రేపొమాపొ నా
గాముఁడు గారవింప రతి ♦ ఘర్మజలంబులఁ ద్రావవచ్చు నీ
కాముల వాతఁద్రోసి వధఁ ♦ బట్టనిచో నొక యాఁడుదాననే.

అదుగో! నాప్రాణనాథుఁ డదె వచ్చుచున్నాఁడు. కోప మభినయింతుఁగాక.

(అని ముసుంగుపెట్టి పరుండును)

(శ్రీకృష్ణుఁడు ప్రవేశించి)

ఈ లలనామణికి నాయందు భక్తియపారమయ్యెం గూడ నాస
త్యభామతో నేదో చిన్నద్రవ్యకొని వగలంబాగులుచుండును. సత్య
భామ కీమెపైఁ దులాభారము నాఁటనుండియుఁ గడుంగడుఁ గ్రోధము.
స్త్రీల వివేక మెంతపాటిది. వారు చపలచిత్తలు. చంచలాత్ములు. వారి
కిఁగల్గు భక్తికి నిలుకడ కలుగనే కలుగదు. కలిగినా యుడుముపట్టు ప
ట్టినట్లే. ఈ నామనోహారిణి భక్తికి సరితూఁగఁగల భక్తాగ్రేసరుఁ జేసీమ
లలేఁడు. ఈమె ప్రణయకోపముతో నున్నది. పిలిచి చూతుఁగాక (దాసి)
ప్రేయసీ! రుక్మిణీమణీ! ఎందుకిట్లు సోలితివి. కల్లనిద్దుర కాదుకదా.

రుక్మిణి—(చివాలునలేచి) నాథా! మీసత్యభామకు సేమమేకదా.
పాపము. ఆమెగారి నగరునుండియేకదా మీరాక.

కృష్ణు—(తనలో) నేననుకొన్నంతపని జరిగినదికాఁబోలు. కోపకారణ
మరసి శాంతిఁగావింతుఁగాక. (ప్రకాశముగా) ప్రేయసీ! సత్యస
మాచార మేనెఱుంగను. నీ నగరునకే మున్ముందు వచ్చితిని.

రుక్మి—మీవు మాయలమాటలు. మీమాటలంతకంటె మాయలతే
టలు. నేనిదివఱకు మోసపోయిన నింతటినుండిమాత్రము మో
సపోవుదానఁగాను. మీలో సత్యమెఱింగితిని. మీ యాటలింక
నాయొద్ద సాగరావు.

చ॥ పడఁతుల నచ్చిబుచ్చికపుఁ బల్కులతో మరులెత్తఁజేయు నీ
నడతలు నే నెఱింగియును నమ్మిన దాని ఫలంబుగాంచితిఁ
గడుపుననేని ప్రేమ బిగి కౌఁగిటఁ జేర్చినఁ బుట్టునొక్కొ నీ
గసుసుఁదనంపుఁదొంటి నయగారము లిచ్చట సాగనిత్తునే.

కృష్ణు—కోపకారణం బెఱిఁగింపకయె నన్ను దూఱనాడిన ఫలమేమి?
నా హృదయమెట్టిదో నీ వెఱుఁగవే? నీకా సత్యభామపైఁగల
కోపము తులాభారమునాఁడు శాంతిగావించి యుండలేదా? ఏటికి
నన్నిట్టిగసము లెత్తిపల్కెదవు?

రుక్మి——నాఁటి తులాభారమే నాచేటునకుఁ గారణమయ్యెను. పాపము తులాభారమునాఁటి గెలుపు నాపై దయదలంచి యిచ్చితిగా! సత్యభామకొసంగిన పారిజాత పరిహారార్థముకాదా! సత్యభామ యొక్క పారిజాత మదగర్వభంగ మొనర్ప నన్నడ్డముగనిల్పి నాటకములు బూటకములాడించినసంగతి నే నంతమాత్ర మెఱుంగక పోలేదు.

ఇట్లా తూనికలనాఁటిగోల నాకేమియు లాభకారి కాకపోయినను గూడఁ దనకుఁ బారిజాతమువలె నాకేదియో త్రవ్వి తలకెత్తినట్లు శంకించి మీసత్యభామ——మీ మహాసత్యభామామణి——నామీఁద ఘోరముగఁ గంటగించి కసిఁదీర్చుట కెన్నఁడెన్నఁడాయని నిరీక్షించుచు విసము గ్రుమ్మరించుచున్నది. మీ రెఱుంగరే!

కృష్ణ——ఇంతకును జరిగిన పనియేమి. వెంటనే చెప్పుము. నీకా సత్య యేమి యపకృతిఁ గావించె.

రుక్మి——సత్య-సత్య-మీసత్య-మహాసత్య- మీ ప్రాణేశ్వరికి ముద్దుపేరు ముత్తెమంత పెట్టుకొంటిరి కాఁబోలు. నేతిబీరకాయలో నేయి యెంతయో మీ మహాసత్యభామామణిలో సత్యమంత కలదు. (కృష్ణుడు నవ్వును) మాకిద్దఱకుం బోరాటములు మీకుం బేరలాటములు. మావిభేదములు మీ వినోదములు.

ఇదే! మీసత్య ప్రతాపము వినుండు.

ఉ॥ అక్కరొ! రమ్ము రమ్మనుచు నందఱరాణులఁ జేరఁబిల్చి మీ
చక్కదబొమ్మ నాపయి దిసంతులతో సొగటాల నాడె నా
యక్కఱఁదీర్ప మీరె కల రంచుఁ దలంచి కడంగి యాపెచేఁ
జిక్కి పరాజయంబుఁగని చిందఱవందఱఁ జెందితిన్ హరీ!

కృష్ణ——వెఱ్ఱిదానా! ఇంతపాటిదాని కింతకోపము కలిగినది! నీవేయింత పొగిలినచో జూదమాడి రాజ్యమునోడి భార్యనోడి కానల

పాలైన మా ధర్మరాజేమనుకొనవలెను. ఈ భాగ్యమున కింత చింత తగునే.

రుక్మి—నాథా ! నే నోడినందులకుఁ జింతలేదు. మీరు నాపై దయదప్పి సత్యకే జయమిచ్చితిరని మాత్రము నా వగపుసుమండి.

కృష్ణు—సత్యకు జయము నేనిచ్చితినా ? నేనచ్చటనుంటినా !

రుక్మి—నాథా ! మీరచ్చట నుండనేల. లేకున్ననేమి ? మీయాజ్ఞ నుల్లంఘించి పూరిపైనం గదలఁగలదే ! మీరెందులకు సాక్షిమాయలు నూరిపోసెదరు. మీరిప్పింపని జయము సత్యభామ కెక్కడిది. పోనిండు. ఇది తులాభార పరిహారార్థముకాఁబోలు. కానిండు. దానిపై మీకు దయవచ్చి గెల్పించిన గెల్పింతురుగాక. నన్నాపె కాఱులాడఁ గారణమేమి.

కృష్ణు—నిన్నేమి కాఱులాడె ? త్వరగా వివరింపుము.

రుక్మి—వివరించిన నేమిసేయఁగలరు. సత్యను శిక్షించెదరుగాఁబోలు. ఈసత్యవాక్యము లసత్యవాక్యములైనను మీకుఁ గర్ణరసాయనములు వినుండు.

తే। గీ॥ కాళ్ళుకడిగి యర్పించిన ♦ కాంతవిడిచి
దొంగసానులకెంతొ ము ♦ద్దులనుఁగూర్చు
మగనిఁజూచుక పొంగిన ♦ మగువకంతె
కావలయుఁ దూనికలనాఁటి ♦ కసినడంపఁ
జాలితినటంచు దులిపె మీ ♦ సత్యభామ !

కృష్ణు—ఎంతమాట. ఎంతమాట. నిన్ను మీతలిదండ్రు లెఱుంగకుండఁ దెచ్చితినని తానట్లనవచ్చునా.

రుక్మి—ఔరా ! మీరాసత్యభామనే సమర్థింపఁ జూచుచుంటిరా ! అది వేదవిహితమగు వివాహముకాదా. మీకు నాపై జాలియైన లేదేమి.

కృష్ణ—ప్రేయసీ! నేనసమర్థించుటకాదు. కారణమూహించితిని. కాని నీ వామె కేమిబదులొసంగితివి.

రుక్మి—నే నేటికూరకుండవలెను. సత్యకు మీ రనుభయపడిన నా కేమి జా కుకలను. నేనన్న మాటలివి.

తే॥ గీ॥ పతినిఁ దెగనమ్ముకొన్నట్టి ♦ పడఁతి నీకు
మగఁడు గలఁడె నేనిచ్చిన ♦ మగఁడెకాని
పాపముఁదలంచి నేఁ డులా ♦ భారమంచు
నాథువిడిపింపకున్న నీ ♦ నాథుఁ డేఁడి ?

ఇట్లంటేఁగాని నాకోపము చల్లారినదికాదు. నాథా! మీ రాపెకిచ్చిన యలుసువలనఁగాదే యట్లు నాపైకి కారలు సాఁచుకొనుచు వచ్చి బుగ్గలుపొడిచి "ఒసే! దొంగసానివి నీవు దొరసానివెట్లయితివ"ని ప్రశ్నించె. నాగతి యింతకువచ్చినది (అని కన్నీరు దుడుచుకొనును)

కృష్ణ—ప్రాణేశ్వరీ! పోటుమాటలకింత వగపుతగునే? మునుముగాను సత్యభామ యసాధ్యురా లూరకుండదని నాతలంపు. ఏదేనొ గాథలఁద్రవ్వి పెల్లగింపకపోదు.

రుక్మి—అది యూరకొనదు. దానినోటికి హద్దుపద్దు రెండునులేవు. దాని కూఁతలు వినుఁడు.

ఉ॥ అంతకుముందెయుంగవల ♦ దా నరకాసురసాయకవ్యథా
భ్రాంతికిఁ దాళకే రథము ♦ పైఁ బడి మూర్ఛనుబొందఁగాంచి నే
నంతటఁగాసెఁగట్టి దురి ♦ తాత్ముని ద్రుంచి భర్తఁదెచ్చితిన్
ఇంతటిలోన మైమఱచి ♦ తెవ్వరి భర్తనొ క్షేపివచ్చెనే.

చూచితిరా! దానియాగడములు. ఇవియన్నియు మీరు దానికి నేర్పినమాటలు కావా.

కృష్ణ—మీరిద్దఱుం బోట్లాడి నాచరిత్రముఁ జక్కఁగఁ గడిగి నన్నొక వ్యక్తినిఁ జేసితిరిగదా! మీకుమాటలొకరు నేర్పవలయునా. స్త్రీలు తప్పన్నమందమతులే ?

చ॥ తగవగు లిద్దఱిద్దఱును దక్కువకల్గునె సూటిపోటికిన్
బగతురఁబోలి నాబ్రతుకు బైటకుఁద్రోయుట మీకు న్యాయమే
మగువకు సత్యకున్ బలుకు ముల్కులు దిట్టఁగనేల భూమిపై
మగువలు మున్ సుతారమగు మాటలు నేరని నంగనాచులే!

రుక్మి—ప్రాణేశ్వరా! నేను మిమ్మల్లరి సేయునంతపాటికిఁ జాలినదానను గాను మీరెఱుంగరే? దీనికి సత్యకారణము. నన్నన్యథా తలంపవలదు.

ఉ॥ మొన్నటిరాతిరిన్ జికిలి ముల్కులఁబోలిన పోటుకూఁతలన్
మున్నుసికొల్పి నాగరువ మున్ దెగఁ బెంచిన సిగ్గుపోక నేఁ
జిన్నతనంబుచే బలుకు జెప్పక తప్పకపోయెఁ గావునన్
నన్ను క్షమించు మించు కరుణన్ దిలకింపవె మీకు మ్రొక్కెదన్.

(అని పాదాక్రాంతయగును)

కృష్ణ—(లేవనెత్తి) కోపము చల్లారినదికదా!

రుక్మి—నాథా! చల్లారినది. (సిగ్గుతోఁ దలవంచును)

కృష్ణ—సత్యభామ నోడించుట కష్టమే కాఁబోలు.

రుక్మి—కాదు. కాదు. సత్యభామ మాటలకుమాత్రమే పెద్దగాని యాటపాటలకు నేనే పెద్దను. సత్యభామ నేగాను మిమ్ములంగూడ నోడింపఁగలను.

కృష్ణ—(నవ్వి) అట్లయినఁ జతురంగ మాడుదము రమ్ము.

రుక్మి—కానిండు. చతురంగము నాకుంగడుఁ జతురరంగము. మీరుఁ జూచుచుండఁగనే మిమ్ములం గట్టివైచెదను.

కృష్ణ—(నవ్వి) నన్నే కట్టెదవా! నాయాటఁ గట్టెదవా! మనకిద్దఱకుం బందెమెంత.

రుక్మి—నేనోడిన మీరేమి చేసినను సరే. నల్లనను.

కృష్ణ—(నవ్వి) జాగ్రత నీవోడిన నిన్ను నిమనవనుజూమి. గిమ్ము.

(చేతులు పట్టుకొని నిమ్మ—)మింతురు)

(ద్వితీయరంగము)

రంగము—చతురంగశాల.

పర ధ్యాన ము

((శ్రీ)కృష్ణుఁడు రుక్మిణితోఁ జతురంగ మాడుచుండును.)

కృష్ణ—ప్రాణేశ్వరీ! ఏమిపందెము. నీరాజు నాబలగములోఁ దూఱి నీకాకు పఱచుచున్నాఁడు.

రుక్మి—చీకాకు సేయుటకుఁ గాదా పరరాజులు ప్రవేశించుట.

కృష్ణ—అవును. ఈ శత్రురాజులనుండి తప్పించుకొనుటెట్లు? దుర్గభమే కాఁబోలు.

చ॥ కనికరమెట్టిదో యెఱుఁగ కాగజవాజులఁ గూల్చి భాగ్య సా
ధనములఁ దూల్చి మాబలము దారుణశోకముఁ జెల్చినక్కటా
పెనఁగొని ముందుకొక్కడుగుఁ బెట్టుటయే పెనుగండమయ్యె ఘో
రనరక తుల్యమైన పర రాజులబాధ జయింపశక్యమే.

కానిమ్ము. భయము లేదు. పందెము వేసితిని. నీవంతు చూచుకొనుము. అదిగో! నీయాటనడే త్రోసి రాజంటిని.

రుక్మి—నాకుభయములేదు. మీరాజునిదె కాలికి బుద్ధిసెప్పించి తటి మెదను. (పందెములు వేయును.)

నాథా! మీ మంత్రిని మంత్రించితిని. స్తంభించియున్నాఁడు.

కృష్ణ—రుక్మిణీమణీ! ఎంత మెలఁకువతో నాడితివి. నీ సంకల్ప బలము చేఁ బరరాజులఁ బాఱఁదోలి లోకముల కన్నింటికిని రాజ్యాంగ నీతిపాఠము నేర్పఁగల్గితివిగదా. (పై నిఁజూచును.)

రుక్మి—నాథా! మింటఁ జూతురేమి. మంత్రిగతిఁ జూడుఁడు.

కృష్ణ—(ఆటఁజూచి) మంత్రి చిక్కులలో నున్నాఁడు.

చ॥ తలపడిచచ్చు గుఱ్ఱముల ౘ ధాటికి ముందఱ కంగ వెట్టినన్
గలఁచు మదేభమొందు వెను ౘ కంబడి మెల్లఁగఁ బాఱిపోయినన్
వెలయఁగ ముందు చన్నఁగవ ౘ వెన్కఁబిఱుందల భారమోర్వకే
యలజడి సెందిక్రుంగి యసి ౘ యాడెడి నీజిగి కాను కైవడిన్.

రుక్మి—నాథా! మీమానస మీయాటవిడిచి పెరచోటుల కేగుచున్నది.

కృష్ణ—(మింటఁజూచి) ఆఁ! ఇదిగో వచ్చెద. వచ్చితిని.

(అని చివాలునలేచి పోవుచున్నాఁడు.)

రుక్మి—నాథా! ఏమి యీ కలవరపాటు.

కృష్ణ—ప్రాణేశ్వరీ! కలవరపాటుకాదు. ఎవరోనన్నుఁ బిల్చుచున్నారు.

రుక్మి—ఎవరు పిల్చిరి. ఎవరును బిలువలేదే. నాయొద్దనున్న గడియకాలముగూడ మీధ్యాస యేసవతిమీఁదనో యుండును. ఏభర్తుఁడో యడ్డపడును.

కృష్ణ—(పందెము వేయఁబోయి కాళ్ళేతులు కట్టుపడుట నటించి) కట్టివేసితివా! కట్టివేసితివా!

రుక్మి—కట్టితినదే కన్గొనుము మీకింక పందెమే లేదు.

కృష్ణ—నీవు కట్టుటకాదు.

తే॥ గీ॥ అచ్యుతాచల! పతితుల నరయుమనుచు
నింపుగా నీవుమురళి వాయింపుమనుచుఁ
గంటికందని పాశాలఁ గట్టనిప్పు
డతివ! పంచెంబిడంగఁజే యూఁతనీఁడు.

రుక్మి——నాథా! చిన్ననాఁడు తల్లికే కట్టుపడని మీరిపు డెవరికిఁ గట్టుపడితిరి.

ఉ॥ పావనమూర్తి! నీవు పసి బాలుఁడవై నవనీతచౌర్య దీ
క్షా విపరీతచర్యలకు సాగినవేళలఁ ద్రాటఁగట్టఁగా
దేవశిఖామణీ! మునుపు దేవకి శక్యము గాకపోయెనో నేఁ
డీవిధి నిన్నుఁ గట్ట మది నెంచిన ధీరుఁడెవండొ తెల్పవే.

కృష్ణ——(తిరిగి మింటఁజూచి)

ఓహో! నమస్కారమిదే వచ్చితి నాలసింపను. రుక్మిణీ! ఆపిల్చినదెవరో యెఱుంగుదే.

మ॥ తతమధ్యందిన భానుతుల్యుఁడు మహోదారప్రభావుండు ని
ర్గత మాలిన్యుఁడు విష్ణుభక్తిమహిమాధారుండు మోక్షార్థ్యుఁడుగ
చిత నిష్ఠాపరిధూత బాణశయనా శేషవ్యథాకుండు నో
యతివా! భీష్మపితామహుండదిగో కృష్ణా యంచు నన్బిల్చెడిన్.

ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమునకై వేచియుండి నన్ను ధ్యానించుచున్నాఁడు. పోయివత్తును.

రుక్మి——అవశ్యము పోయి తిరిగి నానగరునకే రావలయుఁజుమీ.

కృష్ణ——సరే! తథాస్తు——(అని వెళ్లును).

(తెరపడును)

అంపశయ్య

పంచమాంకము

(ప్రథమరంగము)

రంగము—మధ్యేమార్గము.

ఆహ్వానము.

(విదురుఁడు ప్రవేశము)

విదు— గేయము.

శ్రీకర! భక్తవశీకర! యదుకుల
శేఖర! కరుణాకరా! మురహర! గిరిధర ॥శ్రీ॥
దీనజనావనా! పావనాతిపావనా!
సాధుజన జీవనా! బాధితరక్షోజనా!
ఓ జగదాధార! సంసారనివార
ఓ కారుణ్యసారా! శ్రీ కాంతామనోహరా ॥శ్రీ॥

ఓ ద్వారకావాసా! లక్ష్మీనివాసా! చిద్విలాసా! నిన్నెట్లు చూడఁగలను? నిన్నెట్లు పాడఁగలను.

వినురా! నీవేగి గోపాలునిఁబిలిచి రమ్మన్నంతనే సహస్రభుజంబులఁ బొంగుచు నిన్నుఁదోడితెచ్చు పనిఁబూనివచ్చితిఁగదా. నీవా రుక్మిణీ వినోదంబులఁ దవిలియున్న నిన్నెట్లు చూడఁగలను. ద్వారకచేరుట కింకను జాలదూరము గలదు. నిన్నుఁ దలంచుకొన్న నాకుఁ బారవశ్యము జనించుచున్నది. నాకాళ్సేతులు నన్ను మఱచిపోవుచున్నవి. ఒడలు పరవశమగుచున్నది. దేహభావ మణఁగిపోవుచున్నది. నిన్ను మదిలోఁదలంచుకొన్నమాత్రముననే నాకిట్లుండ నిన్నే వేళఁ గంటఁజూచుచుఁ గౌఁగిలించుచు సుఖాంబుధి నోలలాడి నీవేలోకముగాఁజెలంగు నీ రుక్మిణీప్రముఖ

నారీజనంబు లేపుణ్యమాచరించి జన్మించిరో గదా. దేవాదిదేవా! నన్ను శూద్రునిఁ జేయుటకంటె నొక్క గోపవనితగా నొనర్పలేక పోయితివా? నాకెందుకు లభించును. అయ్యది రుక్మిణీ సత్యభామల నోముపంట.

మ॥ జలజాతాక్షునిఁ గంటిఁ గన్గొనుచుఁ దచ్చారిత్రముల్ పాడుచుం
గలకాలంబు తదీయపాదయుగళీకల్యాణసేవాసము
జ్జ్వలసంపన్నుల భాగ్యమింతయని తెల్పంగ శక్యమే రుక్మిణీ
లలనారత్నము తొల్లి యెట్టితపముల్ గావించి జన్మించెనో.

పోనిమ్ము నాయందంత దయఁజూపకున్నఁ గొంతగనైన రానిమ్ము. సమస్త భూవలయప్రాజ్యరాజ్యసామ్రాజ్యధురంధరుండగు సుయోధనుని యింటికి రాయబారివై వచ్చియుఁగూడ నాయందు వాత్సల్యము చే మా యింట నేకుడిచి కూర్చుండియున్నతఱి నీవు పరున్న యంగదపాన్పు శా ట్టనిడిన ముక్కాలిపీటపై నేఁగూర్చుండినప్పుడు నీవు నాతో ముచ్చటించు చుండ నిన్నుఁ గన్నులారఁ జూచితిని. ఆనప్పు డొలుకు నీముఖారవిందము నాకెప్పుడుఁ గట్టినట్టు వ్రేలాడుచున్నది. నాఁడు నీవు నాయందుఁ గనుపఱచిన చనవునే నమ్ముకొని నేనిన్నుఁ జిల్చివత్తునని పనిఁబూనుకొని బయలుదేరివచ్చితిని. దారిలో నిన్నుఁ బాడుకొనునా॥

గేయము.

ఓయి! గోపాలబాలా! కరుణాలవాలా!
నన్ గాపాడఁగా రావదేల
శ్రీకరలీలా! ఓ సంగీతలోలా! ప్రాకటమహిమ విశాలా॥
ఇఁక నీకంటెఁ బరదైవమేల! వచ్చినాను శోకమార్పఁ జాల
గుణగణజాలా! మునిజనలోలా!
బుధనుతశీలా! మాపాలవేణు ॥గోపాలబాల॥

(తేఱి పాఱఁజూచి) ద్వారకనుండి రథములు వచ్చుచున్నవి. అదుగో! శ్రీకృష్ణుఁడు.

ఔరా! పుణ్యాత్ముల సంకల్పములు మిక్కిలి శుభప్రదములును మీ అనాయాససాఫల్యములు. ఆ భీష్మాచార్యులవారు "విదురా! నీవేగి కృష్ణునిం బిలిచివత్తువే" యననేగాని వారి పావనసంకల్పములు నాకంటెముందే శ్రీకృష్ణునింజేరి యుండనోపు. శ్రీహరీ! నిన్నొకరు పిలువవలెనా? ద్రౌపది ద్వారకకువచ్చి నిన్నుఁబిల్చెనా? ఉత్తర నిన్నుఁబిలువ నెవ్వరినైనఁ బుత్తెంచెనా? నీదయయున్న నిన్నొకరు పిలువ నక్కఱయేమి.

శా॥ నీకారుణ్యమె మాశరణ్యముగదా ? నీపాద నీరేజముల్
శోకానీక విపాకమార్చునుగదా ? శుద్ధాంత రంగంబులో
నీ కల్యాణగుణైక రూపభజనా ? నిష్ఠాగరిష్ఠుల్ నినుఁ
సాకారంబుగఁ గొల్చిపొందెదరు మో ? క్షప్రాప్తి సౌభాగ్యముల్.

కావున నేనిచటనుండి బయలుదేరి మగిడి భీష్ములవారికి కృష్ణరాక నెఱింగింతును. ఇట్టితరుణమందు నేనిచట నుండుట నాపుణ్యఫలము. అవిగో మునీశ్వరుల విమానములు. సత్వరమేగెదను. (అని వెళ్లును.)

(ద్వితీయరంగము)

రంగము—బాణశయ్యాగృహము

సంశయ నివృత్తి.

భీష్మ—శ్రీకృష్ణుం డరుగుదెంచువఱకా దేవదేవునే ధ్యానింతుఁగాక.

గేయము.

గోకులపాలా! జగదాదిమూలా! పాపవిదారణశీలా
గుణదీప మణి నృతిజాలా!

తులసీమాలీ ! యదుకులపాలా
దానవ సంహారశీలీ !
దయఁజూపరావె ! వనమాలీ
కరుణతో నేలి—— దురితముఁ దోలి
గోపరిపాలా——మాపాలిసంద ॥గోకులపాలా॥

ఔరా ! భయము లన్నింటిలో నిరతిశయ భయమే పునర్జన్మ భయము. సుఖము లన్నింటిలో నిరతిశయ సుఖమే మోక్షసుఖము. జ్ఞాన గోపాలబాలా ! నాకీపునర్జనన భయమునుండి బాధ లేకుండ ననుగ్రహింపుము. దాసుని తప్పులు దండముతో సరి యన్నట్లు నేనొక్క యంజలి మాత్రమే నీకీయఁగలవాఁడను.

మ॥ తొలిజన్మంబున నిన్నుఁ గొల్చితినొ లేక దో నేఁటికీజన్మ నా
కు లభించెఁగద యింక నీఁ గొలువ లేక కున్నఁ బునర్జన్మమే
కలుగుఁ నీపదసేవనాశ్రమము మేలుం గగఁ జేతనా కార్య మం
జలిఁ గావించెద నీవ కైకొని పునర్జన్మంబుఁ దప్పింపవే.

ఔరా ! సంసారము భయంకరము. దుఃఖకరము. దుర్భరము. తండ్రీ ! జగన్మోహనా ! ఆర్తత్రాణ పరాయణా ! నారాయణా ! నన్నీ సంసారబాధనుండి తొలంగింపుము. నన్ననుగ్రహింపుము. సంసారసాగరము నీఁదింపఁగల తెప్పను నాకుం దయచేయుము.

ఉ॥ ఎందఱు తండ్రులింతవఱ కెందఱు తల్లులు నింకముందు ముం
దెందఱుకావలెఁ దనువు లింక భరింపఁగఁ జాలనయ్య ! నీ
సుందర పాదపద్మములఁ జూపుము చాలును వానినే మనం
బందనఁ బాదుకొల్పి జనకా నాంబుధనీఁదుదు నిన్నుఁ జేరెదన్.

(పాండవసహితుఁడైన శ్రీకృష్ణుని ప్రవేశము)

గేయము.

వందే పితామహం । శాత్రవ భయావహం
దయా రసావహం । ఆశ్రిత భయాపహం

ప్రతాప విగ్రహం । పరిపంథి నిగ్రహం
వృజినహం । రుజినహం
తాతం నమామ్యహం ॥వందే పితామహం॥

భీష్మ—(లేచి యెదురేగి) నాయనలారా! వచ్చితిరా! శ్రీకృష్ణా! నా మన్నలం గెల్పించితివా తండ్రీ! మీరందఱు కనకాసనంబులం గూర్చుండుఁడు.

కృష్ణ—పితామహా! మీరంపశయ్యంబరుండి మాకుఁ గనకాసనములు వేయింతురా.

భీష్మ—మాధవా! నాపై నంతదయయున్నఁ జాలును.

ధర్మ—పితామహా! తమ యాశీర్వచన బలమువలన జయించినారము గదా.

భీము—మీదయలేకున్న మాకీవిజయము ప్రాప్తించియుండదు.

అర్జు—నాఁటిరాత్రి మీరు దయచేసిన సదుపాయమువలనఁ గాదే మాకింత భాగ్యములభించినది.

నకు—తాతగారూ! మావిజయము విని సంతసించుటకు మీరైన మిగిలి యున్నారనుటయే మాకు మఱింత సంతసమిచ్చుచున్నది.

సహ—బంధుక్షయముగాకుండ మీవంటివారిని గోల్పోకుండ జయము రాదయ్యెంగదా.

భీష్మ—నాయనలారా! యుద్ధమారంభింపక ముందే నేను జెప్పియుంటినిగదా మీకే జయంబగునని. నామాటలు నమ్మితిరా! నేటికి సర్వము సత్యమై పరిణమించెగందా! మీధర్మగుణమే మిమ్ములం గాపాడి గట్టెక్కించినది.

భీము—అవును. మేమేనాఁడైన నధర్మమునకు మొగ్గంబడితిమే. ఎన్ని కష్టములుపెట్టిన నన్నింటిని భరించి ధర్మమూర్తిఁగొని కాదే యిన్నాళ్లు నిల్చితిమి.

ధర్మ—పితామహా! ఎన్నెన్నియో యిక్కట్టులు పడునాఁడు మాకుఁ దోడురాకుండ మాధర్మమెచట నడంగిపోయెను.

సీ॥ మమ్ములనందఱిఁ । మారణహోమంబు
గావింప లక్క యిల్ । గాల్చినాఁడు
క్రూరంబ నాకఁ దు । ష్ప్రారంభుఁడై రాజు
ఘోర విషాన్నముల్ । గుడిపినాఁడు
మాయ పాచికలచే । మమ్ములనోడించి
దొంగయై రాలచ్చి । దోఁచునాఁడు
మగనాలి పాంచాలి । సిగఁబట్టియీడ్చి చీ
రల కుచ్చెళుల్ దిగ । లాగునాఁడు
తే॥ గీ॥ కడకుఁ గానలో మృగముల । కరణిడాఁగి
పొదలఁ బుట్టలఁబడి వెతల్ । బొగులునాఁడు
నేఁడు మమ్ములనింత కా । పాడినట్టి
ధర్మ మహిమలే సీమల । దాఁగెనొక్కొ..

భీష్మ—ధర్మజా! నీవుచెప్పినమాట నిజమునకు దూరముకాదు. ఇంతటి వాఁడు తోడై యుండఁగనే మీ రాపద లందితిరికదా.

ఉ॥ పట్టపురాజు ధర్మ పరి । పాలుఁడు తమ్ములు దిగ్గజంబులున్
జట్టపుమేరువచ్యుతుఁడు । చోద్యముగొల్పెడి యాయుధంబులున్
బెట్టని కోటలో యనఁగఁ । బెంపెసలారిన బంధువర్గముల్
ఇట్టులనున్న మీకు భరి । యింపక తప్పనివయ్యె నాపదల్.

అర్జు—తాతగారు! ఈ యక్రమమున కేమికారణంబై యుండనోపునో సెలవిండు.

ధర్మ—పితామహా! ఇంతబలఁగమున్న నేమిఫలించె. మాకష్టములు మా కడగండ్లు మాకుం దప్పవయ్యెనే కదా.

భీమ—పోనిండు. ఏదోవిధముగా గట్టెక్కితిమిగదా. ఇంక నీ గతజలసేతు బంధనమేల. ఏకారణమైన నేమి.

సహ—అన్నయ్యా! తాతగారేమి సెలవిచ్చెదరో విందము.

భీష్మ—నాయనలారా! సర్వమునకైశ్వర్యాది కారణమీయదియే దీనికిం గారణము.

ఉ॥ కాలమె సృష్టికారణము § కాలమెరక్షణ హేతు భూత మా
కాలమె సర్వభక్షకము § కాలమె కర్మను గడ్డిపోఁచయుఁగా
గాలవశంబునన్ గదలుఁ § గావున లోకము కాలతంత్రమై
మేలును గీడునుంగనును § మీ యగచాట్లిటువంటివే సుమీ.

కృష్ణ—బావలారా! మీసందేహము లేమైననున్న వీరివలనఁదీర్చికొనుం
డు. సర్వధర్మములకుం బెన్నిధానము నాఁదగు పితామహులు నె
ఱుంగుసుగేకదా.

భీష్మ—సమస్త సందేహనివృత్తి కారణుండవగు నీవుండ నన్నడుగవలసి
న పనియుండునే.

ధర్మ—పితామహా! రాజధర్మంబుల విననలతు నానతీయ వేఁడెద.

భీష్మ—నాయనా! వినుము.

సీ॥ అన్నవస్త్రములిచ్చు § చందముఁ బ్రజలను
గన్నబిడ్డలఁబోలెఁ § గావవలయు
స్వాధ్యాయవిద్యావి § శాల కేంద్రములుంచి
జనులకు జ్ఞానంబు § మనుపవలయు
తలమునుచునట్టి ప § న్నులువేసి చంపక
దయతోడఁ బౌరులఁ § దనుపవలయు
కాళ్ళు సేతులు న్రోళ్ళు § కట్టి వేధింపక
నుచితమౌ స్వాతంత్ర్య § మొసఁగవలయు
తే॥ గీ॥ చెమటలనుఁరాల్చి జనము లి § చ్చిన ధనంబు
వారిమేలుకోసమె వ్యయ § పఱుపవలయుఁ
గాని తెగఁదోఁచి ప్రజలను § గాసిఁబెట్టు
రాజసంపదల్ బుగ్గియౌ § రాలునంద్రు.

అర్జు—తాతగారు! అట్లే ప్రజల ధర్మములుకూడ సెలవియ్యంగోరెదము.

భీష్మ—అట్టి ధర్మములు కోట్లకొలఁది కలవు. సంక్షేపముగ వచింతు.

సీ॥ జానపదక్షేమ । సంపాదియౌ రాజు
విష్ణువేయనుమ భా । వింపవలయు
కన్నతండ్రినిఁ జూచు । కైవడి భయభక్తి
వెలయ భూనాథు సే । వింపవలయు
పగఁబూని పరరాజు । పైకెత్తివచ్చుచో
వానిఁద్రోలుటకుఁ దో । డ్పడఁగవలయు
పౌరజన్మ స్వత్వ । బాధ్యతల్ గడియించి
ప్రభుతలోఁ బ్రజకోర్కెఁ । బలుకవలయు
తే॥ గీ॥ క్రూరుఁడైన భూపతియాజ్ఞఁ । గొనక త్రోసి
ధిక్కరించుట జనుల వి । ధియగుఁ గాని
ధర్మపథమునఁబోవు భూ । ధవునియాన
శిరమునం దాల్చుటయ ప్రజా । క్షేమకరము.

ధర్మ—పితామహా! ఇంకొక సందియము కలదు. మోక్షము గడించుటకెన్ని యుగాలుపట్టునో సెలవీయవేఁడెద.

భీష్మ—తండ్రీ! ధర్మజా! ఎంత వెఱ్ఱివాఁడవు. సక్రమపద్ధతుల ననవలంబించిన మోక్షము సంపాదించుటకు యుగములు కావలయునా?

ఉ॥ ఇచ్చకొలందిఁ జాలు మన । యింద్రియతంత్రము లెన్నుగాక పై
వచ్చెడి సంపదాపదలఁ । బడ్డ మనంబు చలింపనీక సొం
పచ్చుపడంగ మాధవ ప । దాబ్జ మరందనిపానలీల భా
స్వచ్ఛరితుండు ముక్తిఁ గనఁ । జాలుట కేడుదినాలు చాలవో.

అర్జు—తాతగారు! మోక్షమంత సులభమని కనివిని యెఱుంగనే. ఇట్టిది సంభవమగు విషయమా?

తే॥ గీ॥ కోటికోటి జన్మలకైనఁ । గూర్పరానట్టి
ముక్తి నంతలోనంగాంచ । శక్తమగునె
ఏడుదినముల ముక్తినిఁ । గూడువాని
నెఱుఁగఁగోరెద వివరింప । వే మహాత్మ!

భీష్మ—ఇంతదనుకఁ బుట్టి చన్నవారి నెఱింగింతునా ? పుట్టియున్నవారి నెఱింగింతునా .

ధర్మ—తాతగారు! ఉన్నవారినే వచింపుఁడు. కన్నులారఁజూచి సంతసింతుము.

కృష్ణు—పితామహా ! ఈ ధర్మరాజమాయకుఁడు. తొట్టిలో బిడ్డనుంచుకొని యూరెల్ల వెదకుచున్నాఁడు గాదా !

భీష్మ—(నవ్వి) కృష్ణా! చక్కఁగాఁ జెప్పితివి. సామెత నిజమైనది. ధర్మజా ! ఎఱింగింపుమనెదవా ! వినుము.

ఉ॥ భారతవంశవర్ధనుఁడు భాగవతోత్తముఁ డార్యసమ్మతో
దార గుణోత్తరుండు శుక తత్త్వపరాయణుఁ డశ్వమేధ సం
స్కార పవిత్రుఁడంచిత య శస్కరుఁడైన పరీక్షితుండు దీ
క్షారతుఁడై గడించుటకుఁ జాలెడి నేడవనాఁడు మోక్షముల్.

ధర్మ—మా పాండవాంకురమా !

భీము—మా వంశకరుఁడా !

అర్జు—మా యభిమన్యు (చింతతో) కుమారుఁడా.

కృష్ణు—బావలారా ! నాఁడు పరీక్షిన్నామకరణ కాలమందు నేనెఱింగించి యుండలేదే ! అట్టి మోక్షాధికారి మీయింటనే కలఁడు.

ధర్మ—పితామహా ! మేమింకఁ బోయివత్తుము. సెలవిచ్చి పంపఁగోరెదము. సంశయములు నివర్తింపఁబడినవి.

కృష్ణు—తాతగారు! నేనురుక్మిణీమందిరంబుననుండ మీధ్యానమునన్నుం దాఁకిన వెంటనే బయలుదేరి వచ్చితిని. నాకింక సెలవిచ్చి పంపవలయు. మీ యానతికై వేచియున్నాఁడ.

భీష్మ—మాధవా ! నాయానతి కావలయునా ? ఉత్తరాయణ పుణ్యకాల మింకను గొలఁదిరోజులకే కలదు. ఆనాఁటికి బంధువర్గముతో మీరందఱు దయచేయవలయు. కృష్ణా ! నాయభీష్టము మఱచిపోకుము.

శా॥ శ్రీకృష్ణా! కరుణాకరా! శుభకరా! శ్రీమన్మనోహరా! శౌరీ!
రాకాపూర్ణనిశాకరానన రమా రామామనోనాయకా!
లోకాలోకన మాత్రపాలన కళా లోలా! విలోలాలకా!
సాకల్యశ్రుతిసార! నాకినుతనా గ్రస్తగ్రహాబ్ధి మాన్పఁగదరా.

కృష్ణ—శిరసావహించితి.

పాండ—(పాండవులు మ్రొక్కి) తాతగారు! సెలవు.

భీష్మ—నాయనలారా! పుణ్యకాలము సమీపించుచున్నది. (అందఱు) ని
త్తము. పోయివత్తుము. (అని వెళ్ళుదురు.)

భీష్మ—(పోవుచున్న కృష్ణునిఁజూచి) ఆహా! నా పుణ్యములు పండెను. నా
ప్రత్యక్షదైవము. ఈతనిచరణములే నాగతి. సంసారతారకములు.
కృష్ణా! ద్వారకావాసా! ఇంక నాకు నీవేగతి. వేఱెవరు దిక్కు.?

శా॥ స్వామీ! మీచరణాంబుజాతయుగళిన్ సద్భక్తిమై నెప్పుడున్
ప్రేమం బొంది భజింపనేరనిదురాత్మున్ గావు మంచున్ బ్రార్థించెద న
న్నామాభీలగభీరశోకరసస్థానావిర్భవద్దుఃఖవార్ధిమగ్నున్
కామక్రోధవికారదూనభవనస్థున్ బ్రోవ భారంబు నీదే కదా.

అంపశయ్య

షష్ఠాంకము.

(ప్రథమరంగము.)

మాతృసందేశము.

భాగీరథీతీరము

(నారదుఁడు గానముచేయుచుఁ బ్రవేశించును.)

(1) గేయము.

(1) హరేరామ శ్రీ—హరేరామ హే
రామరామ శ్రీ—హరేహరే
హరేకృష్ణ శ్రీ—హరేకృష్ణ హే
కృష్ణకృష్ణ శ్రీ—హరేహరే.

(2)

అశోచ్యాన్ ఖలు—అన్వశోచః
ప్రజ్ఞావాదాన్—ఏవంభాషసే
గతాసూన్—తానగతాసూన్ వా
నానుశోచంతి—పండితవర్యాః—(భగవద్గీత) ॥హరే॥

(3)

ఏడువఁగూడదివారల కేడ్చెద
వేమేమోడంబములఁ బల్కెదు
బ్రతికినవారికిఁ జచ్చినవారికిఁ
బండితులెప్పుడు శోకముఁ బూనరు ॥హరే॥

(దిక్కులరసి) ఇదిగో! భాగీరథీతీరముచేరితిని. అయ్యవే గాంగని కటిలప్రదేశములు. విష్ణుపాదోద్భూతమగు నీమందాకినీనదీప్రవాహ మెంతో మనోహరముగా నున్నది.

సీ॥ అలలబారులుతీర్చి ♦ మెలమెల్లఁదూఁగు భా
తుల దండు లింపులఁ ♦ గులుకుచుండ
బంగారుతమ్ములఁ ♦ జెంగలించుచుఁ గేళిఁ
దేలు రాయంచలు ♦ తీపులీన
నాకాశమునఁ బాఱు ♦ నప్పుడు రాలిన
తారలోయన మీాల ♦ దాఁటులెసఁగ
తమ్మిరేకుల మరం ♦ దము తేరఁగాఁ గ్రోలి
కైపునఁదేంట్లు ఝం ♦ కార మిడఁగ
తే॥ గీ॥ చిన్నిముత్తియంబుల తేటఁ ♦ జిన్నపుచ్చి
మేటితేనెల తీపుల ♦ మెచ్చనట్టి
పరమవిష్ణుపాదోదక ♦ పావనంబు
అహాహా! సుఖదంబు గంగా జ ♦ లాశయంబు.

ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ఈ గంగామతల్లి నాహ్వానించి యీనాఁటికి భీష్ముని వార్త నెఱింగించి వెంటఁగొనిపోయి పుత్రుని సన్నిధికిఁ జేర్చెదఁ గాక.

తల్లీ! గంగామతల్లీ! త్రిలోకపావనీ! జననీ!

శా॥ కామక్రోధమదాది సంభవదహం ♦ కారంబు తోఁగ్రమ్మిన వి
ద్యామాలిన్యము పేర్చినన్ జనులు క ♦ ల్యాణాఢ్యులై మున్గి ని
న్నామ్రేఁగొల్చి తరింపరే దురితపం ♦ కక్షాళనప్రక్రియా
సామర్థ్యంబు త్వదీయజీవనసుధా ♦ సారంబు భాగీరథీ!!!.

అమ్మా! నీకొఱకేవచ్చితిని. నాయందు వాత్సల్యముంచి యొక్కసారి నీపాదకమలదర్శన సౌభాగ్యంబు దయసేయుము. నీకొక వార్త వినిపించెద.

(గంగాప్రత్యక్షము)
(నారదుఁడు చేతులు జోడించి)

గేయము

గంగాం రంగద భంగాం వందే
సంగీతరసోత్తుంగాం తరంగాం ॥ వం ॥

(2)
శృంగారాంబుజ సంగతభృంగాం
భంగుర సంసృతి భంగాం! శుభాంగాం ॥ గంగాం ॥

(3)
అంచితమధుర సుధారసరాశిం
సంచిత దురిత వినాశాం వందే ॥ గంగాం ॥

గంగ—నారదమునీశ్వరా! నీరాకకుఁ గారణంబేమి. నన్నేల యిట్టు లాహ్వానించుచుంటివి. సమస్తలోకములందు భక్తిగీతాతరంగములఁ బాడుకొనుచు సంచరించు నీ వెఱుంగని విశేషములుండవు. జగద్వృత్తాంతముల విన్పింపుము.

నార—తల్లీ! నీకొక వార్త వినిపించుటకిచటి కరుదెంచితిని. భూభారము డఁగింపఁ బడినదను విషయము మీరు వినియేయుందురు.

గంగ—అవునవును! మాతండ్రి శ్రీకృష్ణావతార మెత్తినదందులకేకదా!

నార—అమ్మా! కృష్ణునిదొక పేరుమాత్రమేకాని కృష్ణుఁడొక్కని నైనం జంపెనే. చంపఁదలఁచినను జేతులఁ గత్తులా! కఠారులా! గుఱ్ఱములకళ్ళెములుపట్టిన మాధవునికీ పేరువచ్చినదిగాని జననీ! కురుక్షేత్ర సంగ్రామమునందు నీగర్భరత్నమా భీష్మునిదే పెద్దవంతు.

గంగ—నారదా! కృష్ణుఁడు గుఱ్ఱముల కళ్ళెములు పట్టి రథచోదకుండైనను సర్వయోధులకుంగూడ మనోరథ చోదకుండని నీవెఱుంగ

వే. నా కుమారుఁడెంత చేసినను గూడ సర్వాంగశల్యామిగ్నుడై పార్థుని రథముతోపాటుగా నా తనయుని మనోరథమును గూడ నేఁ డోలించిన యా శ్రీహరిమహిమ నే మని.

నార—(తనలో) ఔరా! స్త్రీలకుఁ బుత్త్రులయందెట్టి మమకారమున్నను తనయునికిం దనతండ్రి పలికలు వచ్చినవని యుత్సాహము మిక్కుటము కాఁబోలు. (ప్రకాశముగా) తల్లీ! సుతుఁడు బాగుగనే యున్నా డని యట్లడుగు వేమోగాని పదునెనిమిది దినములు నడచిన భారత యుద్ధమునందు పదిదినములు నీ కుమారుని చే యగుటచే నీ పుత్త్రు నిదే పెద్దవంతుగఁ బల్కితిని. పాండవసేనల నస్త్ర శస్త్రములచే నమ గావించి నీ సుతుండు రణరంగమునుండి నేఁడు వెడలిపోయెను.

గంగ—నారదా! అట్లయిన నాపుత్త్రుఁ డిప్పుడెచ్చటనున్నాఁడు. నిజము వచింపుము.

నార—ఇంతవఱకు మధ్యలోకమునందే యున్నాఁడు.

గంగ—నారదా! అట్లంటి వేమి. ఇఁక ముందెచటికేగును.

నార—స్వర్గమునకు.

గంగ—అదెట్లు నారదా! ఆమూలాగ్రముగ వచింపుము.

నార—తల్లీ! పదినాళ్ళు మోఘముగా రణంబు సాగించి భీష్మగ్రీష్మదావానలంబు పాండవసేనల బుగ్గిఁ గావించె. పిమ్మట నాతనినోడించువారు లేకపోయిరి. శత్రుసైన్యములకు నిరాశజనించె.

గం—(నవ్వి) మునీశ్వరా? తనయుఁడేమి సామాన్యుఁడనుకొంటివే.

చ॥ కిలకిలలాడుచున్ గురుని గెల్చిన శిష్యుఁడు సేనునోఁడు నా
ముల తొలికారుకుంట వసు పుత్త్రుఁడు కీర్తి పుట్టినిల్లు నె
ర్పులగని ధైర్యరాశి కురు పుంగవుఁడీతఁడు నాకు బిడ్డఁడై
వెలయుట మత్పురాకృత సవిస్తర పుణ్యఫలంబుగాదొకో.

నారదా! తరువాత సేమయ్యె.

నార — తరువాతఁ బాండవులాతని నోడింప దారిఁగానక శిఖండినిఁ దారుమున్నిడుకొని భీష్మం దాఁకిన వానితోఁ బోర మనంబొప్పక వెంటనే యస్త్రసన్యాసంబు గావించి నీ తనయుండు తొలఁగి పోయె.

శా॥ విల్లుందాలిచి శత్రుసైన్యముల దోర్వీర్య ప్రతాపంబుచే
డుల్లంజేసిన ధైర్యసాహస గుణాఢ్యుం డంచిత బ్రహ్మచ
ర్యోల్లాసుండు భవత్సుతుండు తనుదా యుద్ధంబు చాలించుచున్
తల్లీ! మేనిడె నంపశయ్య నతనిన్ దర్శింప కెట్లుంటివో.

అట్లంపశయ్యం బండి యుత్తరాయణ పుణ్యకాలమునకై వేచి యున్నాఁడు.

గంగ — హా! తనయా! విబుధైకవినయా! కురుక్షేత్రనభోమణీ! ధర్మచింతామణీ! అస్తమించెదవా!

తండ్రీ! అస్తమించెదవా? ఔరా! ఏమి కాలవైపరీత్యము.

తే॥ గీ॥ పరశురాము నంతటివానిఁ బరమగురుని
యుద్ధభూమినోడించిన యోధవరుఁడు
నేఁడు నగమాఁడుపిన్నచే నోడిపోయె
నార! కాలకర్మము లెంతకైనఁ గలవు.

నార — తల్లీ! వగనఁ బనిలేదు. కర్తవ్య మాలోచించుకొనుము.

చ॥ తనయులఁ గాంచరొక్కొ వని తామనులిట్టి కుమారునెచ్చటన్
గనిరె మహీతలంబున జగన్నుత విక్రమ చక్రవర్తి నీ
యనుఁగుసుతుండు చూపులకు సందఁడు రేపటినుండి వెంటనే
చని కడసారి నీకనులు చల్లఁగఁజూడుము గర్భరత్నమున్.

గంగ — నారదా! నేనట్లు చూడఁగలను.

నార — అమ్మా! అభయమక్కఱలేదు. నే నచ్చటికే పోవుచున్నాను. రమ్ము.

గంగ — పోవుదము. (ఇద్దఱు వెళ్ళుదురు)

(ద్వితీయరంగము)

రంగము—భీష్మశయ్యా గృహము.

తల్లిదీవన

భీష్మ—మాతల్లికి నావార్త నెఱిఁగించిరమ్మని నారదమునింబంపితి నతఁ డేటికాలసించెనో గదా! ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలము సమీపించు చున్నది. నాతల్లి నింకఁజూచు భాగ్య మున్నదో లేదో.

మాజననిం జూడకుండ నే నేగుచున్నాను. కేవల పుత్రశోకముచేఁ గృశించుచుండఁగా "తనయా! మాతృమాత్రమైన నెఱిఁగింపక నీవు స్వర్గమేఁ చితివే" యనుకొనును మఱింక నూరడిల్లుటకు తెలుపుచున్నాను. హా! తల్లులు. తల్లులు. వారి ఋణము తీర్చుకొనఁ జన్మశతములు. తల్లులు వాత్సల్య సుధాసముద్రములు. ప్రేమ రసగంగలు. మనశ్శాంతి స్థానములు. కూరిమికిం బెన్నిధానములు.

శా॥ ఓరా! వెన్నకు మిన్నయై మృదులమై ప్రేమాసగంధమ్ము పావనా
కారంబై రసపూర్ణమై విమలమై కళ్యాణ సంపన్నమై
సారప్రేమ నిధానమై సుచిరమై సత్పుత్ర ప్రభావాళికిన్
కారుణ్యాంబుధి తల్లిగుండె నెఱుఁగన్ గా బ్రహ్మకున్ శక్యమే.

(తెరలో)

హా! తనయా! విబుధనదీతనయా!

భీష్మ—(చివాలునలేచి) అదిగో! మాయమ్మ వచ్చుచున్నది. ఎదురేగి నమస్కరింతుఁగాక. (దూరమునుండి) తల్లీ! నమస్కారము.

గంగ—(ప్రవేశించి కౌఁగిలించుకొని) హా! తనయా! అంధకారబంధుర గిరికంధరంబులు పగిలి చెల్లాచెదరైపోవునట్లు బొబ్బరించు తరంగ రవంబక్కటా నేల కలుఁగులలో గుఱుపెట్టు చిట్టెలుకచేతఁ జిక్కె. నాతండ్రీ! నీకాళిఖండి యెక్కడదాఁగెనురా! ఎంతవానికెంత గతి.

చ॥ సురుచిర విక్రమక్రమ వి శుద్ధుఁడ వంచిత భవ్యసద్గుణో
త్తరుఁడవు బ్రహ్మచర్యగుణ ధాముఁడ వద్భుత శౌర్యరాశి వాం
ఛెఱుఁగని రీతిమైఁ జలము డింపక యాపదినాళ్ళు పోరి దు
ర్భర గరితస్వరూపుఁడగు బండశిఖండికి లొంగిపోయితే.

భీష్మ—తల్లీ! నేనొకరిచేతిలో నోడితినని సిగ్గుపడకుము. నాశాపకార ణ మీ వెఱింగినదేకదా.

తే॥ గీ॥ మొండిబాడ శిఖండికి మున్ను చిన్న
కారణంబున లొంగుట కల్గెఁగాని
తల్లి! స్వచ్ఛంద మరణంబు దలఁపకున్న
నుభయ లోకాల నన్గెల్వ యోధుఁడేఁడి!

గంగ—ఇంతకాలమునకు శిఖండిపీడ దాఁటి పోలేదా. నేటికి నీకైదూ తం డెక్కడ జీవించియుండెనురా తండ్రీ. (అని యేడ్చును)

భీష్మ—తల్లీ! శిఖండిచేత యుద్ధభూమినుండి తొలఁగింపఁ బడితినేగాని నన్నోడింప వానికిఁ దరమగుకార్యమే. స్వాధీనమరణుండనుగా నఁ గొన్ని కారణాంతరములవలన నాకు నేనే యీతనువు చా లింపఁ దలంచితిని.

ఉ॥ తల్లిరో! ముందు ఘోరకలి దారుణముల్ గనలేక మాధవుం
డెల్లి మహీతలంబువిడి యేగువిచారము నైఁపలేక నా
యుల్లమునందుఁ బాండవుల కోటమిఁగూర్చుట కోర్వలేక చే
విల్లునుడించి ముక్తి పద విశ్రాగన ప్రాలితి నంపశయ్యపై.
తల్లి నాకోస మావంత వంతవలదు. నేనే మోక్షార్థినై చేసేతు ల సన్యసించితిని.

గంగ—తే॥గీ॥ భూమిపయిఁ బడ్డదాదిగఁ బుట్టువడుగు
వాలుబిడ్డల నెఱుఁగని గోలవార
తల్లినొక దిక్కుమాలిన వెల్లిఁజేయ
నగునె గర్భశోకంబెట్టు ననుభవింతు.

భీష్మ — ఇదేమి విపరీతము తల్లీ? నాకోసమా! గర్భశోకమా! నేనే మింకను నాలుగు కాలములపాటు బ్రతికి బావుకొనునదేమున్నది? పైకల్లును గాంచితిని.

సరే కానిమ్మనెత్తో బ్రతికించుకొనుము. అప్పుడైన నాకు [illegible] పుత్రుని చావునకు మనసిచ్చు తల్లులెందఱైన గలరే! ఎంత వాత్సల్యము అమ్మా.

ఉ॥ బాలురు మిత్తివాతఁబడు ♦ పట్టునఁ దల్లులు గర్భశోక భా
రాలసలై కృశించుటలు ♦ న్యాయ్యమె యీవిధి [illegible]
గాలముతీఱి కాఁటికిని ♦ గాళులు సాఁచిన [illegible]
యేల విచారమంద జన ♦ నీ! మనసేమిటి [illegible].

గంగ — తనయా! తల్లిగుండె నేయి, బిడ్డలు [illegible] [illegible]! మాతృహృదయ పారస్యము నీవేమెఱుంగగలవురా! [illegible] కుబిడ్డఁ డైననేమి తల్లి యనురాగము [illegible].

చ॥ ఎదనిడి యూఁచి యూఁచి సుతు ♦ [illegible] [illegible]
చెదరకుపైని బుత్రకుని ♦ చేతులనెత్తుగ [illegible]
రెదరిది నైజమేకద ♦ [illegible] దమకగడ్డు [illegible]
ముదిసిన బిడ్డ [illegible] ♦ మోదము [illegible].

కొడుకు కండ్లముందఱఁ దల్లి పోవలయునో తల్లి కండ్లముందఱ నీ కొడుకుపోవలయునో నీవెఱుంగని ధర్మములు కలవా?

భీష్మ — (తనలో) ఇట్టిదేకదా మాతృప్రేమ.

అమ్మా! నిజము నిజము నీవాత్సల్యము గాఢము. నీకు [illegible] [illegible] ప్పఁజాలను.

గంగ — తనయా! ఈ బాణశయన మెట్లున్నది? (పరికించి) అయ్యో! కనుములుకులు కన్నులలోఁ గ్రుచ్చుకొనుచున్నవిరా నాయనా!

శా॥ హా! భీష్మా! తగునయ్య! దేహమున [illegible] సముల్ గూర్పఁగా
నీభల్లంబులఁ గంటఁజూచుటకె నా ♦ కింతో భయం బయ్యెడిన్
నీభవ్యాకృతిఁ గాంచినన్ మిగుల క ♦ న్నీరు [illegible] నాకారి! త
ల్పీభూతంబగు బాణరాశియు నీ ♦ లీలన్ [illegible].

తండ్రీ! ఈ సెజ్జ నీకెవ్వరిచ్చిరి.

భీష్మ—దైవబలముచే మాయర్జునుఁడొసంగెను. మా ముద్దులమనుమని శక్తి నీకేమి యెఱుక?

గంగ—ఎఱుంగకేమి? మీతాతమనుమల వరుసలు కూడ నే నెఱుంగుదును.

భీష్మ—తల్లీ! ఇందర్జునుండు నాకొనర్చిన యపచార మావంతయును లేదు. నాయభీష్టానుసారముగ నాతఁడొనర్చెను. నీవు నాతల్లి వగుటచే నేనునొచ్చితినేమోయని యట్లనఁగల్గితివి.

తే॥ గీ॥ తమతనూలతలు మలమూత్రములనింక
సేవగింపక బిడ్డల నెత్తిపెంచి
తనయులకుఁ బూరితాఁకినఁ దల్లడిల్లు
జననిహృదయంబు నవనీత సారమమ్మ!

గంగ—నాయనా! ఈబల్లెములు నీమునుతలువడిన కాయంబునఁ గాయంబు లొనర్పవే.

భీష్మ—(నవ్వి) తల్లీ! కాయమున్నంగదా గాయము. నిర్వికల్పధ్యానరతులకు శరీరము మఱపుకల్గును కదా.

మ॥ వెనుకన్ జేసిన దానధర్మములకు ర్విన్ శుద్ధులైపుట్టి ప్రా
ప్తనపుణ్య ప్రతిభావశంబునఁ గృతార్థంబైన సద్భక్తి షా
ల్పునఁ జిత్తాబ్జములందు మాధవపదాంభోజాతముల్ నిల్పఁగ
ల్గిన పుణ్యాత్ముల కంపశయ్యలును దల్లీ! దూదిపాన్పుల్ సుమీ.

అమ్మా! తృప్తిఁ జెందితివా? నాకు బాధలేదన్న నమ్ముము.

ఇఁక సమాధి కేగవలయు నే నేగెద. నాకై నీవేడ్చుట నెవరైనను విన్న వింతపడుదురు. నాకేమికావలయును? తల్లీ! సమస్తము నేకూరినది. నీయాశీర్వచనము మాత్రమే మిగిలియున్నది. కాననో తల్లీ!

(రెండుచేతులు జోడించి)

చ॥ మనఁగల యంతకాల మస \ మానయశో మహిమల్ గడించితిన్
నను గెలువంగలాఁడు \ భువనంబుల లేఁడని చాటఁబంచితిన్
ఘనతరదీ ప్తితోఁ బది ది \ నంబులు నొంటిగఁ బోరుసల్పితిన్
తనువుత్యజించి ము క్తికయి \ దాఁ జెడి నీముదిపట్టికోసము
జనని! విచారమంది పలు \ చంబడి నీరయి లోఁతుఁదక్కుటల్
చనునె! కృపానిధీ! కడుపు \ చల్లనితల్లి! నమస్కరించెదన్.

(అని కాళ్ళపైఁ బడును)

గంగ—(లేవనెత్తి) నాయనా! నిన్నేమని దీవింతునురా తండ్రీ జగంబు దిగఁద్రొక్కి వెడలిపోవు వాని కేమి కావలయునని దీవింతును.

భీష్ము—తల్లీ! నాకుఁ గావలసిన దింక నొక్కటి కలదు.

మ॥ కొమవల్ సేయక పుత్రవత్సలత నా \ కోసంబు కల్పింతు వం
చెదలో నమ్మితి నింకమీఁదనను నీ \ వేగీతి గెల్పింతువో
సదయంబొమది నూనుచున్ "తనయ! మో \ క్షప్రాప్తిరస్తు"ం చుఁబ
ల్కెద వేనిన్ గృతకృత్యుఁడయ్యెదను ద \ ల్లీ! నన్ను దీవింపవే.

గంగ—కుమారా! మోక్షప్రాప్తిరస్తు.

[ఆకాశవాణి—తథాస్తు]

భీష్మ— తల్లీ! ఇఁక సెలవు. ధన్యోస్మి. సమాధికేగెదఁగాక.

(తెరపడును)

అంపశయ్య

సప్తమాంకము.

(ప్రథమరంగము)

రంగము— బాణశయనాగారము.

ధ్యానసమాధి

(భీష్ముఁడు ధ్యానసమాధిలో నుండును)

భీష్మ—(కనులుదెఱచి)

ఔరా ! ఏఁబదిదినములనుండి శ్రీకృష్ణలీలలఁ గన్నారఁ గనుంగొనుచున్నఁగూడ నదేమి హేతువోకాని నాకుం దనివితీఱకున్నది. ఇంక నుత్తరాయణ పుణ్యకాల మాసన్నమైనట్లు నాకుంగూడఁ గాల మాసన్నమైనది.

జగన్నాథా ! నీలీల లెన్నిసారులు చూచినను మఱలమఱల విసువక చూడ బుద్ధిపుట్టుచున్నది. ఏదీ! బృందావన గోపాలబాల విగ్రహమేదీ ! నాకొక్కసారి చూపించెదవే.

బృందావనకేళీలీల.

సీ॥ ఆలమందలఁ గాచు నపుడు నీ వొనరించు
చిలిపిచేతల ముద్దు గొలుపుమయ్య

అదుగో మాతండ్రి. గోపాలా ! వచ్చితివా ! ఆయావుల నడుమ గొల్లపిల్లలతో నేమిసేయుచుంటివి.

అహాఁ ! తెలిసినది.

మ॥ మొదవుల్ పచ్చని పచ్చి పచ్చికల గుంపుల్ కట్టిమేయంగ స
మ్మదమింపారెడి గొల్ల బొట్టియలతో భూమీరుహచ్ఛాయలం
గునులై చల్దుల నారగించెనదిగో గోపీ జగన్మోహనం
బదె! బృందావనచంద్రబింబమదిగో యాల్మందలందాడెడిన్.

గోపాలా! ఏమిగంతులు? ఏమి చిలిపిపనులు? నీ [illegible] పాలకులకు బ్రహ్మానందంబు లగుచుండెనుగాదా [illegible]. [illegible]! [illegible] తులిడిన నీకుఁగాళ్ళునొప్పలెత్తవే? ఒక [illegible]? [illegible]! నిన్ను స్థాణుఁడనగురా? [illegible]! ఆ చిలిపి పను [illegible]?

సీ॥ లేఁగలతోఁ గలసి లాగుడు వెన్నంటి
బడి కేరలిడి [illegible]
కాటిపోయెను పలి కాఁడ! రారమ్మని
పిలిచి పాల్గొ [illegible]
మోరలెత్తుక తన ముద్దు [illegible]
గంగ [illegible]
యావుపై చాచేయి మోపెట్టి నిలఁబడి
యింపుగా [illegible]
మదుఁగులోపల నాలఁ గడిగి [illegible]
కొల [illegible]
జల్లులాడుచుఁ దోడి గొల్లపిల్లలమోము
పైనీరు జిమ్మి [illegible]

తే॥ గీ॥ చెంగలింపనిదూడల చెంత గంతు
లాడి వానిచే నాడించు [illegible]
నందివాహనుఁడవ్వోద [illegible]
దూడపై నెక్కి స్వారి [illegible]
గొల్లపాపల మాయల గోలపుచ్చి
కోతికొమ్మంచు లాడించి [illegible]॥

చాలును. మీ బాలక్రీడలు నీవు చేసిన వినోదములు బ్రహ్మా నంద రస తరంగములు కావా! నాయనా! నన్నొక గోపబాలుని గా వించిన నీతో నాడుకొందునుగదా.

తండ్రీ! దయచేసి యింకొకలీలఁ గోరుకొనుచున్నదవా.

కాళియతాండవలీల.

సీ॥ మడుఁగులోఁ గాళియు । నడిఫణంబులఁ జిందు
లాడిన నీలేఁత । యడుగులేవి ?

అదుగో! నోటఁ గోరుకొనుటయే యాలస్యము. నీ లీలల నేన డుగకయ ముందుగానే నాకనులయెదుట నెట్లు నిల్వఁబెట్టుచుంటివో నీ మాయ తెలియకున్నది. అవును. సర్వచరాచరాంతర్యామివగు నీవెఱుం గని హృదయ ఫలకంబొండుండ నేర్చునె ? ఎవరికైనం జాటు కలుఁగుగాని నీకుం జాటునస్తువేది ?

ఔరా! ఎంతపాము! ఎంతపాము! పడగలపై నెక్కితివా! తండ్రీ! జాగ్రత! కాలుజారునేమో!

చ॥ పడగలనొంటి కాల్నిలుప । బారలు సాఁచిన చేయిదోయితోఁ
గుడిదెస వ్రేలితెమ్మెరలఁ । గుల్కెడి చంపక పుష్పమాలతో
నెడనెడ రెండుపాదముల । నిల్పుచు నూఁదెడి వేణుగీతితోఁ
దడవిఁక లేను వత్తునని । తల్లికిఁ జెప్పెడి కేకజోకతోఁ
దడబడఁ జిందులాడెడి ప । దంబుల గజ్జెలమ్రోఁత మ్రోఁగెడిన్.

తండ్రీ! ఎంతహాయిగా నాట్యము సేయుచుంటివోయి! ఎంత దయతో నాకీ కాళియు తాండవము చూపించుచుంటివి. భవదీయ పాద కమల సంస్పర్శన బ్రహ్మానంద మనుభవించుటకా కాళియుని వేఁదలలెంత పుణ్యముం జేసికొన్నవో!

అదుగో! ఇంకను ద్రొక్కుచున్నాఁడు. పాము చచ్చుపడుచున్నది. చుట్టుకొన్న యాఁడుపడుచులెవరు. పాపమాతని భార్యలు కాఁబోలు.

అచ్చ తెనుఁగు.

సీ॥ వలదంచుఁ జెలికాండ్రు । పలవింపఁగని మోము
నంబువ్వ లేఁజిఱు । నవ్వులవిగో

కుడిబొమ్మపై గంతు § లిడుపైఁడి పూసలఁ
గ్రుచ్చిదాఁపిన పులి § గోరులవిగొ
బడలిన పడగపై § నడుగుఁ ద్రోయినమగ్గి
మ్రోయింగదు పిల్లన § గ్రోవియదిగొ
వేఁదలల్ చితుకఁగా § లూఁదిన నాల్కలం
జాఱెడి నెత్తురు § చాఱలవిగొ

తే॥ గీ॥ మగనిఁ గాపాడుమని బ్రతి § మాలుకొనెడి
పాఁపకన్నెల కన్నీటి § చూపులవిగొ
కాళ్ళఁబసిఁడి గజ్జెలు ఘలు § ఘల్లురనఁగ
మడుఁగులో నీఁదఁగని యాడు § బుడుతఁడనుగొ.

ఔరా! ఎంతజగన్మోహనముగా నుంటివోయి కృష్ణా! నీలీలలనే చూచుకొనుచు నెన్నేండ్లున్నను తృప్తికలుగదని యిచ్చటనె యుండు నన్ను నుత్తరాయణ పుణ్యకాలము సమీపించుచున్నది. నన్నుం దఱుము కొని వచ్చుచున్నది. తండ్రీ! ఈతనువు చాలించిన నీలీలలు కంటికగుపడ వేమోయని వగపు జనించుచున్నది.

వేఱొక్కలీలఁ గన్పఱుపుము. ఇదె కోరుకొందునా.

గోవర్ధనోద్ధారలీల.

సీ॥ గోవర్ధనం బొక్క § గొడుగుగాఁ గెంగేలఁ
బట్టిన మాగోప § బాలుఁడేఁడి.

నందనందనా! రక్షింపుము. ఇదెక్కడి కర్మము. పైనుండి రాళ్ళ వాన కురియుచున్న దేమి? ఇదెక్కడి ఘోరము. అదుగో! గోపాలురదు గో! ఆలమందలతో నిన్ను వెదకికొనుచు వచ్చుచున్నారు.

మ॥ అదె ఘోరంబగు రాళ్ళవాన కురిసెన్ § హాయంచు గోపీజనుల్
మదిలోనన్ నినునమ్మి వచ్చిరిదె సు § మ్మా యెట్లురక్షింతువో

సదయాంతఃకరణప్రభాభరిత వా | చా మాధురీ పూర్ణ సం
పద సొంపారఁగఁ జేరఁబిల్వఁగ దె దే | వా! బాలగోపాలకా!

గోపాలదేవా! కొండనుఁ గౌఁగిలించుకొనెదవేమి? ఓహోహో!

తే॥ గీ॥ బాలకుఁడు కొండఁ బెకలింపఁ | బాఱి తనదు
కొలఁది నెఱుఁగని పనిఁబూను | కొన్నవాఁడు.

తండ్రీ! నాబుద్ధితక్కువ. అపరాధ మొనర్చితిని. నీకుఁ గొలఁది కానిపనియున్నదే! ఎఱుంగక పొరపడితిని క్షమింపుము.

తే॥ గీ॥ కోటిబ్రహ్మాండములు కొన | గోటఁ ద్రిప్పు
చుందు నీకుఁగొండలు పూల చెండులౌర.

అదిగో! కొండ పాదుఁదప్పి కదలుచున్నది. ఎంత చేసితివోయి. మింటికెత్తెదవా? కానిమ్ము. అదిగో

సీ॥ పెకలించుచోఁ బెళ | ప్పెళ చప్పుడులు శిలా
మేఘ గర్జనలతో | మేలమాడ
చేఁబెట్టుచో నిద్రఁ | జెందు బెబ్బులిమూఁక
ముంగిలి గుహాకేగి | తొంగిచూడ
పైకెత్తుచో గిరి | పార్శ్వంబులం బాఱు
సెలయేటి వాఁకలు | చిక్కుపడఁగ
మిన్నందుచో భీతి | మెయి నింగిఁబరుగెత్తు
పగిదిఁ బైపైకెగఁ | బ్రాఁకుచుండ

తే॥ గీ॥ గుజ్జుబువ్వముల్ మెక్కెడి | కోయపడుచు
లదరి మగల కౌఁగిళ్ళలో | నొదుగుచుండఁ
గొండక్రిందికి గొల్లలఁ | గూడఁదీయు
ధీరుఁడఁడుగో! గోవర్ధనో | ద్ధారుఁడనుగో.

శ్రీకృష్ణుఁడు నాప్రత్యక్షదైవము బంధువులతోఁ గలసి వచ్చుచుండనోపు. ఈలోపల నింకొకలీల చూపింపుము. సరియేనా! అటులగనా.

ముఖస్థబ్రహ్మాండలీల.

సీ॥ బలరామునితో మన్ను భక్షించు నాఁడున్న
రూపు నాకన్నులఁ జూపుమయ్య

అదిగో! బలరామకృష్ణులదిగో! ఒకరి నొకరు పెనవేసికొని వచ్చుచున్నారు. నావంకకే వచ్చుచున్నారు. ఎంతచక్కని విగ్రహములు. ఈడు జోడుగ వీరిద్దఱుఁ గన్నులవిందు సేయుచున్నారు. నాయనలారా! దగ్గఱకురండు.

ఉ॥ ఆడుచుఁ బాడుచున్ బుజుత లావలి మూఁపులఁ గేలుజాఁచి జే
రాడ భుజంబులన్ గలిపి యుల్లదె వచ్చిరి యేటినీటిపైఁ
గూడుచు జంటఁబాయు జల కోళ్ళ విధంబున మేను మేన రా
పాడఁగ డొంకలం దఱుత కైచను కోడెల జోడు భంగిఁ బ
ల్లాడెడి యన్నదమ్ముల సరాగము కన్నుల పండువయ్యెడిన్.

నాయనలారా! అదేమి యల్లరి. విడువుము. విడువుము. ముట్టితోఁ జెరలాటలు మానుము. నీకేల. కృష్ణా! కృష్ణా! రాముఁడదిగో బుడుగత్తుకొని పోవుచున్నాఁడు. కృష్ణా! వాని వెన్నంటుము. లేకున్న నీపైఁ గొండెములు తల్లితోఁ బల్కునేమో. పొమ్ము. పొమ్ము.

ఓరా! అనుకొన్నంత జరిగినది. గోపాలుఁడమ్మగో, నిగ్గానపడి నిలిచి యున్నవానిని దల్లి సెలగోల ఝళిపించి గద్దించుచున్నది. శ్రీగ్రీ! ఎందుకట్లు కాటుకకన్నుల నులుముకొను చేష్టలు ప్రాగనుంచుము.

అదిగో! మాగోపాలుఁడే—ఏడ్చు—చు—న్నాఁ—డు.

మ॥ బలభద్రుండు వచించె మన్నుఁదినినాఁ డవ్వా నోరు చూపింపు మ
న్నావెల్లం బోసేద్వరు కట్టివైతునను తల్లిన్ జూచి భీతాత్ముఁడై

జలజాతంబులఁ గేరు కన్గవల బాష్పశ్రేణులందంద బు
గ్గలపైఁ గాల్వలుకట్ట నేడ్చె నదిగో.........

తండ్రీ! ఏడ్వకుము. ఏమి చిల్లగొండివోయి! అన్నపై నెంతకోపము. అదుగో

మ॥ ... ... కన్దమ్ములన్ గాటుకల్
బులుమన్ సాఁగుచుఁ గోరచూడ్కి బలరాముం జూచి గద్దించుకొం
టెల గోపన్నను నిన్నుఁ జూచితిని తండ్రీ! పూర్వ పుణ్యంబునన్.

వాసుదేవా! ఇయ్యది యన్నయ్యచేసిన బహుమానము కదా! అవునందులకే వానిపైఁ గోరచూపులఁ బఱపించితివా? అయ్యది లాభకారికాదు. తల్లి నిన్ను భయపెట్టుచున్నను నీవు తల్లినే భయపెట్టఁగలవు. కానిమ్ము. నోరుచూపుము.

ఏమిచూపు - ఏమివేషము - ఔరా! ఎన్నిజిత్తులు! అదుగో నోరుచూపుచున్నాఁడు.

సీ॥ కడుపుఁగోలేని దుఃఖము కంటఁబాఱంగ
నెలుగెత్తి కోయని యేడ్చువాని
కాల్ సేతులన్ గట్టఁ గాఁబూని మేన్వంచు
తలిఁజూచి లేఁతన వ్వొలయువాని
చూచుకొమ్మని నోరు చూపంగ వెనుదీయు
జననికై బారలు సాఁచువాని
తల్లితన్ గని బెగ్గడిల్లుట నెఱుఁగక
బిక్కమోమున నేడ్పు పెట్టువాని

కన్నులారఁగంటి. అవురా! నీలీలల-నిట్టినీలీలల నెన్నిచూచినను దనివిచనదు.

కృష్ణా! కృష్ణా! నిలువు మళ్లీనిలువు. ఆనోరు నాకైత్రిప్పి చూపుము. అవురా.

తే॥ గీ॥ తారకామండలము గ్రహ ♦ చార భూము
లవిగో! పదునాల్గుభువనంబు ♦ లర్ణవంబు
లవిగో! సచరాచరంబు ♦ బ్రహ్మాండపఙ్క్తు
లవిగో! కంటి నాజన్మ కృ ♦ తార్థమయ్యె.

ఈ ముఖస్థంబైన తేజంబునం దోలలాడు చుండుగాక. ఇంత నిట్టితరుణము దొరకదు — నారాయణ!

(తెరపడును.)

అంపశయ్య

అష్టమాంకము.

(ప్రథమరంగము)

బాణ శయనాగారము

సమాధాన సాయుజ్యము.

(భీష్ముఁడు సమాధిలోనుండును)

(శ్రీకృష్ణుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁడు, గాంధారి, పంచపాండవులు, పాంచాలి మునులు వరుసగాఁ గూర్చుందురు.)

ధర్మరాజు—శ్రీకృష్ణా! మాపెద్దన్నగారైన కర్ణుని సమాచారమీ పితామహుని కెఱిఁగించు టెట్లాయని భయంబగుచున్నది. తాతగారు "నిర్భాగ్యుఁడా! పెద్దన్ననె భ్రమింగితివఁటరా" యనిన నేనే మనంగలవాఁడను.

అర్జు—బావా! తాతగారు మమ్ములను గోపగింతురేమోకదా! మార్గదర్శకుండవు నీవుదక్క మాకెవ్వరు? వేగమే సెలవిమ్ము. తాత సమాధిచాలింపకయమున్న మన మందఱ మీవిషయము నిద మిత్థమని నిర్ధారణ గావించుకొనవలసి యున్నది.

ద్రౌప—సోదరా! ఈతాతగారి కోపము శాపము నాపాదింపకుండ రక్షింపుము. మాకు క్షేమకరమైనదారిఁ జూపుము.

కృష్ణ—(నవ్వి) పాండవులారా! సోదరీ! తాతగారికీ విషయమెన్నఁడో తెలిసియుండును.

ధర్మ—శ్రీహరీ! ఈరహస్య మెవ్వరెవ్వ రెఱుంగుదురు.

కృష్ణ—ధర్మజా! కృష్ణద్వైపాయనులు [illegible] గూడ నెఱుంగుదురు. నేనుంగూడఁ గొంతకొంత [illegible].

అర్జు—తాతగారు సమాధిచాలించుచున్నారు.

ధర్మ—కృష్ణా! సంగతిచెప్పవా ?

కృష్ణ—ధర్మజా! భ్రాతృశోకముచే మున్ముందు తాతగారికి నమస్కరించుటనే మఱచుచుంటివా!

ధర్మ—అయ్యో! ఈధర్మరాజు పిచ్చెత్తి యధర్మరాజగుచున్నాఁడు.

అర్జు—మన శోకవేగముచే వీరికి మనశ్శాంతిని గోల్పుచ్చుచుంటిమా.

కృష్ణ—అర్జునా! అది యనివార్యముగాదా.

ద్రౌప—అవునవును. మనమూరకున్న [illegible].

భీము—ఈ కర్ణాదిశత్రులు [illegible] రింతునా.

ద్రౌప—నాథా! మీరాపని చేయకుండవలయును. మీమీఁద [illegible] రమదయాళుత్వము.

భీము—అట్లయిన నో శ్రీహరీ! ఇదెక్కడి కర్మము. గృహప్రవేశమున కేగుచు గ్రుడ్డిగూబను జంకఁబెట్టుకొని పోయినట్లీ వీరులనేల యిటుఁదీసికొనివచ్చితివి ?

కృష్ణ—భీమసేనా! నీవు శాంతింపవలసిన సమయమిది సుమీ! ధర్మజా! నమస్కరింపుము.

ధర్మ—(కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని)

శా॥ కారుణ్యం బెదమాలి బంధుజన వర్గంబెల్లఁ జంపించి స
పాపారంభమ్ములఁ బాడురాజ్యమును సంపాదించి నిస్సారసం
సారాంభోనిధిఁ గ్రుంకి మున్కలిడు [illegible]భ్రాతృసంహారియౌ
క్రూరాచారుఁడు సిగ్గుఁజంపుకొని మీకై మ్రొక్కు లర్పించెడిన్.

భీష్మ—(లేచి) నాయనలారా! వచ్చితిరా!

కృష్ణా! ధన్యోస్మి! ఋషులారా! నమోనమః. గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులేరీ? (అని చూచి) హా!

ధృత—నాయనగారూ! నమస్కారము. మాగతి యెట్లయ్యెనో చూచితిరా!

ఉ॥ చివ్వకు మ్రొగ్గి బుద్ధులను । జెప్పిన లోఁగని పెద్దబిడ్డ నే
రవ్వయొనర్పఁజాలక దు । రంబునకంపితిఁగాని సంధినాఁ
డవ్విధికొప్పి యూళ్ళయిదు । నర్పణచేయకపోతి నక్కటా
నొవ్వక గండుఁబిల్లివలె । నూర్వురుబిడ్డల మ్రింగఁబెట్టితిన్.

భీమ—పెద్దయ్యా! అయ్యా! నీవెవరికి మ్రింగఁబెట్టితివి.

కృష్ణ—(భీముని వెనుకకులాగి) నీయూరును బేరునులే దూరకుండుము.

గాంధారి—మామగారు! పూర్వజన్మమునం దెంతపాతక మొనర్చితినో యేపాములపుట్టలకుఁ జిచ్చు వెట్టితినో సర్పమాతవోలె నీనాఁటికి నూర్వురుబిడ్డల నాకడుపుఁజిచ్చులోఁ బడఁద్రోసికొంటిఁగదా!

ఉ॥ స్వాదిమ సంతతిన్ గడుపు । చల్లఁగఁ గాంచిన సర్పమాత పు
త్త్రాదిని కాన నాత్మజుల । నన్నిటి భక్షణసేయునట్టి ను
ర్వ్యాదని భీమరూపమున । నందఱిఁ బొట్టనఁబెట్టిదాఁచ నే
గాదిలి గ్రుడ్డికోడలి సు । ఖంబిటు భల్లునఁ దెల్లవాఱెనే॥

భీమ—(గ్రుడ్లుఱిమి లేచి) బావా! ఇప్పుడేమందువు? నాయూరుపేరు లేదందువే? భీమరూపమునఁ బొట్టనఁబెట్టి దాఁచినదఁట. వింటివా!

కృష్ణ—(నవ్వి యూరకున్నాఁడు)

అర్జు—అన్నయ్యా! ఈసంగతి తాతగారి కెఱింగింపుము.

భీమ—తాతగారూ! చూచితిరా! ఈమె ముదుసలియయ్యుంగూడ మాటలలోని యసలికసి. నశించినది కాదు. ఏడుపులో నేడు పన్నట్లు

తన పుత్రులనందఱ భీమసూపమునఁ బొట్టనఁబెట్టి దాఁచితినేయని రాగముతీయసాగినది. ఈమె మాటలలోనివస లెవ్వరి కర్థము కావనుకొనుంగాఁబోలు.

ఔరా! త్రికాలములందు మా తలిదండ్రులిచ్చు ముద్దు మురిపము లీశాపనార్థములే సుమీ.

కం॥ వెంగలి నీకుఱ సుత శత
ముం గడుపునఁబెట్టి నీళ్లు ౯ బోసితి వారిఁ
మ్రింగితివె యణఁగిపొమ్మను
చుం గాసిల నన్నుఁదిట్టు ౯ శోకము పేర్మిఁ.

కృష్ణు—భీమసేనా! ఇదేమి యన్యాయము. పుత్రశోకవేగంబుచే సుదలె కన్నులు కానని తల్లిదండ్రు లొకప్పుడు దుఃఖావేశముఁ బట్టఁజాలక వెలి కుబికి కొంచెము దూఱనాడియుందు రేమిా! ఈపరిపాటి నేరమునకే చిన్నవాఁడవైన నీవింత కోపగించుట తగునే.

ధృత—నాయనగారూ! మేమే మ్రింగితిమంటిమికాదా. ఇందపార్థమే మున్నది. తఱచుగా నీమారుతి మాపైఁ దనవాఁడిమిఁ బఱపుచుండును.

భీష్మ—వెఱ్ఱిబిడ్డా! పుత్రుల నొకరు మ్రింగిరనుకొనుట వెఱ్ఱితనము. ఎవ్వరు మ్రింగిరి? మీరుగారు వారునుగారు.

ఉ॥ మ్రింగెడివాఁడెవండిచట ౯ మ్రింగఁబడంగలవాఁడెవండు భూ
మింగల ప్రాణికోటులను ౯ మృత్యువె మ్రింగెడి కాలరూపమై
వెంగలికై వడిఁ సుతుల ౯ వెక్కసమాడుట మానుమయ్య ని
న్నంగుఁడవై హరింగొలిచి ౯ సంసృతిదాఁటఁగదయ్య పుత్రకా.

భీము—తాతగారూ! యీ దంపతులు హరింగొల్చుటమాని హరిం గూల్చుటకే సాగించిరి. మొన్న నేకదా మాయమ్మగారు హరిని కా

పముచే సత్కరించినది. హారింగొల్పు తెలివితేటలే యున్న నింత
లు పుట్టనేపుట్టవుగదా. బిడ్డలకే బుద్ధిచెప్పఁజాలని యీ ముదు
సళ్ళకెవ్వరు బుద్ధిఁ గఱపఁగలరు.

కం॥ పిల్లలకు నీతిఁగఱపని
తల్లికి నేనాఁడొ గర్భ-దహనముకాదే
యుల్లమునఁ గర్మమెఱుఁగక
పెల్లున శపియించె హారిని-బెద్దమ్మకటా.

భీష్మ—(అదరిపడి) ఆఁ! ఏమని శపించె?

భీము—ఏమనియా! వంశనాశనమై దిక్కులేక చచ్చిపొమ్మని శపించినది.

భీష్మ—అమ్మాయి! గాంధారీ! ఎంత భగవద్ద్రోహము చేసితివి. కొంచె
ము సహనమవలంబింపవలదే. కృష్ణుఁడెవరో నీవెఱుఁగవా?

చ॥ యమనియమాది సంపదల-నంది పవిత్రతఁజెంది సర్వ కా
మ్యము లెగఁజిమ్మి సద్గురుక-టాక్షములన్ మది నమ్మిచూడ శ
క్యమయిన చిద్విలాస పర-మాత్ముని గృష్ణుని జారగోపికా
రమణునిగాఁదలంచి యప-రాధమొనర్చితివమ్మ! కోడలా!

కృష్ణ—పితామహా! ఈమె శాపమునకు మీరు భయపడ నక్కఱలేదు.
ఈమె చర్విత చర్వణము గావించినట్లు మున్ముందు యీశ్వరేచ్ఛ
చేత నిర్ణీతమైన యీవిధానమునే తిరిగి పాడినపాటఁ బాడినది.

మ॥ కలికాలాగమ పాపలక్షణములం-గన్గొంటి ధర్మంబులుం
బలుచంబాఱఁదొడంగె నెల్లెడల దు-ర్మార్గంబు రెట్టించె ని
స్తుల భూభారము డింపఁగావలసె న-చ్చో యాదవాఖిలసం
కులముల్ గూల్పక దైవమే విడువఁడీ-కోపంబుతో నేటికిన్.

భీష్మ—పాండవులారా! మీరీ గాంధారీమహత్త్వ మెఱుంగరు కాఁబో
లు. నిరంతర పాతివ్రత్య సేవా తపస్సంపన్నురాలగు నీమెకు ని
గ్రహానుగ్రహ సామర్థ్యంబు లపారంబులు సుమీ.

చ॥ ముదమునఁ గండ్లు కానని క ర్జో దిని దా నెనరించె నేత్రముల్
వదలుట ధర్మమంచు గరు వంబునఁ గండ్లకు గంతఁ దాల్చె నీ
సదమల పుణ్యశీల పలు చంబడి స్త్రీ సహజస్వభావ కో
పదశలఁ దూలనేమొ యటు వంటి పతివ్రత భూమిఁ బుట్టనే.

భీము—(చెంపలు వేసికొని నమస్కరించుచున్నాఁడు)

(అందఱు గాంధారికి మ్రొక్కుదురు)

భీము—తాతగారూ! మా పితృభక్తి మహాత్త్వము మీవలన వింటిని. ఇంతకుముందె మా పితృదేవులగారి బలాబలములం గన్నులారఁ గంటిని. శతసహస్రనాగబల సంపన్నుండని యిదివఱకు వింటినే గాని యిప్పుడు చవిచూడఁగంటిని.

భీష్మ—మారుతీ! తండ్రితోఁ గలియఁబడితివా యేమి?

భీము—కాదు కాదు. నాకంటె గొప్పవానితోడనే మాతండ్రిగారు పోరాడి పిండిగావించిరి. మీరెఱుఁగరా? విన్నవింతునా.

ధృత—(తలవంచుచున్నాఁడు. గాంధారి నాథుని గేలిచేసినది.)

భీష్మ—భీమసేనా! నీకంటె గట్టివాఁడెవ్వఁడోయి? విన్పింపుము.

భీము—(తండ్రివంకఁ జూచుచుఁజూచును. కృష్ణుఁడు మందలించును.) పాపము! నాయనగారి కారెండు కన్నులెయుండిన నెట్లుండునో కదా.

ఉ॥ శోకపరీతచిత్తమున స్రుక్కెడి తండ్రికి మ్రొక్కఁబోవుచో
నాకు ముదంబుఁగూర్చునటు నాయన రమ్మని చేరఁజాచినన్
శ్రీకరుఁడంతనన్నుఁ బెడ చేతులచక్కగలాగి కౌఁగిటన్
భీకరరూపమౌ నినుప భీమునిఁబెట్టినఁ బిండిసేసె నిం
తోకతమంచు రెండు కను లుండినఁ దండ్రిని బట్టశక్యమే.

భీష్మ—(నిట్టూర్పు విడచి) అన్నా! కుమారా! ఎంతపనిఁజేసితివోయి? ఔను పాపము! గర్భశోకమంత దుర్భర మయ్యెంగాఁబోలు. బిడ్డా! దుఃఖమాఁపుకొన నక్కఱలేదా!

ఉ॥ కాఁగల యంతకీడ్పడియుఁ గన్మఁగఁ బుత్రసురక్షితుండవై
భోగములందలేక పలు పోకలు పోవుట నీకుధర్మమే
రాగముఁజూపి పుత్రులను రంజిలఁజేసిన మాయ మానసో
ద్వేగము మీరు చంకనిడి పెంచిన బిడ్డలుగారె పాండవుల్.

ధృత—తండ్రీ! మీ యాజ్ఞ శిరసావహింతుము.

గాం—మామగారూ! నేనట్లే కావించెదను.

భీష్మ—పాండవులారా! పాంచాలీ! వినుండు. భీమసేనా! నామాట వినుము.

చ॥ కసినుసియయ్యెఁ బుత్రశత కంబని గర్భములోని మంటవె
క్కసముగచూడ వీర లలు కర్ణ వచియింత్రు వివేకశూన్యులై
కసిగల ప్రాణులందఱును గన్నులుకానని తల్లిదండ్రులన్
దోసఁగుల నాడకుండ దయ తోడ భరింపుఁడి! కీర్తినిల్పుఁడీ.

కృష్ణ—తథాస్తు! తథాస్తు!

(అందఱుగలసి) తాతగారియాజ్ఞ శిరసావహించితిమి.

భీష్మ—(స్వగతము) కర్ణుండు పోయెనేయని దుఃఖించెడి వీరికి దుఃఖశాంతిఁ గావింతునేని నాపని ముగియఁగలను. అందఱను సమాధాన పఱచిన వాఁడ నగుదును గాక! (ప్రకాశముగా) ధర్మజా! రాజ్యపరిపాలనము చక్కఁగా సాఁగుచున్నదే. ఏవిధమయిన లోటులేదుగదా.

ధర్మ—(కన్నీరుమీటి) తాతగారు! లోఁటుకేమి? కర్ణుఁడులేని లోటే లోటు - తీర రాని లోటు.

ఉ॥ శూరుఁడు లేని సంగరము ♦ సూర్యుఁడు లేని దివంబు మేల్మిబం
గారము లేని భూషణము ♦ కన్నుఁడు కల్గని సమ్మహోన్నత భం
డారము భారమయ్యెను మ ♦ నంబున శోకము [illegible]
దూరెదఁ బెట్టియున్నఁ [illegible] ♦ తుంట్యని క్రుంగిన [illegible].

భీష్మ—మీ తల్లి కుంతి యెట్టయినను గన్నసిఁ [illegible] యునని పొరలఁ గలంత పొరలినది కాని [illegible].

ధర్మ—ఆమెయో దీనికంతకుంగారణ కారణము. తానుయొగలనేల ? నా కా రహస్యమును మాటమాత్ర [illegible] దా?

తే॥ గీ॥ మమ్మునెదనెత్తి పెంచిన ♦ యమ్మ గూర్చి
యిట్టిదీమాట యనమిచే ♦ నింతెప్పు [illegible]
తరుణి నోటిలో నిలమాట ♦ దాఁగనుండఁ
గోపమున దేనులను నేను ♦ [illegible].

భీష్మ—ధర్మజా! ఎఱిఁగిన నీ వేమి సేయుదువు.

ధర్మ—యుద్ధమే సంకల్పింపకుండ మా యన్నగారి పాదకమలములనే సేవించుచుఁ గాలము గడుపుచుండెడివాఁడఁగదా.

కృష్ణ—ధర్మజా! అట్లయినచో రాజ్యమెట్లు వచ్చుననుకొంటివి? కన్నుని కౌఁగిలించుకొని కూర్చున్నఁ గడుపునిండునే?

ధర్మ—నిండకేమి? రాజ్యమెందులకు?

ఉ॥ కన్నజనంబు చన్నతఱిఁగాసిలుచుండుటఁ జింతు [illegible]
మున్నొక జ్యేష్ఠపుత్రుడవు ♦ మోసపడియుండుట [illegible] ధర్మ మే
కన్నులనద్ది పాండవుల ♦ కాఁపురముల్ దగిలియుండు [illegible]
ద్దన్నయె రాజ్యమున్ వదల ♦ నక్కట! తమ్ములు [illegible].

వానితో పాటుగఁ గలియో గంజియో త్రావి బ్రతుకవచ్చునుగదా!

అర్జు—బావా! అన్నయేయున్న రాజ్యమేల? వాని పాదసేవనే సేయు
చున్నఁజాలదో? లోడితెేఁడు పొట్టకుఁ బిడికెేఁడన్నము దొరక
కుండునే.

చ॥ కరుణవహించి దీనులను గాచెడి బావమఱందియుండ న
మ్మరసెడి తల్లియుండ విజ యంబొన గూర్చెడి తాతయుండ ము
గ్గురు నిటు చెప్పుచుండగ కులము కూలెను గర్ణుఁడె యన్నయంచు నే
నెఱిఁగినఁ దత్పదాబ్జముల నెత్తి శిరంబునఁ దాల్పనొక్క సం
గరమునఁ జుట్టపక్కములఁ గాల్పక పోదునె గాదె మాధవా!

భీష్మ—నాయనలారా! ఎందుకీపరివేదన - కర్ణుఁడు మీసేవనే కోరకు
న్న మీరెట్లాతనిం గొల్వఁ దలంచితిరో నాకర్థము గాకున్నది.
ఏవిధముగనైనను గర్ణుండు మెత్తగిల్లిన మిమ్మందఱ నొక్కటి
గావింపవలయునని యుద్ధమారంభింపకమునుపే శ్రీకృష్ణుఁడును
గుంతీదేవియుంగడు శ్రమపడి విఫలమనోరథులైరి. తుద యంప
శయ్యపైఁ బరుండియైతము రాధేయురావించి కడుదూర మెన్నె
న్ని భంగులనో చెప్పితిని. బాసఁజేసితిని. బెదరించితిని. - కాని
లాభమేది?

శా॥ ఎంతో ప్రేముడితోడ డాయఁజని తం డ్రీ నిన్నుఁగన్నాననన్
గుంతీదేవి రహస్యముల్ వినఁడు శ్రీ గోపాలుఁడే చెప్పినన్
బంతంబుల్ విడిరాఁడు నేఁబిలిచి తె ల్పన్ నీతులన్ బల్కుచున్
గుంతీపుత్రులచేతఁ జచ్చుటయ నా కున్ భాగ్యమంచేగె మీ
సంతాపంబుల మానుఁడీ! యతని నే చందాన సేవింతురో.

అసంభవములగు కార్యములకై యారాటపడుట కాపురుష ల
క్షణము సుమీ!

అర్జు—అన్నా! కర్ణా! (మింటఁజూచి) నమస్కారము. నీధర్మము నేఁడె
ఱింగితిమి. ఎందఱెన్ని చెప్పినను వినక యీభ్రాతృహంతకులగు

పాండవుల చేతులమీఁదుగనే నీతమ్ముఁగుఱ్ఱల చేతులమీఁదుగనే దాఁటిపోవఁదలఁచుటయే నీ భ్రాతృవాత్సల్యమును నీ స్వామిహితమును వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నవి సుమీ!

అట్టివాఁడవు - అంతవాఁడవు మాకుఁ దక్కనివాఁడ వీరాజ్యమేల? ఈజన్మమేల ?

ఉ॥ శారిక లేని పంజరము ÷ చంద్రుఁడు లేని నిశీథవేళ స
ద్ధారము లేని పింగొల న ÷ హాస్కరపుత్రుఁడు లేని రాజసా
గారము లేల యర్జునుఁడె ÷ కర్ణుని గ్రుంగఁగఁజేసె నన్న మీఁద చే
కూరెను వక్రమైత్రికొనఁ ÷ గోరెడి యన్ననుబట్టి చంపితిం
వైరము కొంపముంచె నటు ÷ వంటి మహాత్ముఁడు మానుఁడనసు.. నే.

భీష్మ—మన్మలారా! మేము చంపితిమి మేము చంపితిమని యెవరికి ట్లు వరుసవరుసలుగా నేడ్వసాగిరి. కర్ణుఁ డొకరిచేతిలోఁ జచ్చువాఁడు కానేకాఁడు.

సీ॥ కర్ణుని యాచించి ÷ కవచకుండలములు
దానముఁగొనిన శచీ ÷ జాని గలఁడు
బ్రాహ్మణుండనటంచుఁ ÷ బల్కి నేర్చిన విద్య
మఱపించు భార్గవ ÷ గురుఁడు గలఁడు
ఫల్గునుఁ దక్కనా ÷ ల్వురిఁ జావ వని నాగ
బంధిన కుంతి మా ÷ యమ్మ గలదు
ఆజిలో రథచక్ర ÷ మవనిఁ గ్రుంగింపఁజేయు
ధరణీదేవత శాప ÷ సాక్షి గలదు

తే॥ గీ॥ ఉన్న ధైర్యంబుఁ బాపు శ ÷ ల్యుఁ డొకఁడు గలఁడు
దైవనియతి నిర్వర్తించు భావకుఁడు
ఆర్వురిపుడొ చంపిన పెద్ద యన్న నంత
పట్టి బ్రతికింపఁ దలఁచిన ÷ బ్రతుక లేఁడు.

కావున మీరందఱును నేటినుండియుఁ గర్ణునికొఱకై దిగులు పెట్టుకొనకుండ మనశ్శాంతి వహించి రాజ్యము సేయుదురుగాక. ఇక మీబుద్ధిమాంద్యము పారఁద్రోలి జాగరూకతమై ధరణిఁబాలింపవలయు నిదే నామనోరథము.

ధర్మ—తాతగారి యాజ్ఞ ననువర్తింతుఁగాని బంధువధపాతకంబు మాయు నుపాయమేదేని నాకెఱింగించి కృతార్థుఁ జేయవేఁడెద.

చ॥ ఎఱుఁగక కర్ణుఁడన్నయని \ యింతలుసేసితి రాజ్యకాంక్షచే
దురమున భ్రాత బంధుగుల \ తోడనె కూల్పక నగ్గిమిగిల్చె దు
ర్భరసమరప్రభూత గురు \ బంధుపితామహ పుత్రమిత్ర సం
హరణ దురంత దుఃఖపరి \ హార విధానము నానతీయవే.

భీష్మ—ధర్మజా! అట్లె కానిమ్ము. నేనొకమార్గము నిర్దేశింపఁ దలంచితిని.

ఉ॥ సారయశంబుఁగూర్చు మన \ సార సుఖంబులఁబేర్చు రాజ్యవి
స్తారతఁజేర్చు జీవితకృ \ తార్థత నియ్యఁగనేర్చు ఘోరసం
సార భయంబుఁదీర్చు విల \ సన్నుతపుణ్యకరాశ్వమేధ సం
స్కారము దానిఁజేసి కలు \ షంబులఁబాయుము పాండవాగ్రణీ.

శ్రీకృష్ణపరమాత్ముని మున్నిడుకొని సమస్తసంకల్ప సాఫల్యకరంబగు మహాశ్వమేధయాగంబు నాచరింపుము. అదియే నీదురితంబుఁ దూలించును.

కృష్ణు—ధర్మజా! మూఁడశ్వమేధంబులఁ గావింపుము. చాలును.

ధర్మ—బావా! కానిండు. నాచేతఁజేయించు భారము మీదే సుమా!

నారదుఁడు—పితామహా! మున్ముందు కలికాల దుస్థితికింజిక్కి భరతవర్షదశ యెట్లుండునో మాసంచారములెట్లు కొనసాగఁగలవో సెలవిండు.

తుంబురుఁడు—పితామహా! పుణ్యభూమి కలిబాధచే నెట్లు రూపుమాఱియుండునో సెలవియ్యఁగోరెదను.

భీష్మ—మునీశ్వరులారా! చక్కని ప్రశ్న వేసితిరి కాని నేను బదులొసంగిన మీకు నిరాశజనించు నేమోయని భీతి వొడముచున్నది.

సీ॥ ప్రజలు వైదికవిధిం ౯ బాడుపెట్టుగఁ జేసి
శ్రౌతధర్మంబులు ౯ సన్నగిల్ల
బ్రహ్మచర్యము లేని ౯ బాడుపిల్లలు నున్న
యువకులకున్న యా ౯ యువు నశింప
కలసంపదలనెల్లఁ గాసైన మిగులనీ
యక సర్వ మవనినా ౯ యకులె మ్రింగ
స్వార్థధర్మంబులఁ ౯ జంపివై చెడి క్రొత్త
చిలిపి చట్టంబులు ౯ చేయుఁ దెప్పు

తే॥ గీ॥ ప్రజలు నీచ వేషంబులఁ ౯ బడి చరింత్రు
సకలజాతీయ సంశుద్ధి ౯ సమసిపోవు
కూటికిఁ గుడ్డకుఁ లోటు ౯ పాటుకలిగి
భరతవర్షంపుగతి దుఃఖ ౯ భరితమగును.

కలికాలంబు దురితాభీలంబై యుంటచే మీసంచారము లిప్పటి యంతసామరస్యముతో సాగఁజాలవు.

నార—ఔరా! ఇంతటనుండియు మాకగచాట్లు కాఁబోలు.

భీష్మ—(గజగజ వడంకుచున్నాఁడు. నిర్ఘాతపడి భ్రాంతితో మింటఁ జూచి భయంపడుచున్నాఁడు) పాహి. పాహి. కృష్ణా! కృష్ణా! దీనరక్షకా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

(అందఱు మింటఁజూచుచున్నారు)

(భీష్మునిఁ బొదివి పట్టుచున్నారు)

భీష్మ—(తిరిగి) భయము భయము పిశాచము పిశాచము. కృష్ణా! ఆర్తరక్షకా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

కృష్ణ—(మింటనరసి) పితామహా! అది పిశాచముకాదు. భయమువల దు. ఆమె మృత్యుదేవత! మిమ్ముంజూడ వచ్చినట్లున్నది.

ధర్మ—బావా! మాకగుపడదేమి.

అర్జు—ఏది. ఆమెయంత భయంకరముగ నుండెనే. నాకుఁ గన్పట్టుట లేదు.

భీము—తాతగారిజోలి కామెరాఁగలిగెనా. ఏది? ఎచటనున్నది.

కృష్ణ—బావలారా! ఈమె యందఱ కన్ని వేళలఁ గన్పింపను. కాల రూపిణిగానఁ గాలానుసారముగా వారివారి కగుపడుచుండును జుమీ.

భీష్మ—ఒసే! మృత్యురూపిణీ! నాకొఱకే వచ్చితివా. ఛీ! పలుగాకి పిశాచీ.

చ॥ యమపురినుండి యెవ్వరిట కంపిన వచ్చితివోసి! మృత్యురూ
పమ! నినుఁనీవెఱుంగకిటు వంటి దురాగత మాచరింతువా

కృష్ణ—తాతగారు! ఈమె సదుద్దేశముతో వచ్చినట్లు తోఁచెడిని. అ టుచూడుఁడు.

భ్రమవిడి తావకీన పద పంకజముల్ కడసారి కంటఁ జూ
డ మదిఁదలంచి యల్లదె వ డంకుచు మీకు నమస్కరించెడిన్.

భీష్మ—(ధైర్యముతో) వాసుదేవా! అవునవును.
అమ్మా! నీవెంకులకిట్లు వచ్చితివో సెలవిమ్ము.

(తెర లో.)

కాలరూపిణి—

కం॥ నన్నుజయించిన దైవము
మున్నొకఁ మృత్యుంజయుండె భువినేటికి నీ
వన్నా! పుట్టితి వని నేఁ
గన్నారఁగ నిన్నుఁజూడఁ గల్గితి నిచటన్.

కృష్ణ—పితామహా! నేఁజెప్పలేదా? మిమ్ముఁ జూచిపోవుటకు వచ్చినది. ఈమెనుసత్కరించి యభీష్టమీడేర్తువుగాత! త్రికాలవేత్తలగు మీవలన నేమేమి సందేహముల నివృత్తి చేసికొనుటకు వచ్చినదో.

భీష్మ—నాపై నీకుంగల ప్రేమాతిశయంబులకు సంతసించితిని. కాని నేను స్వాధీన మరణవర ప్రసాదసంపన్నుండఁగాన మృత్యువు నావశమయ్యెనేగాని తల్లీ! నేను నిన్ను జయింపను సాహసించువాఁడ నుగాను జుమా! అమ్మా! నన్నేమి కోరెదవు? నాప్రాణములం దక్క నేదేనిం గోరికొనుము.

(తెరలో)

కాలరూపిణి—

తండ్రీ! ముందు నాగతి యేమికావలయునో నే నెఱుంగవలఁతు. భీష్మార్య శేఖరా!

ఉ॥ భర్గనిభంగి మీరు పరిపంథి దశాహముసర్చు వేళనే
స్వర్గసుఖంబులందుచుఁ బసందగువిందులఁ జిందులాడితిన్
నిర్గత వీరమైన ధరణీస్థలి డీల్పడియుంట యుద్ధ సం
సర్గ మసంభవంబె యగచాట్లకులోనయి కూడుగుడ్డకై
దుర్గతు లొనటంచు వెతఁ దోఁచిన మిమ్మడుగంగ వచ్చితిన్
భార్గవశిష్యరత్నమ! కృపానిధి! కాఁగల మాటఁ జెప్పవే.

భీష్మ—తల్లీ! ఎంత వెఱ్ఱితనము. భూభారము మొదలంట నడంగిపోవునే యని చింతవలదు. కాలరూపిణీ! నీకేమియుం గొదువలేదు. నీ కడపకే నాఁడునుంగూడ నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణమే సుమీ! ఇంకమీఁద మాత్ర మట్లేల జరుగకుండఁగలదు.

మ॥ కలికాలం బరుదెంచు నీకపుడు భాగ్యశ్రేణి చేకూడు నాఁ
డలసుల్ క్రూరులు నీచవర్తనులు స్వల్పాయుష్కులాఖిల వం
కిల దుష్టాత్ములు బ్రహ్మచర్య రహితుల్ నిర్వీర్య సత్త్వము ల
యిలపైఁ బుట్టెద రంటనే దొరకుఁ దల్లీ! నిత్యసంతర్పణల్.

(తె ర లో)

కాలరూపిణి—తండ్రీ! బ్రహ్మానందము. పోయి వత్తునుగాక! సెలవు. నమస్తే!

కృష్ణు—పితామహా! చూచితివా! మీకు నమస్కరించి తిరుగ యమపురికేగుచున్నది. ఔరా! మృత్యుదేవతకు మే మందఱము బానిసలమై యుండఁ బితామహా! మీకే యా మృత్యువు బానిసయయ్యెంగదా! మీ మహానుభావత వర్ణింప నలవికాదు.

భీష్మ—నాయనా! నీ వెఱుంగనిదేమున్నది. ఇయ్యది మహానుభావత కాదు. నీబోఁటి మహాత్ముఁడొసంగిన వరప్రసాదము. పితృదత్తకటాక్షమహిమకాని నాప్రయోజకత్వ మిందేమైనం గలదే. మునీశ్వరులారా! మహాజనులారా! శ్రీ కృష్ణపరమాత్మా! పుణ్యకాలమిదె సమీపించినది. ఇఁకఁబోవలయును.

చ॥ రసభరితస్వరూపులు ని ॥ రంతకీర్తి కళాకలాపులౌ
వసువులు శాపకారణముఁ ॥ బట్టి మనుష్యశరీర యుక్తితో
వసుధజనింపఁగావలసి ॥ వచ్చిన వచ్చితి నట్టితేజమున్
వసువులకొప్పగించెదఁ గృ ॥ పా నిధులార! యనుజ్ఞసేయుఁడీ.

(అందఱు) తథాస్తు. తథాస్తు. తథాస్తు.

కృష్ణు—తాతగారు! మీ మనోగతములు పూర్తిచెందెనా నిష్కామధ్యానఫలంబగు ముక్తికిఁ దఱియయ్యెనా.

భీష్మ—తండ్రీ! నీదయయుండ నాకేమి కొఱంత యుండఁగలదు.

చ॥ పసగల నీకులీలల న ॥ పారముదంబునఁజూచి చూచినం
తసమునఁదేలినాఁడ రవి ॥ దక్షిణమార్గము వీడి నింకఁబో
న సమయమయ్యె నీ చరణ ॥ పద్మము నెమ్మదిఁ బాదుకొల్పి నే
వసువులఁ జేరునట్టి తఱి ॥ వచ్చెను మాధవ! పోయివత్తునే.

కృష్ణు—తాతగారు! అట్లేకానిండు. మీ పెదమనుమని యభీష్ట మనుగ్రహించి ముక్తి కరుగుదురు తాత!

భీష్మ—నాయనా! ధర్మరాజా! ఏదీ నీమనోరథమది యే భరత వాక్యమును గుంగాక త్వరగా గోరుకొనుము.

ధర్మ—

భ ర త వా క్య ము.

చ॥ నిరతము ధర్మమార్గమున నే నిల్పి ప్రజాతుయ క్షేమభాగాత సం గరము లెఱుంగకుండ మహిశాంతులు రాజ్యము నేలుం గాన్పుత గురుతరభక్తి లోకులు ముకుంద పదాబ్జ మరందపాన త త్పరులయి ఘోరసంసృతిని దాటి సుఖంబుగ డింత్రు గాన్పుత.

భీష్మ—తథాస్తు. తథాస్తు. తథాస్తు.

కృష్ణా! కృష్ణా! వాసుదేవా! పరాత్పరా! పరమాత్మా! నాకెదుట నిలువుము. రమ్ము! ప్రాణప్రయాణకాలమునం దెవ్వరెవ్వ రేయేవిధముగ ధ్యానింతురో వారి వారి కాయాకారమున ననుగ్రహింతువట కాదా! నీముఖారవిందము నాకన్నులం గట్టుకొని బయలుదేరి పోయెద! అదిగో! నీ తేజమదిగో! అదిగో! నీ ముఖారవిందము.

గే య ము.

త్రిభువనమోహన మదిగో - శ్రీహరి - లీయుని మొగము
జగదానందము - పరమానందము - మహానందము.
ఖేద వినాశనకరము॥ భవభయనుదము॥ పరమసుఖదము॥
బ్రహ్మానందరసం [illegible]॥ త్రిభువన మోహనమదిగో॥

(భీష్ముడిట్లు పాడుచుండగనే తమోత్పన్న శరీరమునుండి యొక తెల్లని తేజము [illegible] తేజముతో గలియుచున్నది. [illegible] దఱుంగలసి యపుడు.)

మంగళ గేయము.

శ్రీతాతపాద । భవతు మంగళం
పితామహాయ । భవతు మంగళం
తేజస్స్వరూప । భవతు మంగళం
గంగాసుతాయ । భవతు మంగళం.

(2) అష్టమవసుశరీర । సు
స్పష్టమహిమ సార । సం
కష్ట వారణశూర । అ
భీష్ట దాన ధీర । శ్రీ
తాతపాద । భవతు మంగళం
శంతను కుమార । భవతు మంగళం
శ్రీతాతపాద । భవతు మంగళం.

(తెరపడును).

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ కృష్ణవాసుదేవ పరబ్రహ్మార్పణమస్తు.

ఓం తత్సత్.